T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

GAZETECİLİK BİLİM DALI

KOCAELİ YEREL BASIN ÇALIŞANLARININ SENDİKALAŞMA SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra AYDIN

KOCAELİ 2019

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

GAZETECİLİK BİLİM DALI

KOCAELİ YEREL BASIN ÇALIŞANLARININ SENDİKALAŞMA SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra AYDIN

Doç. Dr. İhsan KARLI

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

KOCAELİ YEREL BASIN ÇALIŞANLARININ SENDİKALAŞMA SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Esra AYDIN
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 18.09.2019/23

Jüri Başkanı: Doç. Dr. İhsan KARLI (İmza)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa YILMAZ (İmza)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN BOSCHELE (İmza)

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

Çalışmamı hazırlarken desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. İhsan Karlı'ya, Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Gökhan Durmuş'a, DİSK Kocaeli Bölge Temsilcisi Vedat Küçük'e, Kocaeli yerel basın çalışanlarına, tez jürisi üyeleri Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele ve Doç. Dr. Mustafa Yılmaz ve sevgili eşim Sebahattin Aydın'a teşekkürü borç bilirim.

Yapılan çalışmanın gazetecilik mesleğine katkısı olması temennisiyle…

Esra AYDIN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……i

ÖZET iv

ABSTRACT v

KISALTMALAR vi

GRAFİK LİSTESİ vii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 4

1. SENDİKACILIK VE DÜNYADAKİ GELİŞMELER 4

1.1. SENDİKA KAVRAMI 4

1.2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE SENDİKACILIĞIN DOĞUŞU 6

1.2.1. Endüstri Devrimi ve Sonuçları 7

1.2.2. İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı 12

1.2.3. İşçi Sınıfının Değişimi 14

1.3. SENDİKACILIĞIN DOĞUŞU VE SENDİKAL HAKLAR 15

1.3.1. İlk Sendikal Hareketlenmeler ve Sendikanın Gelişim Süreci 16

1.3.2. Sendikaların İşleyiş Şekli ve Faaliyetleri 18

1.3.3. Sendikal Haklar ve Sendika Güvencesi 19

1.3.3.1. Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt 20

1.4. SENDİKALARIN ÖRGÜTLENME MODELLERİ VE SENDİKA TÜRLERİ 21

1.4.1. Kapsamlarına Göre Sendika Türleri 21

1.4.2. Üyelerinin Niteliklerine Göre Sendika Türleri 22

1.4.3. Kuruluş Düzeylerine Göre Sendika Türleri 23

1.5. SENDİKACILIK HAREKETLERİ KAPSAMINDA DÜNYADAN ÖRNEKLER 24

1.5.1. İngiliz Sendikacılığı 24

1.5.2. Amerikan Sendikacılığı 25

1.5.3. Alman Sendikacılığı 25

1.5.4. İsveç Sendikacılığı 26

1.6. DÜNYADA GAZETECİ SENDİKALARI VE ÖRNEKLER 27

1.6.1. İsveç 28

1.6.2. İngiltere 28

1.6.3. Almanya 29
1.6.4. Fransa 30

İKİNCİ BÖLÜM 31
TÜRKİYE'DE SENDİKACILIĞIN GELİŞİMİ VE TÜRK BASININDA SENDİKA 31
2.1. OSMANLI DÖNEMİNDE SENDİKALAŞMA 31
2.1.1. İlk Yasal Adımlar 31
2.1.2. İlk Sendikal Örgütlenme: Osmanlı Amele Cemiyeti 32
2.1.3. 1908-1923 Yılları Arası İşçi Örgütlenmeleri 32
2.1.3.1. İşçi Eylemleri 33
2.2. CUMHURİYET SONRASINDA SENDİKALAŞMA 34
2.2.1. 1923-1946 Sendikasızlık Süreci 34
2.2.2. 1946-1960 Sendikal Hareketlenme Dönemi 36
2.2.2.1. Cemiyetler Kanunu Değişikliği ve Sendikacılığın Yasallık Kazanması 36
2.2.2.2. İlk Sendikal Örgütlenmeler: 1946 Sendikacılığı 37
2.2.2.3. İlk Sendikalar Yasası ve Dönemin Örgütlenme Özellikleri 37
2.2.3. 1960-1980 Sendikalaşma Süreci ve Önemli Örgütlenmeler 39
2.2.3.1. İşçi Sınıfının Durumu 40
2.2.3.2. Örgütlenmede Yeni Arayışlar ve Yeni Yasalar 41
2.2.3.2.1. 274 Sayılı Sendikalar Kanunu 42
2.2.3.2.2. 275 Sayılı Tolu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu 43
2.2.3.3. 1963-1980 Arası Örgütlenmeler 44
2.2.4. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Sendikalaşmaya Etkileri 48
2.3. GÜNÜMÜZDE SENDİKAL MÜCADELE 55
2.4. TÜRK BASININDA SENDİKACILIK 59
2.4.1.Basın Birliği Kanunu (1938) 59
2.4.2. Basın İş Kanunu (1952) 60
2.4.3. 212 Sayılı Kanun 60
2.4.4. Basın Sendikalarının İşlevi 60
2.4.5. Sendika Öncesi Türk Basını 61
2.4.6. Türk Basınında Sendikacılığın Gelişimi 62
2.4.6.1. TGS'nin Kuruluşuna Doğru Yaşananlar 66

2.4.6.2. TGS'nin Kuruluşu ve Gelişimi 70
2.4.6.3. Toplu Sözleşme İle Elde Edilen Haklar 72
2.4.6.4. TGS ve Grev 73
2.4.6.5. Günümüzde TGS ve Gazetecilerin Sendikalaşma Sorunu 74
2.3.3. Medya-İş Sendikası 77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 79
3. TÜRKİYE'DE YEREL BASININ DOĞUŞU, KOCAELİ YEREL BASINI VE SENDİKA 79
3.1. YEREL BASIN KAVRAMI 79
3.2. YEREL BASININ ÖNEMİ 79
3.3. YEREL BASININ DOĞUŞU 80
3.4. TARİHSEL SÜREÇTE KOCAELİ YEREL BASINI 81
3.4.1. Kocaeli'de Yayımlanmış Olan Gazeteler 82
3.4.1.1. Kocaeli Gazetesi 82
3.4.1.2. Hür Fikir Gazetesi 82
3.4.1.3. Türk Yolu Gazetesi 82
3.4.1.4. Körfez Gazetesi 82
3.4.1.5. Marmara Gazetesi 82
3.4.1.6. Yeşil İzmit Gazetesi 83
3.4.1.7.Hürsöz 83
3.4.1.8. Yeni Zurna 83
3.4.1.9. Vahdet Kocaeli Postası 83
3.4.1.10. Bizim Şehir Gazetesi 83
3.4.1.11. Yavuz İzmit Gazetesi 83
3.4.1.12. Demokrat İzmit Gazetesi 83
3.4.1.13. Yaman İzmit Gazetesi 83
3.4.1.14. Azim Gazetesi 84
3.4.1.15. İstiklal Gazetesi 84
3.4.1.16. Demokrat Kocaeli Gazetesi 84
3.4.1.17. Hedef Gazetesi 84
3.4.1.18. Seka Postası 84
3.4.1.19. 27 Mayıs Gazetesi 85
3.4.1.20. Zafer Gazetesi 85
3.4.1.21. Türk Yolu Bizim Şehir Gazetesi 85

3.4.1.22. Gölcük Gazetesi 85
3.4.1.23. Karamürsel Ekspres Gazetesi 85
3.4.1.24. Kocaeli Bayram Gazetesi 85
3.4.1.25. Işık Gazetesi 85
3.4.1.26. Kocaeli Gazetesi 86
3.4.1.27. Özgür Kocaeli-Kocaeli Gazetesi 86
3.4.2. Günümüzde Kocaeli Yerel Basını ve İzmit Basını 86
3.4.2.1. Kocaeli Gazetesi 87
3.4.2.2. Kocaeli Demokrat 87
3.4.2.3. Çağdaş Kocaeli 87
3.4.2.4. Özgür Kocaeli 87
3.4.2.5. Bizim Yaka Kocaeli 88
3.4.2.6. Mavi Kocaeli 88
3.5. KOCAELİ YEREL BASININDA İLK SENDİKAL ÖRGÜTLENME: MANŞET KOCAELİ GAZETESİ 88
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 90
4. KOCAELİ YEREL BASIN ÇALIŞANLARININ SENDİKALAŞMA SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME 90
4.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI 90
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 90
4.3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 91
4.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 92
4.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI 92
4.6. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ 93
4.7. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 105
SONUÇ 108
Kaynakça 111
Ekler 114
Özgeçmiş 115

ÖZET

Yapılan araştırma ile Kocaeli yerel basınında çalışan gazetecilerin, sendikalaşma sorunu üzerine inceleme yapılarak örgütlenme önündeki engeller, sendikaya olan bakış açısına yönelik tutumlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yerel basından seçilen Özgür Kocaeli, Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli ve Çağdaş Kocaeli gazetelerinde çalışan toplam 47 kişi ile bilgi edinmek amaçlı anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPPS programı ile analiz edilerek grafiklere dökülmüştür.

Sonuçlara genel olarak bakıldığında gazetecilerin bireysel davranıyor olmaları, meslekte örgütlü mücadele geleneğinin olmaması, sendikal bilinçsizlik, işverenin işçiye vereceği tepki ve işyerinde yaşanabilecek sıkıntılar, sendikalaşma sorununun önündeki engeller şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sendikanın işverene karşı güçlü hissettirdiğini, güven verdiğini belirten gazeteciler, var olan sorunlar sebebiyle işyerinde sorun yaşamamak istemektedir. Ancak sendikal örgütlenmenin önündeki tek engel işveren değil aynı zamanda gazetecinin kendisidir. Toplumun içinde bulunan, her soruna eğilen gazeteci kendi mesleki problemleri için aynı mücadeleyi vermemektedir.

Anahtar Sözcükler

Sendika, yerel basın, gazeteci, işveren, işçi tarihi

ABSTRACT

With this study, journalists working in Kocaeli local press have been examined on the unionization issue and the obstacles in the path of the organization and attitude to wards the perspective upon the union have been presented.

A total of 47 people working in the newspapers of Ozgur Kocaeli, Kocaeli Newspaper, Demokrat Kocaeli and Cagdas Kocaeli, selected from the local press, were surveyed in order to obtainin formation. The data obtained were analyzed by SPSS software and plotted into graphs.

When the results are analyzed in general, individual behaviors of journalists, lack of tradition of organized struggle in the profession, union unconsciousness, reaction of the employer to the work erand the problems that can be faced with in the work place emerge as obstaclesto the unionization problem. Journalists state that the union make sthe workers feel strong, gives confidence to them against employer, and do not want to have problems in the work place due to the existing problems. However, the only obstacle to union organization is not the employer but also the journalists themselves. The journalist who focuses on every problem with in the society does not struggle for his/her professional issues.

Key Words

Union, local press, journalist, employer, workers history

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı

ADGB: Alman Genel Sendikalar Birliği

AFL: Amerikan İşçi Federasyonu

CIO: Endüstriyel Örgütler Kongresi

CGT: Genel İş Konfederasyonu

CGIL: İtalyan Genel İş Konfederasyonu

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DGB: Alman İşçi Sendikaları Birliği

ETUC: Avrupa Sendikalar Konfederasyonu

FIJ: Uluslararası Gazeteciler Federasyonu

HAK-İŞ: Hak İşçileri Sendikaları Konfederasyonu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

ICFTU: Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu

LO: İşçi Sendikaları Konfederasyonu

MEDYA- İŞ: Medya İşçileri Sendikası

MİSK: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu

NUJ: Ulusal Gazeteciler Birliği

OSF: Osmanlı Sosyalist Fırkası

SADA: Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması

SAF: İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TGS: Türkiye Gazeteciler Sendikası

TİÇSF: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TSEKP: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi

TUC: Sendikalar Kongresi

TÜRK-İŞ: Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu

WFTU: Dünya Sendikalar Federasyonu

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Cinsiyet…….93

Grafik 2. Yaş Aralığı…….....93

Grafik 3. Eğitim Durumu…….94

Grafik 4. İş Tanımı…….....94

Grafik 5. Çalışma Yılı……..95

Grafik 6. Sendikaya Üyelik Durumu..…….....96

Grafik 7. Sendika Sizin İçin Neyi İfade Ediyor?..... 96

Grafik 8. Sendikanın İlk Önceliği Ne Olmalı?.....97

Grafik 9. Gazetecilerin Sendikal Örgütlenmelerinin Önündeki Tutumsal Engeller Nelerdir?.....98

Grafik 10. Gazetecilerin Sendikalı Olamamasının Ardındaki Birincil Etken Nedir?.....99

Grafik 11. Ölçütler…….....100

Grafik 12. Sendikaya Üye Olunmamasının Sebepleri……101

GİRİŞ

Dünden bugüne iş yaşamının büyük bir parçası olan sendika, şüphesiz gazetecilik mesleği için de büyük öneme sahiptir. Sosyal ve ekonomik hakların kullanılması, çalışma şartlarının düzenlenmesi, hak kayıplarının yaşanmaması ve gazetecinin işveren tarafından kolaylıkla gözden çıkarılmaması için örgütlü mücadeleye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Kocaeli yerel basın çalışanlarının neden sendikalaşamadığı sorusu üzerinde yoğunlaşan araştırmanın birinci bölümünde, sendikal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olan Sanayi Devrimi ile devrim sonrası dünyada sendikacılık hareketleri ve bu hareketler kapsamında gazetecilik mesleğinde yaşanan sendikal hareketlere yer verilmiştir.

Dünyada sendikacılık hareketleri ilk olarak Londra'da ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi'nden uzun bir süre sonra ortaya çıkan bu hareket, işçi sınıfının çalışma koşulları ve içinde bulundukları mevcut hayat standartlarına tepki olarak doğmuştur. Sanayi devrimi öncesinde ise böyle bir sınıftan bahsetmek mümkün değildir. Sendikacılık İngiltere'de 1824 yılında yasal zemine oturtulurken ABD, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde ise 19.yüzyıl ortalarından sonra yasallık kazanmıştır. İlk olarak meslek sendikaları, daha sonra da işkolu sendikaları şeklinde örgütlenmeler gerçekleşmiştir. Batıda sendikacılık, çeşitli çabalar neticesinde ortaya çıkmış ve yayılma imkânı bulmuştur. Buna rağmen her batı ülkesi aynı hızı yakalayamamış, sendikalaşmada biraz daha geride kalmıştır.

İkinci bölümde ise Türkiye'de sendikacılığın gelişimi ve Türk basınında sendikacılık başlığı altında tarihsel süreçte neler yaşandığı işlenmiş, günümüzde sendikacılık konusu irdelenmiş, basında sendikal girişimlere yer verilmiştir.

Türk sendikacılık tarihine bakıldığında 1895 yılında kurulan Osmanlı Amele Cemiyeti'nin ilk işçi örgütlenmesi olduğu görülmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanı ve Cemiyetler Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte geniş çaplı örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak genel olarak sanayi gelişiminde Batı'nın gerisinde kalan Osmanlı İmparatorluğu sendikacılıkta etkin olamamıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise sanayinin önündeki engel, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dış borçlar olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlar, 1923-1946 yılları arasında sendikasız bir sürecin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Tek partili

geçen bu yıllarda işçiye haklar verilmiş ancak CHP örgütlenmeyle ilgili konulara pek sıcak bakmamıştır. 18 Ocak 1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Yasası da işçilerin o döneme kadar elde ettiği hakları kullanamamasına neden olmuştur. Yaşanan sendikasızlık sürecinden sonra 1946 ve 1960 yıllarına gelindiğinde sendikal hareketlenmeler göze çarpmaktadır. Bu yıllarda çok sayıda yeni parti siyasi arenada boy göstermiştir. Bunlardan biri olan Demokrat Parti siyasette ve sendikal konularda aldığı kararlarla süreci etkilemiştir. CHP'nin yolundan gitmeyeceği, özgürlükleri destekleyeceği yönündeki tüm ifadeleri iktidara geldikten sonra değişmiş, kendisinden önceki çizgiyi sürdürme gayretinde olmuştur. 10 yıllık iktidar sürecince verilip tutulmayan sözler, grev hakkının elde edilmesiyle ilgili herhangi bir girişimin yapılmaması, demokratikleşme açısından oldukça önemli olan bu yılların iyi değerlendirilememesine sebep olmuştur. Hükümetin işçi ve sendikalar noktasında pasif geçirdiği yılların ardından 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbe sonrası, ülke farklı bir sürece girmiştir. Hükümet, sendikaların gelişmesinin önündeki engelleri kaldırarak yeni hakların verilmesini sağlamış; işçi haklarının genişletilmesi için çalışmalara başlamıştır. 274 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu atılan önemli adımlardandır. Bu ve bunun gibi etkin çalışmaların ardından yaşanan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi elde edilen hakların sınırlanmasına, işçilerin baskılanmasına ve sendikaların büyük darbe almasına, işçi sınıfı ve sendikaların zarar görmesine sebep olmuştur. 80'ler siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda oldukça gergin geçerken 90'ların da zor geçeceğinin göstergesi olmuştur.

Üçüncü bölümde Türkiye'de yerel basının doğuşu, Kocaeli yerel basını ve sendikacılık konuları işlenmiştir. Yerel basının çıkış noktası ve önemi irdelenirken, geçmiş dönemde çıkarılan Kocaeli gazetelerine yer verilmiş, yerel basının mevcut durumu yansıtılmıştır. Manşet Kocaeli gazetesinin örgütlenme ve TİS aşamalarına yer verilerek Türkiye'de ilk olma özelliği gösteren sendikalı bir gazetenin kapatılma süreci anlatılmıştır.

Tarihsel süreçte gazetecilik mesleği en çok yıpranan işkollarından birisi olmuştur. Demokratik ülke olabilmenin gerekliliklerinden biri de basın özgürlüğüdür. Fakat basın, her iktidar değişiminde ya baskılanmış ya da sonradan geri alınacak haklar elde etmiştir. Bilinçli bir örgütlenmeden ziyade yaşanan hak

kayıpları, düşük ücretlere çalışma gibi etkenler sebebiyle sendika etrafında toplanan gazeteciler sendikayı cemiyetin uzantısı gibi görmüşlerdir. TGS'nin kuruluşuyla birlikte toplu iş sözleşmeleri imzalanmaya başlamış, gazetecilerin hak kayıplarının önüne geçilebilmesi amacıyla çalışmalar düzenlenmiştir. TGS'nin bu çalışmaları 1980'e kadar devam etmiş, sendikaların askıya alınmasıyla birlikte TGS de faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamı işçi sınıfının ses çıkarmasına engel olmuş, tepki gösterenler ise gözaltına alınmıştır. Gazeteciler gözaltına alınırken, birçoğu da hapis cezası almıştır.

Dördüncü ve son bölüm olan araştırma kısmında ise 47 gazeteci ile yapılan yüz yüze anket görüşmesinin veri ve analizlerinin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bununla birlikte dijital platformda çalışan 19 gazeteciyle görüşme yapılarak dijitalleşmenin sendikalaşmaya etkisi incelenmiştir. Gazetecilerin sendikalaşma sorununun altında yatan sebepleri ortaya koymak amacıyla şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır: Gazetecilerin işsiz kalma korkusu sendikalaşmanın önünde bir engel mi? Gazeteci işveren yüzünden sendikaya üye olmaktan çekiniyor mu? Sendikalı olunmasının önündeki ilk etken nedir? Örgütlü mücadele geleneğinden yoksun olunması, gazetecilerin sendikalaşmasına etki ediyor mu? Teknolojik ilerlemenin getirdiği dijitalleşme sendikalaşmayı nasıl etkiliyor? İnternet gazeteciliği sendikal örgütlenmenin önünde bir engel mi?

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SENDİKACILIK VE DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Demokratik toplumların, en önemli sivil toplum kuruluşlarının başında gelen sendikalar, örgütlü işgücünün temsilcisi olmanın yanı sıra üyelerinin çıkarlarını koruma amacıyla da hareket etmektedir. Bu bölümde sendika kavramı, sendikanın doğuşu irdelenmiş, sendikacılığın dünyada nasıl bir gelişme gösterdiği üzerinde durulmuş ve dünyada sendikacılığın gelişimine örneklerle yer verilmiştir.

1.1. SENDİKA KAVRAMI

İşçilerin, hak ve menfaatlerini korumak ve güvence altına almak amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları örgütlenme anlamına gelen sendika, işçilerin sahip olduğu hakların ve çıkarların ne olduğu hususundaki farklı görüş ayrılıklarından ortaya çıkmaktadır (Koç, 2003:20). Latincedeki "syndic" sözcüğünden türeyen sendika kavramı, ilkçağlarda Roma ve Yunan hukuk sisteminde bir sitenin yönetiminde temsilcilik yapan kişi ya da kişiler anlamında kullanılmıştır. Sendika kavramı diğer bir tanıma göre ise Endüstri Devrimi sonrasında işçiler arasında ortak çıkarların elde edilmesi ve korunmasıyla ilgili olarak örgütlendikleri kuruluşlara verilen ad olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaran:Mahiroğulları, 2011: 1). Türk Dil Kurumu'na göre ise işçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik anlamına gelmektedir.[1]

Sanayi Devrimi'yle birlikte Fransa, İtalya, İspanya dışındaki Batı ülkelerinde sendika sözcüğü yerine "emek birliği" anlamına gelen sözcükler kullanılmış; Fransa, İtalya, İspanya gibi ülkelerde ise sendika sözcüğünün yanına "işçi", "işveren" sözcükleri getirilerek "işçi/işveren sendikası" kavramı ortaya konmuştur (Aktaran:Mahiroğulları, 2011: 2).

İlk olarak "Fabian Ekolü" temsilcileri Sidney ve BeatriceWebb tarafından çalışma şartlarını iyileştirmek amacıyla işçilerin kurmuş olduğu topluluk şeklinde tanımlanan sendika kavramı, yirminci yüzyılın başlarından itibaren sosyal, siyasal ve

[1] https://sozluk.gov.tr/

iktisadi alanda sahasını genişletmiş ve "işçi" tanımı süreç içerisinde tüm çalışan ve çalıştıranları bünyesine katmıştır (Aktaran:Mahiroğulları,2011: 2).

Sendika kavramı Alman Anayasası'nın 9. Maddesi 3. Bendinde "Çalışma koşullarıyla ekonomik şartların korunup geliştirilmesi amacıyla bütün meslekler için kurulan örgüt" şeklinde Alman hukukunda tanım bulmuştur. Bununla beraber Fransız hukukunun 1884 Sendikalar Yasası'na göre ise aynı meslek veya benzer meslek dallarından oluşan meslek birlikleri olan sendikaların, hükümetten herhangi bir izine ihtiyaç duymadan kurulabileceği yönünde ifade edilmiştir. Ortak amacın baş unsur olarak öne çıktığı sendika kavramının içeriğinde, özgür şekilde kurulma, tüzel kişilik oluşturma gibi ögelerde yer bulmuştur (Aktaran:Mahiroğulları,2011:2). Koç (2003: 21)'a göre, "Sendikalar dışında da işçi örgütleri vardır. İşçiler, çeşitli dernekler, yardımlaşma sandıkları, konut ve tüketim kooperatifleri ve siyasal örgütlenmeler de oluşturabilir. Bir biçimde kurulan bir örgütlenme, bir süre sonra bir başka biçim ve içerik de kazanabilir. Bir yardımlaşma sandığının veya bir derneğin sendikaya dönüştüğü birçok örnek vardır. Bu nedenle, sendikacılık tarihinde, "ilk sendika" diye bir örnek aramak yanlıştır.

Sendika Kavramını Oluşturan Unsurlar

Sendika kavramını oluşturan unsurları dört başlık altında incelenebilir. Bunlar;

-Ortak Amaç

Sendikalar, çalışanların çalışma koşullarından kaynaklanan sorunlarla ilgilenir. Ancak çalışma dışındaki sorunların ortadan kaldırılması veya diğer sosyal hakların iyileştirilmesi amacıyla kurulamaz.

Ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde sendika kurmanın, üyelerinin sosyal ve ekonomik çıkarlarını korumaya yönelik ortak çıkarları savunma amaçlı olduğu ifade edilmiş ve ortak amacın hayata geçirilebilmesi için sendikalara toplu iş sözleşmesi ve grev gibi yasal hareket alanları tanınmıştır. Söz edilen bu fiillerin neticesinde de ortak bir çıkar sağlamak mümkün kılınmıştır (Mahiroğulları,2011: 3).

-Serbestçe Kurulabilme

Özgür şekilde kurulan sendikaların, özgürce faaliyette bulunmaları desteklenmezse sendikal örgüt üyelerinin kendi çıkarlarını savunmaları mümkün olamaz. Sendika kurma serbestisi birçok uluslararası hukuk belgesiyle güvence altına alınmıştır (Mahiroğulları,2011: 4). Önceden izin almaksızın kurulan sendikalar, demokrasilerin de vazgeçilmez sivil unsurlarındandır. Sendikaların kuruluş sürecinde karşılaşılan bürokratik engeller, sendikal özgürlüğü kısıtlamaktadır.

-Tüzel Kişilik Oluşturabilme

Tüzel kişiliğe sahip olmak, sendikaların ortak amaç doğrultusunda hareket edebilmeleri için gerekli hukuki bir şekildir (Aktaran: Mahiroğulları,2011:4). Diğer bir ifadeyle sendikal varlıklarının sürekli olması anlamına gelmektedir (Mahiroğuları, 2011: 4).

-Bağımsızlık

Hem kuruluşta hem de kurulduktan sonra etkili olan bu unsur hukuki ve mesleki anlamda bir zorunluluktur. Sendikal örgütlenmede bağımsızlık unsuru devlete, siyasi partilere, işverene, işveren sendikasına karşı bağımlı olmamayı ifade etmektedir. Mahiroğulları (2011:5)'na göre, "Sendikaların siyasi partilere ve devlete bağımlılığı ancak totaliter, tek partili rejimlerde, Marksist ve faşist devlet sistemlerinde görülen bir olgudur. Çoğulcu rejimlerde sendikalar devlete karşı bağımsızlığını korumak durumundadır; pek çok ülkede devlet, aynı zamanda işveren ya da hakemdir. Dolayısıyla sendikaların, üyelerinin çıkarlarını gereği gibi savunabilmeleri için işveren / hakem konumundaki devlete karşı bağımsızlıklarını korumaları bir zorunluluktur."

1.2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE SENDİKACILIĞIN DOĞUŞU

1768'de James Watt'ın buhar makinesini icat etmesiyle başlayan Sanayi Devrimi, sendikacılığın doğuşunu hazırlayan en büyük etken olmuştur. Devrim sonrası ortaya çıkan işçi sınıfı da sendikacılığın kurucu unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Mahiroğulları,2011:5).

Sendikacılığın doğuşunu kavrayabilmek için önce insanlık tarihinde birçok değişikliğe öncülük eden Sanayi Devrimi'ni irdelemek gerekmektedir. Bununla birlikte siyasal yapının dönüşümüne neden olan Fransız İhtilali de 18. yüzyılda yaşanan bir diğer önemli devrimdir.

1.2.1. Endüstri Devrimi ve Sonuçları

İlk sanayi dalgası dokuma sanayinde gerçekleşmiştir. 1769 ile 1780 yılları arasında Ark Wright pamuk eğirme makinesini geliştirmiş, yine o dönem içerisinde İngiliz rahip Cartewright mekanik dokuma tezgâhını icat etmiştir. Bu iki makineye buhar makinesinin katılımıyla bugünkü şekliyle dokuma fabrikası, makineye dayalı bir işletme olarak kurulmuştur (Türkdoğan, 2009: 45).

İngiliz mühendis James Watt tarafından 1768'de buhar makinasının icat edilmesi ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılmasıyla başlayan Sanayi Devrimi, insanlık tarihinin yaşamış olduğu en büyük değişimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Yeni sosyal sınıfların ortaya çıkması açısından önem teşkil eden Sanayi Devrimi, İngiltere'nin tarımsal ekonomik yapıdan, sınai bir yapıya geçiş yapmasını sağlayan dönüşümün adıdır (Şenkal, 2017:12-13).

Hükümet desteği olmadan ilk defa İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi Rönesans ve Reform akımlarından etkilenerek Fransız İhtilali ve uluslararası ticaretin hızlanma dönemine kadar uzanan sürecin bir sonucudur (Aktaran:Şenkal, 2017:13). Şenkal'a göre, Sanayi Devrimi'nin neden İngiltere'de başladığını anlayabilmek için İngiltere'yi diğer Avrupa ülkelerinden farklı kılan özellikleri irdelemek gerekmektedir. İngiltere'nin diğer Avrupa ülkelerinden zengin oluşu, İngiltere'yi dönem içerisinde en zengin devlet haline getirmiş ve bu zenginlik asillerin yanı sıra burjuvaziye de yayılmıştır (Şenkal, 2017:13). Endüstri Devrimi'nin İngiltere'de başlamasının tesadüf olmadığını belirten Çimen (2015:278)'in aktarmasına göre de, "İngiltere, sanayi işçisi olarak istihdam edilecek milyonları sorunsuz şekilde besleyecek kadar yiyecek üretmeyi başaran ilk devlet olmuştu. İkinci önemli faktör ise hukuk düzeni ve bunun getirdiği istikrardı. Hukukun patent sistemine önem vermesinden ötürü yeniliklere kafa yoranlar icatlarının emin ellerde olduğunu biliyor ve bu durum onları daha da çok çalışma ve ilk bulan olma yönünde motive ediyordu."

Güçlü bir imparatorluk olan İngiltere yatırım, araştırma ve üretim üçlüsü için en uygun ortama sahipti. Bunlarla birlikte çok fazla demir ve kömür rezervini de elinde bulunduruyordu. Çeliğin üretilmesi bunlara bağlıydı. İngiltere'nin sömürgeci güç olması da hem sanayi üretimi hem de sınırsız hammadde kaynağına ve ürettiklerini satabileceği geniş pazarlara sahip olması anlamına geliyordu (Çimen,2015:278). Bunlara bakıldığında İngiltere'nin, demir ve kömür rezervlerini elinde bulundurması, tüm dünyaya yayılan sömürgecilik anlayışı ve güçlü bir imparatorluğa sahip olması Endüstri Devrimi'ne öncülük etmesine neden olmuştur.

Şenkal (2017:13-14)'a göre, "Buhar gücünün 1776 yılında ilk defa dokuma endüstrisinde kullanılması ve bu enerjinin kullanımının yaygınlaşmasının ardından, 1792 yılında Avrupa piyasalarına, İngiliz makine ipliklerinin sunulması devrimin önemli yansımalarıydı. Devrimin diğer bir özelliği, insanlık tarihinde ilk defa insan gücü yerine başka bir gücün kullanılmasıdır ki bu da makine gücüdür." Endüstri Devrimi ile hız kazanmaya başlayan teknolojik gelişmeler sosyal ve ekonomik hayat içerisinde birçok gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Teknik alanda dikkat çeken çeşitli gelişmeler (1735'te A. Derby'nin odun kömürü yerine kok kömürü kullanarak çeliği üretmesi; 1733'te J.Kay, 1767'de Arckwright ve 1785'te Cartwright adlı üç İngiliz'in tekstilde ilk defa makine kullanmaları) devrimin yayılmasına etki eden önemli gelişmelerdir (Şenkal,2017: 14).

1765-1800 yılları arasında ortaya çıkan endüstrileşme hareketlerine karşılık olarak, 1789 Fransız İhtilali de Avrupa tarihinde yeni bir devri açıyordu. 1792'de Avrupa pazarlarında ilk defa İngiliz iplikleri sunuluyor ve bu ipliklerin ucuz olmasının yanı sıra sağlamlığı da herkeste hayranlık uyandırıyordu. Bu iki büyük devrimin aynı yıllarda ortaya çıkması rastlantı değildir. Şüphesiz tarihi birikim, sosyo-ekonomik gelişmelerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkoğlu, 2009: 54).

İkinci Endüstri dalgasında ise 1869'da Gramme Makinesinin icadı ve bunun yanı sıra alternatörlerin ve diesel motorların icadı önemli teknik gelişmeler olarak göze çarpmaktadır. Fordist üretim şekli de bu dönemin önemli gelişmelerinden biridir. Üçüncü devrim II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme denk gelmektedir. Termo-nükleer enerjinin kullanımı, otomasyona geçiş ve bilgisayarların icadı bu dönemin önemli teknik gelişmeleri arasındadır (Şenkal, 2017: 14).

Sanayi Devrimi fabrikaların yanı sıra yönetici ve işçi sınıfını doğurmuş, buna paralel olarak finans sektörü de atılım yapmış ve 1773'te ilk borsa Londra'da açılmıştır. (Aktaran: Çimen, 2015:280). 1776 yılında modern ekonominin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith *Ulusların Zenginliği* adlı eserini yayınlayarak kitabında hükümet müdahalesinin olmadığı bir ekonomik sistemi savunmuştur. Buhar ve çeliğin oluşturduğu yeni düzenle beraber aristokratların yerini kapitalistler almaya başlamıştır. Devrimin arkasında da bu yeni sınıf bulunmaktadır (Çimen, 2015:280).

Nüfus 18. yüzyıldan itibaren hızla artmış, iş ve daha iyi bir hayata sahip olma isteğiyle kırsaldan şehirlere göç başlamıştı. Ancak sanayileşmedeki bu hızın bir faturası olacaktı. Devrim ile beraber yaşam kalitesi yükselmiş ancak bu, toplumun her kesim için geçerli olmamıştır. Sanayinin çarkını döndüren işçi sınıfı için zor çalışma şartları mevcuttu. Ücretlerin düşük olması, çalışma koşullarının tehlikesi ve vasıfsız işçilerin çoğunluğu oluşturması, onların kolay bir şekilde gözden çıkarılmasına sebep oluyordu. Çocuk işçiler de narin bedenlerinden ötürü işverenlerin tercihiydi. Ufak beden yapılarından ötürü her yere sığan çocuk işçiler, baca temizliğinden kömür madenlerine varıncaya dek birçok işkolunda çalıştırılıyordu. Çocuk işçilerin aldığı ücretlerin yetişkinlerin ücretlerine oranla daha düşük olması sanayicilerin onları daha çok tercih etmesine neden oluyordu. Bu sebeple sanayinin büyük bölümünü de oluşturuyorlardı (Çimen, 2015:282-283). Marx'a göre Sanayi Devrimi'nin toplumsal açıdan sonuçları korkunçtu. Devrim öncesi çoğu insan, kırsal kesimde çalışmış ve çiftliklerde yaşamış, ancak büyük ölçekli üretimin yükselişinin getirdiği sonuçla birlikte iş arayan insanlar kalabalık şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır. 19. yüzyıl başında yayınlanan hükümet raporları devrim sonrası tabloyu gözler önüne sermiştir. Özellikle maden ocakları ve fabrikalarda çalışan kesimin istihdam şartlarını gösteren bu raporlar korkunçtu; beş yaşından küçük çocukların az aydınlatılmış tehlikeli makinelerde ve maden ocaklarında yetersiz gıda ile günde 18 saate kadar çalıştığını, çocuk işçilerin makinelere zincirlerle bağlanarak kilit altında tutulduğunu, yetişkin işçilerin de çocuklarınkine paralel şekilde olduğunu, uzun saatler güneş yüzü görmeden çalıştıklarını ve gün sonunda da kalabalık evlerine döndüklerini gözler önüne sermekteydi (Tannenbaum, Schultz, 2008:429).

Devrim ile birlikte teknik alanda büyük değişim ve gelişimler yaşanmış ancak raporlara bakıldığındansosyal konuların geri planda bırakıldığı açıkça görülmektedir. Dünyanın her noktasında endüstriyel bunalımın ortaya çıkardığı sorunlar en başta işçi sınıfını etkilemiş ve toplumun geniş kesiminde endişe yaratmıştır. Endüstrileşmenin ilerlemesiyle daha fazla emeğe ihtiyaç duyan fabrika sahipleri sorunu, çiftliklerde çalışanları topraktan koparark ve çalışanlara düşük ücretler vererek çözmekte bulmuş, uluslararası rekabet sayesinde de bu planı uygulamaya koymuştur. Gelişen rekabetle şehirlere gelen işçilere şehirlere gelen işçilere, mal ve hizmet fiyatı düştüğünden düşük ücretler ödenmiştir (Aktaran: Şenkal, 2017:14-15).

Yüzyıllar boyunca toprak sahibi lordlarla, toprağı işleyen köylü arasında geleneksel bir bağ kurulmuş ancak devrim bu ilişkinin parçalanmasına neden olmuştur (Tannenbaum, Schultz, 2008:430). Orta çağlardan beri süregelen, ekonomik ve sosyal hayatı düzenleyen sistemin yok olmasına ve yeni kuralların ortaya çıkmasına neden olan Endüstri Devrimi'nin karşısında kırsaldan şehirlere göç eden emekçiler, klasik yaşam koşullarını değiştirmek zorunda kalmış ve emek piyasasının bir dişlisi haline gelmişlerdir (Aktaran: Şenkal, 2017:15).

Hızlı şehirleşme ve yetersiz altyapı hastalıklara davetiye çıkarırken, kalabalık aileler şeklinde yaşayan orta sınıfın, küçük mekânlarda verdiği yaşam mücadelesi de bu hastalıkların salgın hale gelmesine neden oluyordu. Hijyenik olmayan ortamlar, yetersiz beslenme ve tıbbi müdahalenin eksikliği İngiliz sanayi şehirlerinde ortalama ömrü kısaltmıştı. 19. yüzyılın sonuna doğru, çalışan kesimin yaşam koşullarında bir iyileşme söz konusu oldu. Ancak öncesinde işçi sınıfı ağır şartlar altındaydı (Çimen, 2015:283-284).

Sonuçları toplumsal nitelikli olan Sanayi Devrimi, beklenenin aksine sefalet ve hayal kırıklığı getirmiş, endüstrileşme şehirlerde yoksul kesimin ayaklanmasına neden olmuş ve İngiltere'de büyük Chartist hareketinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Aktaran:Şenkal, 2017:16). Devrim sonrası teknik gelişmelerin ekonomik alanda kullanılması üretim artışına yol açmış, sosyal yapıda da değişikliklere neden olmuştur. 18. yüzyılın ortalarına doğru ilk olarak İngiltere'de başlayan bu değişimler nüfus artışı, sermaye birikiminin artması, makineleşme ve iş bölümüne dayalı uzmanlaşmanın artması gibi farklı şekillerde gerçekleşmiştir (Aktaran: Şenkal, 2017: 16-17).

Makinenin icat edilmesiyle 17. yüzyılda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal düzende en önemli sorun bu yeni sisteme nasıl uyum sağlanacağı yönündeydi. Yeni sistemde; yeni makineler fabrikaları, fabrikalar yeni üretim tekniklerini, yeni işletmeleri ve kitle üretimini ortaya çıkardı. Bu oluşum toplumsal açıdan yeni sınıfların ve sınıflarla birlikte hiç görülmemiş sorunların ortaya çıkması demektir. 1500'lü yıllarda işsizlik ya da sosyal güvenlik kavramları bir kişi için pek anlam ifade etmiyordu. Dönemin kendi içerisinde sorunları vardı ancak bu sorunlar sistemin kısır döngüsünde çözülüyordu. Sosyal yapıda ortaya çıkan problemlerin, giderek sanayileşmiş kapitalist toplumlardaki siyasi tartışmaların merkezinde yer almaya başlaması uzun sürmedi. Devrimden yaklaşık olarak elli yıl sonra Fransız sanayici Dolfus, 1814'te ilk defa işçilerin çalışma koşullarını düzenlemeyi öngören uluslararası bir sosyal eylem planı önermiş ve yine Robert Owen 1818'de çalışma saatlerinin sınırlandırılmasıyla ilgili olarak ilk uluslararası faaliyetin başlatılmasında öncülük etmiştir. Owen, çalışma mevzuatının önemini kavrayan ve uygulamaya geçiren kişi olduğu için önemli bir isimdir. Daha çok hükümet müdahalesi üzerinde duran Owen, işçi sınıfının yaşantısını düzenleyebilmek için hükümetin nasıl bir yol izlemesi gerektiğini kendi fabrikalarında kurduğu yeni çalışma sistemiyle ortaya koymaya gayret etmiştir (Aktaran: Şenkal, 2017:17).

Sanayi Devrimi ile birlikte yavaş yavaş makineler el sanatları üretiminin önüne geçmiş ve çok sayıda insan el sanatından vazgeçirilmiştir. Böylece kendi işini yapan kişi sayısında azalma yaşanırken fabrikalarda işçi sayısında artış olmuştur (Şenkal, 2017:18). Sanayide yaşanan büyüme, vasıfsız işçilerin artmasına neden olan makineler büyük ölçekli fabrikaların kurulmasına yol açmış, yaşanan bu gelişmelerin kısa bir süre sonra çalışanları sistemin kölesi haline getirdiği fark edilmiştir. Yeni üretim sistemi işçilere alt seviyede bir yetki tanıyor, yüksek karlar sermaye birikimini sağlıyor ve işletmeler daha fazla büyümek için yeni yatırımlara yöneliyordu. Birey olarak küçük bir güce sahip olan işçinin reel ücreti artmaya devam ediyor, emeğe kolektif hareket için fırsat sunuyordu. Sendika hareketi güç bir şekilde işçiler için hak aramaya çalışırken, bir tarafta sermaye ve emek arasında, diğer tarafta da kişiler arasında geliri bölme amacıyla belirledikleri kuralları uygulamaya koydular. Belirlenen bu kurallar işçilerin öncelikleri temel alınarak hazırlanmıştı. İşçiler böylece örgütlenme gücüne sahip olmuşlardır (Aktaran: Şenkal,

2017:18). Şüphesiz İngiltere'nin sanayileşmenin öncüsü olması İngiltere'ye büyük faydalar sağlamıştır. İngiltere'de yaşanan ekonomik gelişmelerin istikrarlı bir çizgide ilerlemesi İngiltere'nin dünyada imparatorluk kurmasının yolunu açmıştır. Dünya lideri olarak anılmasında ekonomide sanayileşmenin payı büyüktür. Kaçınılmaz bir süreç olan sanayileşme kısa bir sürede Batı Avrupa ülkelerinin dışına da sıçrayarak Amerika'ya ve ardından Japonya'ya yayılmıştır.

Sanayileşmenin gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında keskin bir ayrım yarattığını belirten Şenkal (2017:19)'a göre, "Sanayileşme sosyal yapıda büyük sorunların ortaya çıkmasına yol açar. Bütün dünyada sosyal sorunlar sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfının ortaya çıkmasıyla beraber hızlı nüfus artışı, göç, işsizlik vs. gibi sosyal politika sorunları yavaş yavaş belirmeye başlamakta ve sistemi olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan sanayileşme sadece yeni yatırımlar yapmak, fabrika kurmak ya da tüketim malları imalatından yatırım malları ya da ara mal üretimine geçmek değildir."

1.2.2. İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı

Sanayi Devrimi'nden önce İngiltere de dâhil olmak üzere hiçbir Avrupa ülkesinde ve Amerika'da bir işçi sınıfı topluluğu olduğu söylenemez. İşçiler ya çalışmalarına yarayan üretim araçlarının bir kısmına sahiptirler ya da *–gündelikçi tarım işçileri, maden ocağı işçileri gibi-* kollarından başka bir şeyleri mevcut değildir (Kuczyinski, 1994:24).

Endüstri Devrimi'nin ortaya çıkardığı en büyük değişimlerden biri işçi sınıfıdır. Marx'ın "proletarya" kelimesiyle ifade ettiği işçi sınıfı, yaşamını devam ettirebilmek için emeğinden başka geliri olmayan kişilerden oluşan yeni sosyal sınıftır (Aktaran:Şenkal,2017:19).

Modern işçi sınıfı politik bir topluluk ya da kişisel duygu ve izlenimlerin sonucu olarak kişilerin katılmasıyla meydana gelmemiştir. Makine olmasaydı işçi sınıfı da olmazdı. Bu sınıf, bir tek işçinin mülkiyetinde bulunamayacak kadar pahalı aletle çalışan kimselerden oluşmuştur. İşte bu sebeple işçi proleterdir. Sadece çalışma kapasitesine sahip olan işçi, makinenin buyruğu altında çalışır ve makinenin işleyişi işçi tarafından değil makine sahibi tarafından tayin edilmiştir. Makineye hizmet eden işçinin üretimdeki yeri sadece bir elişidir (Kuczyinski,1994:37).

Makine milyonlarca aleti işe yaramaz duruma düşürerek önce gereksiz, sonra da değersiz kılmaktadır. Makinenin yaptığı işe tekabül eden üretim araçlarına sahip olanların hepsini, ellerindeki bu imkândan mahrum ederek köksüz insanlar yaratmaktadır. Diğer taraftan üretim aracı yokluğundan herhangi bir zanaat işi yapamayan veya da bu işi yapmak istemeyenlerin hepsine tarımdan başka çalışma alanları bulma imkânı sağlamaktadır. Makinenin yeni zamanların merkez kuvveti olduğunu çabucak kavrayan insanlar, makineyi sahibinin elindeki makine olarak değil de soyut bir nesne olarak görmekteydiler. Böylece makineye karşı, bütün ülkelerde birçok sebeple ayaklanmış olanların nefreti artmaya başlamıştır (Kucyzinski, 1994:37-38).

Endüstri Devrimi sonrasında oluşan yeni istihdam koşulları bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Fabrikaların gelişmesiyle işsiz kalan lonca mensubu ve zanaatkârların sanayi şehirlerine akın etmeleri bu sorunlardan biriydi. Bununla birlikte şehirdeki çalışma şartlarının ağır olması da bir diğer problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kötü çalışma şartları, iş güvenliği konusunda yasal düzenleme eksiklikleri ve iş kazalarında görülen artışlar çalışma hayatıyla ilgili yaşanan birtakım sorunlardı. İnsanlıkla bağdaşmayan çalışma koşulları dönemin temel özelliği idi. İşçi sınıf bilincinin ortaya çıkması ise Sanayi Devrimi'nden uzun süre sonra belirginleşmişti. Sanayi Devrimi'nden sonra böyle bir bilinç olmadığı gibi Fransız Devrimi boyunca da yoktu. İşçinin ücretini asgari seviyede tutma ve zengine sermaye imkanı sağlayan emek sömürüsü, işçi sınıfını kendine düşman etmişti (Aktaran:Şenkal,2017:20). Yaşadıkları sefalete ve kapitalist düzene karşı direnen işçiler, tepkilerini makineleri kırarak göstermişlerdir. "Ludizm" denilen ve Makine Kırıcıları anlamına gelen ilk işçi hareketi, işçi sınıfının bilinçlenmesine büyük katkılar sağlamıştır. Birlik ve dayanışma duygusuyla harekete geçen işçiler, ilk olarak dayanışma dernekleri ve yardım sandıkları kurmaya başlamışlar; hastalık, işsizlik gibi her işçinin başına gelebilecek olaylara karşı üyelerine yardımcı olmak amacıyla hareket etmişlerdir. Zaman içerisinde ücretler ve çalışma şartlarına da el atarak dayanışma derneklerinden sendikal yapılara dönüşen bu işçi örgütlenmeleri, işveren ve devlet baskısıyla karşılaşmamak için gizlice kurulup, faaliyetlerini de gizlice yürütmüşlerdir (Yücel, 1980: 96). Burada kavramlar arası karmaşa yaşanmaması için "Ludizm" ve "Makine Kırıcılığı" arasındaki farka da değinmek

gerekmektedir. Yıldırım Koç Yanlış-Doğru Cetveli adlı kitabında, doğru bilinen yanlışları karşılaştırma yaparak, konuya ışık tutmaktadır. Eric Hobsbawm'ın 1952 yılında yayınlanan "Makine Kırıcıları" makalesinden Koç'un aktardığına göre, Makine –tahripçisi ve Ludist terimleri birbiri yerine kullanılabilmektedir. İki tür makine kırıcılığı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ayaklanma yoluyla toplu pazarlıktır. Bu da 19.yüzyıl başlarında ortaya çıkan Ludizm'den çok önce, 17. yüzyılda ve 18. yüzyılda yaygın olarak kullanılmıştır. Birbirinin yerine kullanılan bu iki kavram konunun kavranmadığının göstergesidir (Aktaran:Koç,2010:39-40). Buradan Ludizm ve Makine Kırıcılığının tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde ortaya çıktığı görülmekte ve birbiri yerine kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Marx ile Engels'in makine kırıcılığını övmediklerini ifade eden Koç, şöyle aktarmaktadır: "Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Ortaya çıkışıyla birlikte onun burjuvaziyle olan mücadelesi başlar. Saldırılarını üretimin burjuva koşullarına değil de, üretim araçlarının kendilerine karşı yönlendirirler; kendi emekleriyle rekabet eden ithal malları tahrip ederler, makineleri paramparça ederler, fabrikaları ateşe verirler. Orta Çağ'daki emekçinin yok olmuş statüsünü güç kullanarak yeniden yaratmaya çalışırlar" (Aktaran:Koç, 2010:40). Ludizm'in en fazla "endüstri işçilerinin köylü ayaklanması" şeklinde ifade edilebileceğini belirten Koç, Ludizm ve makine kırıcılığının aynı olgular olmadığını ve "bu ilk işçi hareketi ve hareketin işçi sınıfının bilincine önemli katkılarda bulundu" iddiasının dayanaksız olduğuna dikkat çekmiştir (Koç,2010:41).

Makine kırıcılığı hareketinin işçi sınıfının bilinçlenmesine katkı sağladığı görüşü katılmayan Marx ve Engel, bu eylemin işçilerin kendi emeklerini tahrip etmesi olarak görmektedir. Bu noktada işçilerin asıl hedeflerini doğru seçmedikleri sonucuna ulaşmak yanlış bir yargı olmayacaktır.

1.2.3. İşçi Sınıfının Değişimi

Sanayi Devrimi, küçük zanaat, tezgâh ve atölye üretiminin yerine, yeni buluşların getirdiği makinenin insan, hayvan, su ve rüzgâr gibi doğa enerjisinin yerini almasıdır. 19.yüzyıl ortalarından itibaren makine çağı ile başlayan büyük fabrika hayatı Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yeni sorunlar yaratmış; kapitalist sınıf ile işçi sınıfı karşı karşıya gelmiştir. Enerji sanayinin gelişmesi makineleşmenin

doğal bir sonucu olmuştur. Sermaye küçük bir azınlığın elinde toplanmış ve böylece tekelleşme kendini göstermiştir. Kapitalizm, liberal düşünce ve yeni makinelerin üretim teknikleri lonca düzenine son verirken yeni işçi ve sınıfı da doğmaya başlamıştır. Bu dönemin işçi sınıfı gelirini emeğini satarak sağlamış, işveren tarafından tek yönlü belirlenen çalışma şartlarında çalışmıştır. Pazarlık gücü ve örgütlenme hakkına sonraları sahip olan işçi sınıfı çoğunlukla işverene bağlı bir görüntü çizerken yeterli birikimi elde edemediği için de sömürüldüğünü düşünmüştür. 20.yüzyılın başında hızla gelişen sektörler yeni işçi tiplerini de bünyesine katmaya başlamış, günden güne ilerleyen teknolojik gelişmelerle beraber fikir işçileri kavramı da ortaya çıkmış; beden ve fikir işçisi ayrımı yapılmaya başlanmıştır (Bilgili,2000:20-21).

19.yüzyılın başından 1950'li yıllara kadar entelektüellerin uğruna savaştığı sınıf mavi yakalılardı. Topluca çalışıyorlar ve hızlı bir şekilde örgütlenebiliyorlardı. Tarihsel süreç incelendiğinde işçi sınıfının hızla yükseldiği ve yine hızla düşüşe geçtiği görülmüştür. Endüstriyel gelişimin içinde sanayi işçisi varken, günümüz endüstrisinde ise bilgi ön plana geçmiştir. Bu durum bilgi işçisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekonomisi bilgiye dayalı olan toplumda bilgi, alınıp satılan, tüketilen ve üretilen bir değerdir. Sanayi işçisinden bilgi işçisine geçişle birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinde artış yaşanmış, iletişim ve sosyal becerilerin önemi artmıştır (Bilgili,2000:22).

Mavi yakalıların yerlerini beyaz yakalıların almasıyla başlayan süreç, çalışma hayatında yaşanan dönüşümlerden biridir. Bilginin üretilmesi, işlenmesi, kullanılması ve dağıtılması olarak tanımlanan işlerde çalışan kişiler için bilgi işçisi kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Yani bilgi üreten kişiye bilgi işçisi denilmektedir (Aktaran:Şenkal, 2015:73-74).

1.3. SENDİKACILIĞIN DOĞUŞU VE SENDİKAL HAKLAR

Endüstrileşen Batı toplumlarında emeğin örgütlenmesi bir tepki ve korunma ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Yoğun emek kullanımına giden kapitalist sistem, yaşamı boyunca işçi kalacak geniş bir işçi sınıfının doğumuna neden olmuştur. İşçilerin elverişsiz çalışma koşullarına ilk başta tepki olarak başlattıkları beraber hareket etme olgusu, sonraları örgütlü işçi hareketine dönüşmüştür (Koray, 1996:90).

1.3.1. İlk Sendikal Hareketlenmeler ve Sendikanın Gelişim Süreci

1792'de Londra'da kurulan "Londra Yazışma Derneği" adını taşıyan kuruluş İngiltere'deki ilk işçi örgütlenmesidir. Genel oy hakkı, siyasal eşitlik gibi siyasal isteklerle yola çıkan kuruluş, barışçı yollarla amaçlarına ulaşmak istemesine karşın, 1799 yılında çıkarılan bir yasayla bu gibi derneklerin kurulması ve kendi aralarında yazışmalar yapması engellenmiştir. Ardından 1800 yılında çıkarılan Birleşme Yasası (Combination Act) ile her türlü sendikal örgütlenme yasaklanmıştır (Koray,1994:90). Fransa'da 1791'de Chapelier Yasası, Almanya'da 1845'te Meslekler Nizamnamesi ile işçilere koalisyon yasağı getirilmiş ve örgütlenmenin önüne geçilmiştir. Sendika kurması engellenen proletarya, "karşılıklı yardım sandıkları" kurarak örgütlenmeyi devam ettirmek istemiş, ancak ekonomik açıdan elle tutulur bir iyileşme olmamıştır (Mahiroğulları,2011: 7). 1824'te örgütlenme yasağını kaldıran bir yasa çıkarılmış ve İngiltere'de 1824 yılında sendikacılık yasallık kazanmıştır. A.B.D. Fransa ve Almanya gibi endüstrisi güçlü ülkelerde de 19.yüzyılın ortalarından sonra sendikacılık yasallaşmıştır (Koray, 1996: 90-91). Sendikal örgütlenme hakkını geç tanıyan ülkelerden biri de İtalya'dır; sendikal hak 1899'da verilmiştir. Sonuç olarak, özellikle Batı'da sendikal haklar uzun süre verilen mücadeleler sonrası elde edilmiştir (Mahiroğulları,2011:8).

19.yüzyılın ikinci yarısına doğru sendikalar, Batılı ülkelerin birçoğunda koalisyon yasakları kaldırılarak düzen içi örgütler haline getirilmiştir. Önce meslek sendikaları, sonra işkolu sendikaları kurulmuştur (Mahiroğulları,2011:8). Geçmişte olduğu gibi bugün de çalışma koşullarının düzenlenmesi, çalışmayla ilgili kurallarda işçi temsilcileri olarak kendilerinin söz sahibi olması ve işverenin yetkisini bir nebze de olsa paylaşmayı amaç edinen sendikalar, zamanla süreklilik gösteren örgütler haline gelmişlerdir. Bir hareketi sürekli bir örgütlenmeye dönüştürmek büyük bir çaba gerektirmiştir. Örneğin işçilerin çalışma koşullarına karşı oluşturdukları grev türü hareketlerin başarısı için greve katılan sayı önemliyken, örgütlenme için sürekli üyeliklerle birlikte bu üyelerin ödeyecekleri ödentilere ihtiyaç vardır. İlk örgütlenmeler bu yüzden, ödeme gücü olan ve sendikalaşma ile işverenden bazı haklar elde edecek niteliklere sahip bulunan meslek sahibi işçiler arasında başlamıştır (Koray, 1996:92-93). Koray (1996:91)'a göre, "İlk örgütlenen meslek sahibi işçilerin kurdukları sendikalar, işyerlerinde kendi kurallarını işverenlere kabul

ettirme açısından belirli bir güce sahip olmuşlardır. Bu sendikalar özellikle işyerlerinde işçi alınmasını denetleyerek yalnızca sendika üyesi olan işçilerin işyerine alınmasını sağlayan "kapalı işletme" uygulamasını kabul ettirerek kendi mesleklerinden olanlar için bazı koşulları işverenlere kabul ettirebilmişlerdir." Bu örgütlenme biçimi işlevini yitirmiş ancak A.B.D. ve İngiltere gibi ülkelerde devam etmiştir."

19. yüzyılın sonlarına doğru sendikal örgütlenmelerin daha etkili olması için federasyon ve konfederasyon düzeyinde üst örgütlenmeye gitmiştir. Hareketin merkezileştirilmesi noktasında İngiltere'de *Sendikalar Kongresi* (TUC), İtalya'da *İtalyan Genel İş Konfederasyonu* (CGIL), Almanya'da *Alman Sendikalar Birliği* (DGB), A.B.D.'de *Amerikan İşçi Federasyonu* (AFL), Fransa'da *Genel İş Konfederasyonu* (CGT) gibi üst örgütler kurulmuştur (Mahiroğulları,2011:8).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde toplu pazarlık hakkını elde eden sendikacılık, örgütlenmeye yeni bir hareketlilik getirmiştir. Bu hareketlilik, sanayileşmiş Batı ülkelerinde 1945 sonrası sendikalaşma oranlarını büyük oranda etkilemiştir. Sendikacılığın gelişimi, klasik iktisat görüşünün 1929 Dünya Ekonomik Buhranında yetersiz kalması sonucu, devletin ekonomiyi yönlendirmesinin gerekli olduğu tezini savunan "Keynesyen ekonomi politikaları" doğrultusunda Amerika'da *newdeal* anlayışlı "kurumsal ekonomi", Kıta Avrupası'nda "Talep yönlü ekonomi "ye geçişle sağlanmıştır (Mahiroğulları,2011:9). İkinci Dünya Savaşı'ndan 1973 Petrol Krizi'ne kadar süren Keynesyen ekonomi politikalarının uygulandığı süreç, refah devleti olgusunu da beraberinde getirerek 1945-1973 yılları arası dönem sendikacılığın altın çağı olarak kabul edilmiştir (Aktaran:Mahiroğulları,2011:9).

Tüm bu gelişmelerle birlikte sendikacılık yasal dayanaklara erişmiş sürekli örgütler olarak karşımıza çıksa da, bugün de varlığını korumak mecburiyetindedir. Bu açıdan sendikacılık, sadece bir örgütlenme değil, aynı zamanda bir hareket yaratma olayıdır (Aktaran:Koray,1996:92). Güçlerini ve canlılıklarını koruduklarını sürece amaçlarına ulaşabilecek olan sendikalar, bir hareket olma özelliklerini yitirmemelidirler.

1.3.2. Sendikaların İşleyiş Şekli ve Faaliyetleri

Demokratik kuruluşlar olan sendikalarda yönetim organları, çoğunluğun seçimine bağlıdır. Seçimle işbaşına gelen yönetimi, seçimlerdeki sayısal çoğunluk belirlemektedir. Sendikalarda yöneticilerin yanı sıra belirli alanlarda uzmanlaşmış kişiler de bulunmaktadır. Bunların başında hukukçu, iktisatçı gibi farklı alanlarda uzman olan kişiler çalışmaktadır. Üye sayısı az olan sendikalarda tüm üyeler, sendika yönetim seçimine doğrudan katılmaktadırlar. İşkolu ve ulusal düzeyde kurulmuş ve çok sayıda üyesi bulunan sendikalar ise iki aşamalı seçim yolunu tercih etmektedir (Koray,1996:109-110).

Günden güne güçlenen ve büyüyen sendikalar faaliyet alanlarını genişletebilmek ve etkinliklerini artırabilmek için daha fazla uzmana ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda üyelerinin çıkarlarını korumak için her daim donanımlı ve bilgili olmak durumundadırlar.

Sendikacılık hareketi, çalışanların çıkarlarının korunması açısından olumlu sonuçlar doğururken diğer yandan bazı güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Bu zorluklar, günden güne büyüyerek merkezde güçlenmesi, sendikaların bürokratik bir yapılaşma göstermesi ve mevcut demokrasisinin devam ettirilmesi konusunda karşımıza çıkmaktadır. (Koray,1996:111).

Örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için bir araç olan sendikal faaliyetler, sendikaların var olma sebebidir. Sendikalar; sosyal, siyasal, mesleki ve ekonomik alanlarda çeşitli faaliyetler göstererek işlevlerini yerine getirmektedir. Bunlar:

a- *Toplu iş sözleşmesi imzalamak,* ***b-*** *Toplu iş uyuşmazlıklarında yetkili mercilere başvurmak,* ***c-*** *Grev veya lokavta karar vermek,* ***d-*** *Sendikal ve mesleki eğitim kursları düzenlemek,* ***e-*** *Mesleki eğitimle ilgili kitap, gazete vb. mecmualar çıkarmak,* ***f-*** *Yardımlaşma sandıkları kurmak,* ***g-*** *Üyelerine hizmet için misafirhaneler ve tatil köyleri gibi sosyal tesisler kurmak,* ***h-*** *Sosyal sigorta ve emeklilik gibi konularda üyelerine hukuki hizmette bulunmak,* ***ı-*** *Siyasal parti gözetmeksizin iktidardaki her partiyle ilişki kurmak ve lobi faaliyetleriyle yasama organını etkilemek,* ***j-*** *Sendika kökenli kişinin bir parti listesinden aday gösterilip seçilmesini sağlamak,* ***k-*** *Sendikacılığa kitle hareketi kazandırmak; miting, protesto*

vb. ***l-*** *Bir siyasal partinin yönetim organında temsil edilmek ya da siyasal parti kurmak…* şeklinde sıralanabilir (Mahiroğulları,2011:37-40).

1.3.3. Sendikal Haklar ve Sendika Güvencesi

Sendika hakkı, çalışanlar ve işverenlerin çalışma hayatıyla ilgili ekonomik ve sosyal menfaatlerini korumak, geliştirmek amacıyla özgürce sendika kurabilme, sendikalara üye olma ya da olmama anlamlarına gelen bir kavramdır (Mahiroğulları,2011:10). Sendikal haklarla ilgili Koray ise şunları söylemektedir: "Sendikaların doğup gelişmesi ve yasallık kazanması sonucu, günümüzde sendikal haklar denilen ve bireyin ekonomik ve sosyal hakları olarak anayasalarda yer alan bazı hak ve özgürlükler ortaya çıkmıştır. Sendikal haklar kavramı, sendika kurma ve kurulmuş bulunan sendikalara girme hakları yanında, bu haklara bağlı olarak ortaya çıkan toplu pazarlık ve grev haklarını da kapsamaktadır" (Koray,1996:98).

Yapılan her iki açıklamaya göre sendikal hakkın, ekonomik ve sosyal çıkarları korumaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Kişiler, sendikaya özgür bir şekilde üye olma ya da olmama haklarını ellerinde bulundurmaktadır.

Birleşmiş Milletler'ce 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, 1950 yılında Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi'nde, 1961'de kabul edilen Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi'nde sendikal haklar bireyin ekonomik ve sosyal hakları arasında belirtilmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün de (ILO) konuyla ilgili sözleşmeleri bulunmaktadır. 1948 yılında onaylanan Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunmasına ilişkin 87 sayılı sözleşme ve 1949'da kabul edilen Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı İlkelerinin Uygulanmasına yönelik 98 sayılı sözleşme, işçi ve işverenlerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için ulusal ve uluslararası kuruluşlar kurma hakkına sahip oldukları sözleşmelerdir. Aynı zamanda bu sözleşmeler, toplu pazarlığa ilişkin ilkeleri de belirlemektedir (Koray,1996:97-98).

Sendika hakkı ve özgürlüğü bireysel ve kolektif olarak iki farklı türde karşımıza çıkmaktadır. Bireysel sendika özgürlüğü, çalışanların sendika kurma veya kurulmuş sendikalara üye olma özgürlüğüdür. Bireysel sendika özgürlüğünde sendikalara girmeme ya da sendikalardan ayrılma hakkı da vardır. Bu açıdan bakıldığında olumlu bir niteliğin yanı sıra olumsuz niteliğin de olduğu

görülmektedir. İlkine olumlu (pozitif), ikincisine de olumsuz sendika denmektedir (Aktaran:Koray,1996:99). "Kolektif sendika hakkı / özgürlüğü" kavramı ise sendikaların varlıklarının ve faaliyetlerinin güvence altına alınmasını ifade etmektedir. Önceden izin almadan, örgütlerin kurulabilmeleri, tüzüklerini düzenleyebilmeleri ve faaliyetlerini özgür bir şekilde gerçekleştirebilmeleri hakkına sahip olma anlamına gelmektedir (Mahiroğulları,2011:11).

Sendika çokluğu ilkesine bakıldığında da "bireyin istediği sendikaya üye olma" ifadesi dikkat çekmektedir. Mahiroğulları (2011:11)'na göre, "Bireyin istediği sendikaya üye olma ifadesi, sendika çokluğu ilkesinin gerekliliğini işaret etmekte; dolayısıyla sendika çokluğu ilkesinin bireysel sendika özgürlüğü içinde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Sendikaların önceden izin almaksızın özgürce kurulabileceği ilkesiyle birlikte, işçi ve işveren kuruluşlarının hem birbirleri hem de devlet karşısında bağımsız olacakları ilkeleri de yer almaktadır. Diğer bir temel ilke ise demokratik kurallara sendikaların kuruluş ve işleyişlerinin uygun olmasıdır (Koray,1996:100).

Sendikal örgütleri üye sayısı ve mali bakımdan güçlendirmeye yönelik güvenceleri ifade eden sendika güvenliği, işverenlerden, sendikasız işçilerden ve işverenlerin sendikalı olan işçilere yönelik ayrımcı tutumlarına karşı her tür önlemi kapsamaktadır (Mahiroğulları,2011:21). Bu gibi önlemler, işçinin işe alımında yaşayabileceği problemlerin önüne geçmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de sendikalı işçiye karşı negatif bir tutum söz konusu ve hatta sendikalı olmak yasal bir hak olmasına ve yasalarla korunmasına rağmen işveren tarafından işyerine yönelik bir tehdit gibi algılanmakta; işveren sendikalı olmayan işçiyi tercih etmektedir.

1.3.3.1. Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt

Toplu İş Sözleşmesi kavramının 1891 yılında Beatris Webb tarafından ortaya atıldığı kabul edilmektedir. Öncelikle bir işyerinde çalışanlarla işveren arasında imzalanan uzlaşma belgesi, sonrasında ise işçilerin dernek, birlik ve sendikasıyla işveren arasındaki sözleşme olarak ortaya çıkmıştır. Sendikaların en önemli görevlerinden olan toplu iş sözleşmesi işçi ve işveren arasında koşulların düzenlenmesini içermektedir (Bilgili,2000:41-42). Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi ("TİS") Kanunu m.2/h) uyarınca; "Toplu iş sözleşmesi: İş sözleşmesinin yapılması,

içeriği ve sona ermesine ilişkin hususları düzenlemek üzere işçi sendikası ile işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işveren arasında yapılan sözleşmeyi ifade eder.[2]

Grev kelimesinin kökeni Fransızcadan gelmektedir. İşçilerin iş bırakma eylemidir. Haklarını korumak veyahut yeni haklar elde etmek isteyen işçiler faaliyetleri askıya alarak direnişe geçmektedir.

Hukuki anlamda grev, bağımlı çalışanların uyuşmazlık konusu olan taleplerini elde edebilmek amacıyla işverene baskı uygulamak için topluca iş bırakmasıdır (Bilgili,2000:45)

Lokavt ise işyerinde faaliyetin tamamen durmasına neden olacak şekilde, işverenin kendi kararıyla veya üyesi olduğu işveren sendikasının verdiği karara uyarak, işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasına denilmektedir. Lokavta maruz kalan işçilerin iş sözleşmeleri grev ve lokavt süresince askıda kalır. Patron, lokavt nedeniyle iş sözleşmeleri askıda kalan işçilerin lokavtın başlamasından önce işleyen ücretlerini ve eklerini olağan ödeme gününde ödemek zorundadır. Grev ve lokavt süresince iş sözleşmeleri askıda kalan işçilere bu dönem için ücret ve sosyal yardımlar ödenemez, SGK primleri yatırılmaz, bu süre kıdem tazminatı hesabında dikkate alınmaz.[3]

1.4. SENDİKALARIN ÖRGÜTLENME MODELLERİ VE SENDİKA TÜRLERİ

Canlılığını ve dinamizmini her daim korumak zorunda olan sendikalar, güçlü örgütlenme için çeşitli süreçlerden geçmiş ve değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin başında da örgütlenme modelleri ve türleri gelmektedir.

1.4.1. Kapsamlarına Göre Sendika Türleri

Kapsamlarına göre sendika türleri kendi içinde üç bölüme ayrılmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

[2] https://hukukdestegi.com/tr/2016/03/20/toplu-is-sozlesmesi-nedir/
[3] https://www.evrensel.net/haber/344035/7-soruda-lokavt-nedir

Meslek Sendikacılığı:

Endüstri devrimi sonrası kurulan ilk sendikacılık türüdür ve nitelikli işçilerin harekete geçerek ortaya çıkardığı bir örgütlenme modelidir. Kurucuları, Sanayi Devrimi sonrası artan fabrikalarla birlikte mesleğini yapamayan kişilerden oluşmaktadır. Üyeleri de elinde bir mesleği olan kişilerden oluşmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu işçiler, hem sendikaların devamlılığını, gücünü artıran ödeme imkânlarına sahip hem de işverenler karşısında pazarlık yapabilecek gücü elinde bulunduran kişilerdir. Kapalı örgüt olarak gelişen meslek sendikaları dağınık örgütlenmeye sebep olduğu için etkisini kaybetmiştir.

İşkolu Sendikacılığı:

Belli bir işkolunda çalışan işçilerin meslek ve vasıf farkı göz önüne alınmaksızın herkesi üye yapmayı amaçlayan örgütlenme şeklidir (Mahiroğulları,2011:25). Her işkolunda güçlü bir işkolu sendikasının bulunduğu Almanya, İskandinav ülkeleri gibi ülkelerde bu sendikacılık kolu daha da etkin hale gelmiştir (Koray,1996:104). Örgütlenmede kolaylık sağlayan (Mahiroğulları,2011:25) bu model, meslek sendikalarının aksine sadece nitelikli işçileri örgütleme amacı içinde olmamıştır.

Genel Sendikalar:

"Herkes için sendika" sloganıyla yeni bir sendikacılık anlayışını ortaya atan genel sendikalar (Koray,1996:103), işkolu ve meslek ayrımı yapmamıştır (Mahiroğulları,2011:26). Üye sayılarının sınırlı olması sebebiyle "herkes için sendika" anlayışını ortaya atarak, büyük bir sendika kurma amacını gerçekleştirmek istemişlerdir. Koray'a (1996) göre, "Genel sendika düşüncesi diğer ülkelerde pek yaygın bir sonuç vermediyse de, işçilerin tek bir sendikada toplanmaları gereksinimi federasyon, konfederasyon gibi sendika birliklerinin oluşmasına yol açmıştır" s(103).

1.4.2. Üyelerinin Niteliklerine Göre Sendika Türleri

Endüstride beden veya el emeklerini kullanan işçilere ***mavi yakalı*** denilmekte iken hizmet kesiminin önem kazanmasıyla fikir işçisi denilen yeni bir grup ortaya çıkmıştır. Hizmet ve endüstriye destek vererek çalışan ve fikri çalışması ağırlık

taşıyan bu işçilere de ***beyaz yakalı işçiler*** ya da ***aylık alanlar*** adları verilmektedir (Koray,1996:104-105).

1.4.3. Kuruluş Düzeylerine Göre Sendika Türleri

Kuruluş düzeylerine göre sendikalar bazı gruplara ayrılmaktadır. İşyerinde çalışanlar üzerine kurulan sendikalar *işyeri sendikası* olarak geçerken, belli bir işkolunda çalışanların tümünü kapsayan sendikalar *işkolu sendikası* adını taşımaktadır. Koray (1996:107)'a göre, "İşyeri ya da işkolu düzeyinde kurulmuş bulunan sendikaların her ülkede bağlı bulundukları üst kuruluşlar, ulusal düzeydeki sendikal örgütleri oluşturmaktadırlar. Üst kuruluşlar sendikacılık hareketini ülke düzeyinde ve uluslararası düzeyde temsil eden, kamuoyu yaratan, baskı grubu olarak rol oynayan örgütlerdir."

Ulusal düzeyde sendikal birliklerin yanı sıra uluslararası düzeyde kurulmuş sendikal birlikler de bulunmaktadır. 1864 yılında toplanan Birinci Enternasyonal ile birlikte çalışanları uluslararası düzeyde temsil etme düşüncesi ortaya atılmış ancak düşünce ayrılıkları nedeniyle işçi hareketinden çok siyasal bir duruş göstermiştir (Koray,1996:108). Birinci Enternasyonal, kurulduktan 12 yıl sonra tasfiye edilmiş ve 1876 yılında Filadelfiya Konferansı'nda lağvedilmiştir (Koç, 2010:47).

Uluslararası işçi hareketinin gelişmesi adına ilk örgütlenme, 1913 yılında kurulan *Uluslararası Sendika Federasyonu* olmuştur. Yine uluslararası düzeyde dört büyük örgüt göze çarpmaktadır. İlki Dünya Sendikalar Federasyonu'dur (World Federation of TradeUnions-WFTU). Görüş ayrılıkları sebebiyle bölünmüş ve Doğu Blok'unun dağılmasıyla birlikte sona ermiştir. 1949'da Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (International Confederation of FreeTradeUnions-ICFTU) kurulmuştur (Koray,1996:108-109). 1968 yılında laikleşme kararı alarak kurulan Uluslararası Hıristiyan Sendikaları Konfederasyonu üçüncü kuruluştur. Sonradan adını Dünya İş Konfederasyonu şeklinde değiştirerek eylemlerinin büyük bir bölümünü üçüncü dünya ülkelerine çevirerek hareket etmiştir (Aktaran: Koray,1996:109).

Bu konfederasyonların yanı sıra, 1973 yılında 17 kuruluş, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nu (ETUC) kurmuş ve Avrupalı işçilerin sosyal, ekonomik ve

kültürel çıkarlarının korunması adına ortak eylem kararları almıştır (Koray,1996:109).

1.5. SENDİKACILIK HAREKETLERİ KAPSAMINDA DÜNYADAN ÖRNEKLER

Bu bölümde sendikal örgütlenme kapsamında, özellikle dünyada sanayileşmeyi başlatan ve bu sanayileşmeyi hızla takip eden ülkelerin, sendikal örgütlenmede hangi aşamalardan geçtiklerine yer verilmektedir.

1.5.1. İngiliz Sendikacılığı

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığı ilk ülke olan İngiltere, endüstride çalışanların çalışma şartlarının kötü olması sebebiyle, ilk işçi hareketlerinin de görüldüğü ülke olmuştur. İşçi hareketleriyle birlikte örgütlenme kıvılcımlarının meydana geldiği İngiltere'de Londra Yazışma Derneği'nin kurulması ilk örgütlenme hareketi olarak tarihe geçmiştir. Birleşme Yasası (1800) ile sendikal örgütlenmeler yasaklanmış ancak bu yasak 1824 yılında kaldırılarak sendikanın önü tekrar açılmıştır. Uzun yıllar sonra 1870'de toplu pazarlık hakkı kabul edilmiştir.

Meslek sendikalarının kurulmasıyla birlikte işçiler, sosyal bir güvence elde etmişlerdir. 1851 yılında makinistlerin bir araya gelerek Birleşmiş Makinistler Birliği'ni kurmalarıyla modern anlamda sendikacılık başlamıştır (Koray,1996:113-114). 1889'da Londra'da gemi işçilerinin grevi ile yeni sendikacılık adı verilen, işçi sendikaları kurulmaya başlamıştır (Aktaran:Koray,1996:114).

1868'de kurulan Sendikalar Kongresi (TUC), İngiltere'de sendikaların üst kuruluşu olarak kabul edilmektedir. Ulusal düzeyde işçileri temsil eden bir kuruluş olan TUC'in yanı sıra, Ulusal Kalkınma Konseyi de (NDEC) hükümet, işçi ve işveren temsilcilerinin yer aldığı ekonomik ve endüstriyel sorunlara çözüm üreten diğer önemli bir kuruluştur (Koray,1996:114).

İngiliz sendikacılığı Fabian Sosyalizmin etkisinde ılımlı bir sendikacılık anlayışını benimsemiştir. İngiltere'de farklı türde sendikacılığın var olması sendika sayısının da fazla olmasına neden olmuştur. Ancak yıllar içerisinde sendikaların birleşmesi ve küçük meslek sendikalarının kapanması nedeniyle sayıları azalmıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda korporatist yaklaşımlar ortaya çıkmış ancak 1970 sonlarında

muhafazakâr hükümetlerin başa geçmesiyle birlikte bu yaklaşımlar terk edilmiştir. Liberal ekonomi politikalarının uygulanması ve özelleştirme girişimleri sendika karşıtı sonuçlar doğurmuştur (Koray,1996:115).

1.5.2. Amerikan Sendikacılığı

Meslek sahibi işçiler arasında 1850'lerde başlayan örgütlenme, 1866'da Ulusal İşçi Sendikası'nın kurulmasından sonra ciddi bir ivme kazanmıştır. Kurulan beş federasyon içinde 1886'da kurulan Amerikan İşçi Federasyonu (American Federation of Labor-AFL) ile 1936 yılında Endüstriyel Örgütler Kongresi (Congress of Industrial Organization- CIO) 1955 yılında birleşerek sendikal örgütlenmenin tepe kuruluşu haline gelmişlerdir (Koray,1996:116). 1912 yılında Amerikan İşçi Federasyonu'nun Beyaz Saray'a kabul ettirdiği Clayton Kanunu, Amerikan sendikacılığının büyük başarısı olarak kabul edilmektedir. Bu kanuna göre, karşılıklı yardım esasına göre kurulmuş, sermayesi olmayan derneklerin faaliyetlerinin ya da kuruluşlarının yasaklanamayacağı ifade edilmektedir (Atılgan,2001:25).

AFL meslek temelli bir federasyon iken, CIO niteliksiz işçileri kapsayan bir federasyondur. 1914 yılında %10, 1916'da %30 sendikalaşma oranlarına ulaşılan Amerikan sendikacılığında, 1980'li yıllarda sendikalaşmanın %20'ye indiği görülmektedir (Koray,1996:116). Sanayide atılım gösteren A.B.D, görüldüğü gibi sendikal örgütlenmede etkin olamamış ve yıllar içinde sendikalaşma oranlarında düşüş yaşanmıştır. Bunda, işverenlerin sendikalara karşı olumsuz tutumları ve çalışanların sendikal anlamda bilinçsiz olmaları gibi farklı nedenlerin etkili olduğu söylenebilir.

1.5.3. Alman Sendikacılığı

Emek sömürüsünden payını alan Alman işçiler, kendilerine yasal haklar tanına dek mücadele etmişlerdir. 1840'da Leipzig'de matbaa işçileri ve sonrasında da inşaat işçilerinin yaptıkları grevler Almanya'da ilk işçi hareketleridir. Hükümet bu eylemlere karşı önlem olarak, 1845'te Meslek Nizamnamesi ile sendikal örgütlenmeyi yasaklamış (Aktaran:Mahiroğulları,2011:81), ancak bu yasak işçilerin örgütlenme azmini daha çok tetiklemiştir. İşçi ayaklanmalarının artmasıyla birlikte birçok işçi öldürülmüştür (Mahiroğulları,2011:81-82). 1848 tarihinde ilk sendika kurulmuş fakat sendikaların kurulması ve greve gitme hakları 1869 yılındaki bir yasa

ile tanınmıştır. Sendikacılık 19.yüzyıl sonlarına doğru gelişme gösterebilmiştir (Koray,1996:118). 1894'te bir araya gelen maden işçileri tepe örgüt olan Alman Hıristiyan İşçi Sendikaları Federasyonu'nu kurmuş ve 1919'da Weimar Anayasası'nda sağlanan sınırsız koalisyonla birlikte sendikal örgütlenme hız kazanmıştır. 1892'de kurulan Alman Sendikalar Genel Komisyonu 1919 yılında Alman Genel Sendikalar Birliği (ADGB) adını alarak değişiklik yapmıştır (Aktaran:Mahiroğulları,2011:83).

Adolf Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte uygulanan nasyonal sosyalist politika, sendikaların darbe almasına neden olmuş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar süreç bu şekilde devam etmiş, sendikacılık gelişme gösterememiştir.

Sendikacılıktaki dağınıklığı gidermek isteyen 7 sendikal organizasyon, Sendika Konseyi oluşturarak 12 Ekim 1949'da Alman İşçi Sendikaları Birliği' (DGB) kurmuştur (Aktaran:Mahiroğulları,2011:84). Sendika yasası bulunmayan Almanya'da, uyuşmazlıklar Federal İş Mahkemesi ve Federal Anayasa Mahkemesi'nin kararlarıyla düzenlenmektedir. Bununla birlikte 1949 tarihli Toplu İş Sözleşmesi Yasası bulunmaktadır (Aktaran:Koray,1996:119).

Sendikal yoğunluk yıllar içinde, küreselleşmenin etkisiyle Almanya'da 1990'da %33, 2001'de %30 ve 2007'de %20'ye gerilemiştir (Aktaran:Mahiroğulları,2011:84)

1.5.4. İsveç Sendikacılığı

Sanayi Devrimi'ni hızlı şekilde takip eden İsveç'te de olumsuz koşullarda çalışan ve sömürülen işçiler, sömürüye karşı örgütlenme kararı alarak, 1850'de İşçi Birliği adı altında örgüt kurmuşlardır (Mahiroğulları,2011:88).

Sosyal Demokrat İşçi Partisi işçinin yanında olmuş ve 1898'de İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Lands Organisation-LO) kurulmasına ön ayak olmuştur. Kurulan bu tepe örgütün ardından İşveren Sendikaları Konfederasyonu (SAF) 1902'de kurularak, iki üst örgüt arasında "Aralık Uzlaşması" adıyla ilk prensip anlaşması yapılmıştır (Aktaran:Mahiroğulları,2011:88).

Siyasal yapısı çoğulcu demokrasiye dayanan İsveç'te, karar organlarında gelişen toplumsal uzlaşma, çalışma ilişkilerinde barışın sağlanmasına katkı

sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında diğer Batı ülkeleri arasında, grev sayısının en az olduğu ülke olarak dikkat çekmektedir. LO ve diğer konfederasyonlar özel kesimde çalışanlar için SAF ile devlet kesiminde çalışanlar için Ulusal Toplu Pazarlık Temsilciliği ile ve yerel yönetimlerde çalışanlar için de İsveç Yerel Yönetim Birliği ile toplu pazarlık görüşmeleri yapmaktadırlar (Koray,1996:126).

Küreselleşmeyle birlikte birçok ülke sendikacılıkta geriye doğru giderken; İsveç, Norveç ve Finlandiya'yı kapsayan İskandinav sendikacılığı sendikacılık oranını %80'lerde muhafaza etmiştir. Ancak 2000'li yılların başında bu oranlar gerileyerek 2007'de %70.8'e düşmüştür (Aktaran:Mahiroğulları,2011:90).

Genel olarak bakıldığında, sendikacılığın İsveç'te güçlü olmasında ve küreselleşmeyle birlikte sendikalaşma oranlarında diğer ülkelere göre daha az düşüş yaşanmasında, İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nin izlediği emekçi politikaların etkisi olduğu söylenebilir.

1.6. DÜNYADA GAZETECİ SENDİKALARI VE ÖRNEKLER

Fikir işçisi olarak, beden işçilerinden farklı haklara sahip olduklarını kabul ettirmek isteyen gazetecilerin mücadelesi, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır (Atılgan,2001:28). Bu anlamda ilk örgütlenme, 1874 yılında İsveç'te karşımıza çıkmaktadır. 1883'te İsviçre, 1900'de Danimarka'da gazetecilik örgütleri kurulmuştur. İngiltere'de ise Ulusal Gazeteciler Sendikası, 1907 yılında kurulmuş ve bunun arkasından Almanya, İtalya'da örgütlenmiştir. 1910 yılında İtalya'da kurulan İtalyan Basın Birliği, dünyadaki ilk toplu sözleşmeyi yapan basın sendikasıdır. Fransa'da 1918 yılında gazeteciler sendikası kurulmuş ve sosyal hakların elde edilmesinde önemli çalışmalar yapılmıştır (Özsever,2004:63). Yine Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ), gazetecinin sendikaya üye olmasının ya da sendikal bir görev almasının, işveren tarafından engellenemeyeceğini uluslararası model sözleşmesine koyarak önemli bir çalışmaya imza atmıştır (Aktaran:Özsever,2004:64).

Gazetecilerin sendikalaşma oranının düşük olduğu ABD'de ise The Newspaper Guild (TNG) ve American Federation of Television and RadioArtists (AFTRA) isimli iki sendika bulunmaktadır. Sendika oranlarına baktığımızda da toplam

sendikalı gazeteci oranı, basın sektöründe çalışanların yalnızca %17'sini oluşturmaktadır(Aktaran:Özsever,2004:66).

1.6.1. İsveç

Diğer meslek gruplarında olduğu gibi gazetecilikte de ilk başta yardımlaşmak, mesleki bilgileri paylaşmak, sonrasında çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla atılan adımlar, bazı birliklerin kurulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda göze çarpan ilk birlik, 1874'de kurulan İsveç Basın Birliği'dir. Sonrasında, 1883'te İsviçre Basın Birliği korporasyon olarak kurulmuştur. İlk toplu iş sözleşmesini yapan Yayıncılar Birliği'nin ise 1900'de kurulduğu görülmektedir. Yine aynı tarihte kurulan Kopenhag Gazeteciler Birliği, üyelerinin haklarını korumak için büyük çabalar sarf etmiştir. 1901'de ise İsveç Gazeteciler Federasyonu kurulmuştur (Atılgan,2001:28). Federasyon tamamıyla özerk bir yapıdadır. Ayrıca matbaada çalışanlar İsveç Merkezi İşçi Organizasyonu'na bağlıyken, gazeteciler ticari kuruluşlarda çalışanları da kapsayan İsveç Sendikalar Konfederasyonu'na bağlıdır (Atılgan,2001:31).

1.6.2. İngiltere

Liberal kuramın tohumlarının atıldığı ve dünyaya yayıldığı İngiltere, düşünce özgürlüğün anavatanı sayılmaktadır (Yılmaz,2015:124).

İngiltere sendikada tekelleşmeye karşı çıkan ülkelerden biridir. Bu kapsamda 1976 tarihli yasa ile kapalı işyeri (closedshop)'ne karşı çıkılmış ancak zorunlu bir yasaklama getirilmemiştir. İngiltere'de birçok basın işletmesi yaptıkları sözleşmelerde, sendika üyeliğini teşvik edici hükümlere yer vermişlerdir. Bazı sözleşmelerde ise gazetecinin istediği sendikaya üye olma ya da olmama özgürlüğüne yer verilmiştir. Hatta bazı gazete işletmelerinde sendika tekeline neden olacak önerilere karşı çıkılmaktadır (Atılgan,2005:30). Bu uygulamalara bakıldığında sendikalaşma oranlarının yükselmesi de kaçınılmaz olmuştur.

İngiliz gazeteciliğinde mesleki dernek üyeliğine az rastlanmaktadır. Tarihsel olarak bu dernekler, geçmişinde güçlü bir sendika bağlılığı olan bir meslekteki endüstriyel çatışmaya karışmıştır. Bu yüzden bir mesleki cemiyete üye olmak demek, daha çok çalışma koşullarını geliştiren, sendikalı olmayan mesleklerden çok daha iyi hale getirmeye çalışan, sendika temelli yöntemlerin reddedilmesi anlamına gelen bir

“sendika karşıtlığı” olarak yorumlanmıştır. 1979’da Muhafazakâr Parti iktidarı döneminde başlayan ve 1997’de biten bu süreçte, yasalarla National Union Journalist (NUJ) de dâhil işçi sendikalarının toplu pazarlık gücü etkin bir biçimde yok edilmiş ve 1990’lara gelindiğinde NUJ, gazetecilere bireysel sözleşmeler öneren işverenlerce tanınmaz olmuştur. Sendika ücretle ilgili görüşmelerden büyük ölçüde dışlanmış ve kimin gazetecilik yapabileceğine ilişkin karar verme yetkisi elinden alınmış, üyelerinin neredeyse yarısını kaybetmiştir. J. Henningham ve A. Delano’nun 1995’de İngiliz gazetecilerle ilgili ulusal ölçekte yaptıkları alan araştırmasına göre, sendikanın üye sayısı yeniden artmaya başlamış ve gazetecilerin %62’si NUJ üyesi olduklarını ifade etmişlerdir (Seçkin,2004:97).

1.6.3. Almanya

1910 yılında Alman Basını Ulusal Birliği kurulmuştur. Bunun ardından 1922’de Gazete Endüstrisi İşverenler Birliği ve Alman Basını Ulusal Birliği, çalışma koşulları ve zorunlu sigorta konusunda etkili çalışmalarda bulunmuşlardır (Atılgan,2005:28-29).

Almanya’da gazetecilerin konumları özel bir yasa ile değil, toplu sözleşmelerle belirlenmektedir[4] (Alman Gazete Sahipleri Birliği ile Alman Gazeteciler Birliği arasında toplu sözleşmeler yapılmaktadır (Özsever,2004:49).

Almanya’da gazetecilerin hakları ve sorumlulukları anayasa ve basın kanunu ile belirlenmiş olup, basın konseyi kanalıyla oluşturulan ve işçi ile işveren sendika temsilcilerinin bulunduğu örgüt, gazetecilerin haklarının takipçisi durumundadır (Aktaran:Özsever,2004:52).

Adolf Hitler’in iktidara gelmesiyle basın, hükümetin emri altına alınmaya çalışılmıştır. Özgür basın yerine, hükümetçi bir basın ayağı oluşturmak için sert uygulamalar hayata geçirilmiştir. Sendikalar da genel olarak bu uygulamalardan payını almış, sendikal örgütlenme adına İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar ilerleyici bir politika izlenememiştir.

[4] http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/ucak.pdf

1.6.4. Fransa

1918 yılında Fransa'da kurulan Gazeteciler Sendikası, sosyal hakların elde edilmesinde oldukça etkili olmuştur (Aktaran:Atılgan,2005:29). Fransız gazetecilerin ilk sendikası Syndicat Nationaldes Journalistes'dir. 1918'de sendika, diğer konuların yanı sıra gazetecilerin uyacağı kuralları da açıklamış, mesleki haklar ve sorumluluklar bildirisi yayınlamıştır (Seçkin,2004:98). Aynı zamanda Fransa, gazetecilerin özel konumlarını yasal bir düzenlemeyle belirleyen ilk ülkelerden biridir. 1935 yılında kabul edilen "Gazetecilerin Profesyonel Statüsü Yasası (Le StatutProfessionnelDesJournalistes) Türkiye gibi bazı ülkelere örnek olmuştur.[5] Fransız Basın Sendikaları gazetecinin tanımı ve gazetecinin haklarının oluşturulmasına önem vermiş ve bu çerçevede ilk olarak gazetecinin tanımını yaparak haklarıyla ilgili bir çerçeve çizmiştir (Özsever, 2004:51).

McMane'in 1995'de yaptığı alan araştırmasına katılan gazetecilerin %37'sinin sendika üyesi olduğu görülmüştür. 2000'lere gelindiğinde gazeteciler arasında sendika üyeliği azalmış olsa da sendikaların kendileri, gazetecilerin çalışma koşullarının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır (Seçkin,2004:98).

Bir Batı ülkesi olan Fransa'nın sendikalaşma oranlarına bakıldığında, sendikalaşmada etkisiz kaldığı görülmektedir. Sadece gazetecilik mesleğinde değil, genel sendikalaşma oranlarının diğer Batılı ülkelerin gerisinde kalması, Fransa'nın sendikalaşmaya yönelik pek hevesli olmadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

[5] http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/ucak.pdf

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SENDİKACILIĞIN GELİŞİMİ VE TÜRK BASININDA SENDİKA

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu koşullar –sosyal, ekonomik, düşünsel- işçilerin örgütlenmesi için gerekli zeminin II. Meşrutiyet'e kadar ortaya çıkmasına engel olmuştur (Tokol,1994:1). Gazetecilikte de dernek ve örgütlenme girişimleri İkinci Meşrutiyet ile gerçekleşmiş, kısa süreli de olsa bu süreçte özgürlük dönemi yaşanmıştır.

2.1. OSMANLI DÖNEMİNDE SENDİKALAŞMA

Sanayinin neredeyse hiç gelişmediği Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın gerisinde kalmış ve sendikacılık alanında da etkinlik gösterememiştir. Tarım ülkesi niteliği taşıyan Osmanlı Devleti, bazılarına göre yeterli bir sanayiye sahip olmuş (Aktaran:Tokol,1994:1), ancak makineleşmeyle birlikte 18.yüzyıl sonları 19.yüzyıl başları yeni gelişmeleri takip edememiş ve gerileme dönemine girmiştir (Tokol,1994:1).

2.1.1. İlk Yasal Adımlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçileri korumaya yönelik ilk düzenlemenin, 1834 yılında Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın, bir süre işgal ettiği Çukurova'da, tarım işçileri için getirdiği bazı düzenlemelerle ortaya atıldığı yönündedir. Bu düzenlemeyle, işçilere haftada 1 buçuk gün tatil hakkı ve bu sürenin yarım günü için ücret ödenmesi öngörülüyordu. 1845 yılında kabul edilen Polis Nizamnamesi'nin 12. maddesi, polise, greve gitmeyi amaçlayan işçi örgütlenmelerinin ortadan kaldırılması görevini de veriyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda doğrudan ilk grev yasağı olarak düşünülebilecek düzenleme, 1867 yılında kabul edilen Memaliki Mahsusa Demiryollarının Usulü Zabıtasına Dair Nizamname' de yer almaktadır. Buna göre, "her ne suretle olursa olsun arabaların seyrü hareketine mani olmak" suçunu işleyenler hakkında bir seneden üç seneye kadar hapis cezası uygulanıyordu. Diğer bir düzenleme ise 1865 yılında kabul edilen Dilaver Paşa Nizamnamesi'dir. Ereğli sancağında bulunan 14 ilçe halkına

uygulanması öngörülen bu nizamnamenin amacı işçiyi korumak değil, kömür madenlerindeki üretimin sistemli şekilde devamını sağlamak ve üretimi artırmaktır (Koç,2003:17).

2.1.2. İlk Sendikal Örgütlenme: Osmanlı Amele Cemiyeti

Türk sendikacılık tarihine bakıldığında kurulan ilk işçi örgütünün Ameleperver Cemiyeti olduğu yönünde bilgiler yer almış olsa da bazı yazarlar bunun doğru olmadığını belirtmektedir. Bu cemiyetin, işçiler tarafından değil hayırseverler tarafından kurulduğu ve bir yardım derneği olduğu kabul edilmiştir (Mahiroğulları,2014:141). Yine destekleyici bir diğer görüş olan Koç (2003:18)'a göre de, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk örgüt olarak Ameleperver Cemiyeti gösterilmektedir. Gerçek adı Ameleperver Cemiyeti olan ve 1 Nisan 1866 tarihinde İstanbul'da kurulmuş olan bu örgüt, bir işçi örgütlenmesi değil, bir yardımseverler derneği veya hayır kuruluşudur.

İlk işçi örgütlenmesi, 1895'te Tophane işçileri tarafından gizli bir şekilde kurulan Osmanlı Amele Cemiyetidir. Sosyalist öğretiyi benimseyen kişilerin yönlendirmesiyle 8 işçi tarafından kurulan cemiyet, bir süre sonra kapatılmıştır (Mahiroğulları,2011:141). Bu olaydan sonra Balkanlarda örgütler kurulmuş, Feshane ve Hereke gibi işletmelerde memur sandıkları kurma girişimleri olmuş ve bu sandıkların bir bölümü 1908 sonrasında nitelik değiştirmiştir. Grev niteliği taşıyan ilk işçi hareketleri 1870'lerden sonra kendini göstermiştir. Sendikal bir amaç taşımayan grevler de giderek azalmış, İstanbul reji işçilerinin 1906 yılında yaptıkları grevler dışında, İkinci Meşrutiyet'e kadar ülkede grevler gündeme gelmemiştir (Aktaran:Tokol,1994:4).

2.1.3. 1908-1923 Yılları Arası İşçi Örgütlenmeleri

23 Temmuz 1908 tarihinde İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle ve özellikle 1909 Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle İzmir, Adana, Zonguldak gibi sanayi tesislerinin bulunduğu şehirlerde örgütlenmeler başlamıştır. 1908 sonrasında Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF), Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF), ve Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF) gibi sol siyasal partiler kurulmuştur. Bu partiler, işçileri örgütlenmeye teşvik ederek çeşitli örgütlerin kurulmasında öncülük yapmışlardır (Mahiroğulları,2011:142).

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Osmanlı Terakki-i Sanayi Cemiyeti ilk kurulan işçi örgütü olmuş ancak Cemiyetler Kanunu'na uyum sağlamadığı için cemiyete son verilmiştir. Sonrasında Osmanlı Sanatkâran Cemiyeti adıyla tekrar faaliyete başlamıştır (Aktaran:Mahiroğulları,2011:142). İşçi örgütlenmeleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artmış, 1919-1923 arasında yaklaşık 40 işçi cemiyeti kurulmuştur. 1920'de İstanbul'da kurulan Marksist yönelimli Beynelminel İşçiler İttihadı, federasyon nitelikli işçi örgütlenmesidir. Bu ittihadın büyük çoğunluğunu azınlık işçileri oluştururken bin kişi gibi bir sayıyı da Türkler oluşturmuştur (Mahiroğulları,2011:143). Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası güdümünde kalan örgütlenme, 1 Mayıs 1923'te yayınladıkları bildirinin ele geçirilmesi üzerine yaklaşık 2 ay sonra kapatılmıştır (Aktaran:Mahiroğulları, 2011:144). İzmir İktisat Kongresi öncesinde hükümet yanlısı Milli Türk Ticaret Birliğinin öncülüğünde ve 50 işçinin gayretleriyle kurulan İstanbul Umum Amele Birliği, kurulduğu tarihten Ekim 1923'e kadar 26 işçi cemiyetinin kurulmasına da ön ayak olmuştur (Aktaran:Mahiroğulları,2011:144). Bahsi geçen iki işçi cemiyeti de bu dönem içerisinde kurulmuş olan üst örgütlerdir.

2.1.3.1. İşçi Eylemleri

İşçi eylemleri kavramı, endüstri ilişkileri içerisinde ortaya çıkan grev ve işyeri işgali gibi etkinlikleri içerir.1872-1923 yılları arası dönemde ortaya çıkan işçi eylemlerinin birçoğu, o dönemin ifadesiyle ta'til-i eşgallerden (iş bırakma) oluşmuştur. Gösteri, protesto gibi eylemler ise 1908 sonrasında yapılmıştır. 1908 öncesinde yapılan grevler daha çok, ücretlerin zamanında ödenmemesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi ekonomik sebeplere dayalı ve örgütsüz bir şeklide gelişen grevler olmuştur (Mahiroğulları,2011:144).

İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte işçi kesiminin yoğun olarak bulunduğu İstanbul, İzmir gibi şehirlerde grevler yaşanmıştır. Çok sayıda grevin yaşanması ilan edilen yeni rejimin sağladığı özgürlük ortamından kaynaklanmaktaydı. Bu sebeple 31 Temmuz-31 Aralık 1908 arası grevleri literatürde "ilan-ı hürriyet grevleri" olarak yer almıştır. 1908 sonrası işçi eylemleri yine ekonomik sebeplerle ve kendiliğinden başlayan eylemlerdir. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte artan grevler dönemin hükümetini rahatsız etmiş ve hükümeti önlem almasına neden olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak, grev hakkının kullanılmasıyla ilgili esaslar içeren Ta'til-i Eşgal Cemiyetleri

Hakkında Kanun-ı Muvakkat başlıklı geçici yasa yürürlüğe koyulmuştur. Bu geçici yasayla birlikte grev yasaklanmamış, greve başvurma koşulları düzenlenmiştir. 1909 ve 1923 yılları arasında toplamda 57 grev gerçekleştirilmiştir (Mahiroğulları,2011:145-146).

2.2. CUMHURİYET SONRASINDA SENDİKALAŞMA

Osmanlı İmparatorluğu'ndan oldukça zarar görmüş bir ekonomi devralan Türkiye Cumhuriyeti, sanayileşmeyi hedefine koymuş ve bu yönde çaba sarf etmeye başlamıştır (Tokol,1994:15). Burada sanayileşmenin önündeki en büyük engel Düyun-u Umumiye İdaresi (genel borçlar) olmuş ve mevcut durum 1929 yılına kadar sürmüştür. 1946 sonrasında sendikada başlayan hareketlenmeler, 1960 ve 1980 yılları aralığında çeşitli örgütlenmelerin önünü açmış ve sendikalar bu dönemde, özellikle grev hakkından büyük ölçüde faydalanmışlardır. 12 Eylül 1980 Harekâtı ile Türk sendikal hareketi yeniden kısıtlamaların olduğu bir sürece girmiş, bazı sendikaların faaliyetleri de durdurulmuştur. Yine küreselleşme süreciyle birlikte örgütlü emekte gerileme yaşanmış ve küreselleşme sendikanın gücüne indirilen büyük bir darbe olmuştur.

2.2.1. 1923-1946 Sendikasızlık Süreci

1923-1946 yılları arasında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve sosyal koşullar sendikaların gelişebilmesi için uygun ortamın oluşmasını engellemiştir. Osmanlı Devleti'nden kalan dış borçlar sorunu, sanayileşmenin önünde engel teşkil etmiştir. Akşin (2017:46)'e göre, "Abdülhamit döneminde mali iflasın doğurduğu karışıklığı çözüme kavuşturmak gerekiyordu. 1881 Muharrem Kararnamesi'yle belirli bazı vergiler yeni kurulacak ve çeşitli ülkelerdeki alacaklıları temsil edecek bir Düyun-u Umumiye İdaresi'ne verildi. Böylece Düyun-u Umumiye Maliye Nezareti gibi vergi toplayan fakat topladığı vergileri doğrudan alacaklılara dağıtan bir örgüt oldu." Ekonomik açıdan rahatlamak amacıyla kurulan ve dönem içerisinde birçok fayda sağlayan İdare, aynı zamanda kapitülasyonların da daha etkin hale gelmesine neden olmuş, hatta kapitülasyonları garantilemiştir. Osmanlı Devleti'nin maliyesine büyük zararlar veren yapı, Türkiye Cumhuriyeti'nin de ayağına dolanmıştır.

1929 yılına kadar devam eden sorun (Tokol,1994:15), sendikanın gelişebilmesi için gerekli ortamın oluşmasına engel olan ekonomik bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

1923'ten itibaren yabancı işletmeler kamulaştırılmaya başlanmış, 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Yasası uygulamaya konulmuştur (Tokol,1994:15). Sanayileşmenin yetersiz kalmasıyla birlikte bunun üstüne patlak veren 1929 Dünya Ekonomik Krizi de mevcut şartları içinden çıkılamaz hale getirmiştir. Özel teşebbüse dayalı sanayileşmenin başarısız olmasıyla birlikte 1933 yılı itibariyle, devletçi sanayileşme politikası benimsenmiş (Aktaran:Tokol,1994:16) ve ilk adım olarak 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile uygulamaya koyulmuştur. İkinci sanayi planı hazırlanmış ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle süreç sekteye uğramıştır. Hayata geçirilen devletçi politika sonucunda çeşitli alanlarda kurulan kamu işletmeleri, devletin işveren pozisyonunu ortaya çıkarmış (Aktaran:Tokol,1994:16), bu durum sendikalaşma hareketini etkilemiştir (Tokol,1994:16). Özel sektörün yapmış olduğu yatırımlar sanayileşmenin yeterli düzeye ulaşmasına yetmemiş ve sanayi işçi sayısı düşük seviyede kalmıştır. İşçilerin sanayi işçisi niteliği kazanamaması (Aktaran:Tokol,1994:16-17), örgütlenmeyi olumsuz yönde etkilemiştir (Tokol,1994:17).

Tek partiye dayalı siyasi bir sürecin yaşandığı 1923-1946 yılları arasında, CHP çok partili hayata geçilinceye kadar işçileri korumaya yönelik düzenlemeleri yapmış ancak örgütlenmeye sıcak bakmamıştır (Tokol,1994:17). 1924 ve 1926 yılında çıkarılan Medeni Yasa örgütlenme açısından liberal hükümler içerirken, tek parti yönetiminin sınıfsız toplum yaratma ilkesi sendikalaşmanın önünde büyük bir engel teşkil etmiştir. Şeyh Sait İsyanını bastırmak için kabul edilen Takrir-i Sükun Yasası yürürlükte kaldığı süre içinde siyasi ve mesleki anlamda örgütlenme imkanını ortadan kaldırmış ve bununla birlikte 1933'te yapılan Ceza Yasası değişikliği ile bazı yazarlara göre işçilerin, toplu olarak işi terk etmesini teşvik edenlere ağır cezalar konmuştur (Aktaran:Tokol,1994:17-18).

1937 tarihinde yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Yasası da dönemin genel yapısına uygun olarak sendikalarla ilgili hükme yer vermemiştir. Grev ve lokavtı yasaklayan yasa, greve katılanlara ve grev kararı verenlere para cezası, hapis ve kamuda çalışmama gibi cezaları öngörmüştür (Aktaran:Tokol,1994:18). Belirtilen bu gibi

koşullar çerçevesinde Türkiye'de sendikal hareket 1923 ve 1946 yılları arasında gelişme gösterememiş, sendikasızlık süreci yaşanmıştır.

1925-1928 yılları arasında işçi örgütleri kapatılmaya başlamış, 1928'den sonra yaklaşık 10 yıl bağımsız sendikaların kurulmasına izin verilmemiştir. 1930 yılında partiye bağımlı sendikal hareket çalışmaları başlamış, önce İzmir'de faaliyet gösteren işçi örgütleri harekete geçmişlerdir. 1938'de yürürlüğe giren Cemiyetler Yasası, sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağını getirerek işçilerin örgütlenme imkânını ortadan kaldırmıştır. 1946' ya kadar Zonguldak Amele Birliği gibi yardımlaşma sandıkları ve bazı meslek örgütleri varlıklarını sürdürse de pek bir etkileri olmamıştır (Aktaran:Tokol,1994:20).

II. Dünya Savaşı süresince büyük zorluklarla karşı karşıya kalan işçiler, 18 Ocak 1940 tarihinde çıkarılan Milli Koruma Yasası ile birlikte, o döneme kadar kendilerine verilen haklarını kullanamaz olmuşlardır. Yasayla, işçilere verilen hakların kullanımı engellendiği gibi çalışma yaşı da düşürülmüş ve sanayi, maden işletmelerinde zorunlu çalışma getirilmiştir. Ayrıca işyerini terk etme yasağı ve bu yasağa aksi harekette bulunanlara çeşitli yaptırımlar öngörmüştür (Tokol,1994:21).

2.2.2. 1946-1960 Sendikal Hareketlenme Dönemi

II. Dünya Savaşı sonrası tek partili rejimlere sahip ülkeler, dünya çapında demokrasiye daha büyük güçle sarılmış, Türkiye de uluslararası platformda prestijli bir ülke olarak yer almak için demokrasiyi tüm kurallarıyla uygulamaya çalışmıştır. 1945'lerden önce çok partili sisteme geçilmiş, 1945 yılında kurulan ilk partinin ardından yine çok sayıda yeni parti siyasi arenada kendini göstermiştir. Bu partilerden 1946 yılında kurulan Demokrat Parti, 1960 yılına kadar siyasi hayatı etkilediği gibi sendikal hareketi de etkilemiştir (Aktaran:Tokol,1994:22).

2.2.2.1. Cemiyetler Kanunu Değişikliği ve Sendikacılığın Yasallık Kazanması

1938 ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu, 1923-1946 döneminde sınıf esasına dayalı cemiyet kurulamayacağını belirten hükmü ile sendikacılığın önündeki en büyük yasal engellerden biri olmuştur. Demokratik bir ülke olmak isteyen Türkiye'nin, sadece çok partili sistemle bunu yakalayamayacağı ve diğer alanlarda

da demokratik hak ve özgürlüklerin hayata geçirilmesinin gerekli olduğu gerçeği, sendikacılığın yasallık kazanma sürecini büyük ölçüde etkilemiştir (Mahiroğulları,2011:150-151). Çok partili sisteme geçilmesinin ardından değişiklik yapılması zorunlu hale gelen Cemiyetler Yasası, 5 Haziran 1946 yılında yapılan değişiklikle sendikaya yönelik alınan cemiyet kurma yasağı kararı kaldırılmış ve bunun hemen ardından işçiler arasında örgütlenme hızlı bir şeklide başlamıştır (Aktaran:Tokol,1994:22).

2.2.2.2. İlk Sendikal Örgütlenmeler: 1946 Sendikacılığı

Cemiyetler Kanunu'nda değişikliğin yapılmasıyla, sendikacılıkla ilgili düzenlemelerin yasalaşması beklenmeden, işçi kesiminin yoğun olduğu İstanbul, İzmir ve Zonguldak gibi illerde ilk sendikalar kurulmaya başlamıştır. İşçi örgütlenmelerinde ilk dalga, sosyalist görüşlü partiler ve kişilerin öncülüğünde gerçekleştirilmiş ve onların öncülüğünde yapılan bu örgütlenmeler Türk çalışma hayatı literatürüne "1946 Sendikacılığı" şeklinde geçmiştir. Bu dönem içinde kurulan altı siyasi partiden özellikle Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) sendikal örgütlenmeyle yakından ilgilenmiş, 10 Haziran-10 Aralık 1946 arasında 35 taban sendikanın kurulmasına öncülük etmişlerdir (Mahiroğulları,2011:151). Sosyalist partilerin kurduğu ya da kurulmasına öncülük ettiği 1946 sendikalarını, hükümet kapatma kararı almış ve bu sendikalar İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 16 Aralık 1946 tarihli kararıyla kapatılmıştır (Aktaran:Mahiroğulları,2011:152).

2.2.2.3. İlk Sendikalar Yasası ve Dönemin Örgütlenme Özellikleri

1946'da kurulan işçi örgütlerinin, siyasi kimlikli ve örgütlenmeye yabancı kişilerin eline geçmesi tedirginlik yaratmış ve acil bir şekilde Sendikalar Kanunu'nun çıkarılması kararı alınmıştır. Türkiye'nin ilk sendika yasası olan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun 20 Şubat 1947'de TBMM'de kabul edilmiştir (Mahiroğulları,2011:152).

Sendika özgürlüğü açısından önemli kararları benimsemiş olan ilk Sendikalar Yasası, aynı zamanda kısıtlayıcı hükümleri de bünyesinde barındırmıştır. Üyeliğin yalnızca beden işçileriyle kısıtlanması ve sendikaların mali denetimiyle ilgili bazı hükümlerin bulunması sebebiyle güçsüz bir sendikacılık hareketi ortaya çıkmıştır

(Aktaran:Koray,1996:180). Toplu pazarlık hakkıyla bütünleştirilemeyen, grev yasağı kaldırılmayan sendikalar, bu ortamda çalışma şartlarını işçiler yararına değiştirebilecek bir etkinlik içerisinde bulunamamışlardır (Koray,1996:180).1950'de yapılan seçimle el değiştiren iktidar çeşitli sözler vermiş ancak yerine getirmemiştir. Bunlardan birisi de iktidara gelmeden işçilere grev hakkını geri getireceği yönünde verdiği sözdür. Demokrat Parti (DP), 10 yıllık iktidarı süresince grev hakkını yasallaştıracak bir adım atmamıştır (Koray,1996:181).

Sendikalar Kanunu ile başlayan örgütlenmeler, grev hakkının verilmemesiyle beraber güçlenememiştir. Dönem içerisinde dağınık ve parçalı bir yapı gösteren sendikacılık hareketi, çok sayıda sendikanın kurulmasıyla rekabetten etkilenmiştir. Bu rekabet, sendikacılığı zayıflatan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Koray,1994:182-183). İlk kez bir üst örgütlenmeye, 1952 yılında giden işçi sendikaları, Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (Türk-İş) kurmuş ve işçilerin büyük çoğunluğunu temsil eden üst kuruluş olmuştur (Aktaran:Koray,1994:183). Türk-İş'in olağan ilk genel kurulu 6 Eylül 1952'de İzmir'de toplanmış ve genel başkanlığa İsmail Aras seçilmiştir (Mahiroğulları,2011:157). Gerçekleştirilen Birinci Kongre'de hükümetten; grev hakkının tanınması, toplu sözleşmelerin geliştirilmesi ve işsizlik sigortasının kurulması gibi isteklerde bulunulmuştur (Aktaran:Mahiroğulları,2011:157).

Demokratikleşme açısından önemli bir dönem olan 1950-1960 arası, maalesef etkin bir şekilde kullanılamamış, 1908'den bu yana ilk defa sivil olarak nitelendirilebilecek bir iktidar gelmiş ve seçim meydanlarında vaat ettiği demokratik kuralları, kurumları yaşama geçirememiştir. Antidemokratik yasalar düzeltilmemiş hatta daha despotik bir devlet yapısına erişilmeye çalışılmıştır. Dönem içerisinde kurulan Türk-İş Konfederasyonu'nun kurulması, elde edilebilen tek somut olaydır. Ancak 1950'li yıllarda Türkiye sendikacılığının üzerine düşen ABD gölgesiyle, birçok sendikacı ABD'de eğitim görmüştür. Sendikaların grev, toplu pazarlık, toplu iş sözleşmesi yapma hakkı bulunmuyor ve emekçilerin bilinçlendirilmesine izin verilmiyordu. Bahar ve işçi bayramı olan 1 Mayıs yıllardır kutlanmadığı gibi sol düşünceli işçi ve aydınlar gözaltına alınıyorlardı. Ülkede işçi sayısında artış yaşanıyor ancak işçilerin özgür bir şekilde örgütlenmesi kısıtlanarak imkansız hale getiriliyordu (Çavdar, 2013:80-82). DP Yönetimi 1950-1954 döneminde, ekonomik

canlanmanın getirdiği imkânlardan faydalanarak, işçilerle ve sendikalarla iyi ilişkiler kurmuş ve genel yaşam koşullarında kısmi de olsa bir iyileşme görülmüştür. Fakat sendikaları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiremeyen ve kontrol altına almakta güçlük çeken DP Hükümeti, sendikaları, federasyon ve konfederasyonları aradan çıkararak işçilerle doğrudan bağlantı kurmaya çalışmıştır. Burada amaç işçileri denetim altında tutabilmektir. Bu amaçlar doğrultusunda 1957 yılında DP'ye muhalif olan sendika ve bölge birlikleri kapatılmıştır. DP sendikalar konusunda başarısız olunca, 1959 yılında Vatan Cephesi'ni kurarak işçi ve memurların üye olmasını istemiştir. 1960 yılında temel hak ve özgürlüklere darbe niteliğindeki Tahkikat Komisyonu oluşturulmuştur. "Yeter Söz Milletindir" sloganıyla yola çıkan DP, CHP'ye karşı duyulan tepkiyi ve savaş sonrası koşulları etkili bir biçimde kullanarak, halktan aldığı destekle 10 yıl iktidarda kalmayı başarmıştır. Ancak sloganın aksine söz daima kendisinde kalmıştır (Pıçak,Kadah,2016:213).

Dönem içindeki gelişmelere dönecek olursak, sendikalı işçi sayısında ve sendikalaşma oranında artış olmuştur. Ancak işçi sendikalarındaki artış oranı sendikalaşma oranından fazla olmuştur. 1948 yılında sendikalı işçi sayısı 52 bin iken 1960 yılında 282 bin 967'ye ve buna karşılık sendika sayısı 73'ten 432'ye, birlik ve federasyon sayısı ise 1'den 27'ye yükselmiştir (Tokol,1994:31-32).

Bu dönemde sendikalar; faaliyetlerini sürdürebilmek, bazı imtiyazlar elde edebilmek için siyasi partilerle iyi ilişkiler içinde olmuşlardır. Siyasi partilerle kurulan böylesi bir bağ, sendikaların partilerin gölgesinde bir etkinlik süreci geçirmelerine neden olmuştur.

2.2.3. 1960-1980 Sendikalaşma Süreci ve Önemli Örgütlenmeler

Ülkenin içine düştüğü siyasi bunalım sonucu ordu, bürokrat ve aydınların işbirliğiyle 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbe sonrası Türkiye yeni bir dönemece girmiştir. Sınıf bilincinden yoksun olan, eğitim faaliyetleri engellenen, hakları kısıtlanarak siyasi baskı altında tutulan sendikalar, bu süreci hazırlayan güçler arasında yer almamış (Aktaran:Tokol,1994:33), ancak daha sonra destek vermişlerdir. Türk sendika hareketinde önemli bir dönüm noktası olan 27 Mayıs sendikaların gelişmesine ve haklara sahip olmasında imkân sağlamıştır. Demokrasinin işlemesinin önündeki tüm engellerin ve aksaklıkların giderilmesini

amaçlayan hükümet, bu kapsamda Türk-İş'in ICFTU'a üye olmasına izin vererek birliklerin kapatılması uygulamasına son vermiştir (Tokol,1994:33).

Sendika temsilcileri yeni anayasanın hazırlanmasında yer alarak, yasama organlarını etkilemek için birçok girişimde bulunmuştur 9 Temmuz 1961 tarihinde yürürlüğe giren anayasa, işçi haklarını yakından ilgilendiren bir yapı öngörerek, işçi haklarının geniş bir şekilde tanınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Anayasada yer alan "sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler" bölümüyle işçileri direk ilgilendiren düzenlemelere yer verilmiştir. Burada yer alan 46. ve 47. maddeler, Türk sendika hareketinde yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır (Aktaran:Tokol,1994:33-34).

Anayasanın 46. Maddesi, çalışanların ve işverenlerin önceden izin almaksızın sendika ve sendika birlikleri kurmalarını, yine bu sendika ve birliklere özgürce üye olmaları, üyelikten ayrılmalarını ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının yasa ile düzenlemesini öngörmektedir (Tokol,1994:34). Bu maddenin yanı sıra 47. Madde ile de sendikalaşmanın bir gereği olan toplu sözleşme ve grev hakkına yer verilmiştir. Tokol (1994:34)'un aktardığına göre 47.maddenin gerekçesi şu şekildedir: "İşçilerin toplu sözleşme hakkı, özellikle ülkemizde uzun zaman tartışma konusu olduğundan bu hakkın anayasa ile tanınması uygun düşmektedir. Grev hakkı ise, artık anayasalara giren bir sosyal ve iktisadi hak olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde de gerek siyasi partiler gerek basın çevresi grev hakkını prensip itibari ile demokratik sistemin gerekli kıldığı bir hak olarak tanımaktadır. Bu hakkın siyasal amaçlarla kullanılabilmesi ihtimalinin yarattığı endişeleri abartmamak gerekir."

2.2.3.1. İşçi Sınıfının Durumu

1961-1980 yılları arasında işçi sınıfının sayısında önemli ölçüde artış yaşanmıştır. 1965 yılında Türkiye'de gelir getirici bir işte çalışan ücretlilerin toplam sayısı 3,0 milyon iken, 1970 yılında 4,2 milyon, 1975 yılında 5,4 milyon ve 1980 yılında da 6,2 milyona ulaşmıştır. Ücretlilerin gelir getirici bir işte çalışanlara oranı 1965 yılında yüzde 22,5 iken bu oran 1970 yılında yüzde 27,6'ya, 1975 yılında yüzde 31'e, 1980 yılında da yüzde 33,4'e yükselmiştir. Hane halkı reislerinin sınıfsal konumuna bakıldığında, ücretlilerin payının daha da yüksek olduğu görülmektedir. 1970 yılında hane halkı reislerinin yüzde 35'i ücretliyken, bu oran 1975 yılında

yüzde 39'a ve 1980 yılında da yüzde 42,1'e yükseldi. 1961-1980 döneminde ücretlilerin sayısı ve gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki oranı artarken, ücretlilerin üretim araçları mülkiyetiyle olan bağlarında önemli bir kopma yaşanmamıştır. 1970 yılında 4,2 milyon ücretlinin yüzde 34'ü toplumsal ve kişisel hizmetlerde, yüzde 20'si imalat sanayiinde ve yüzde 14'ü tarım ve ormancılık sektöründe, yüzde 10'u inşaat sektöründe çalışırken, 1980 yılına gelindiğinde, 6,2 milyon ücretlinin yüzde 36,5'i toplumsal ve kişisel hizmetlerde, yüzde 24'ü imalat sanayiinde, yüzde 10'u tarım ve ormancılıkta ve yüzde 12'si de inşaat sektöründe çalışıyordu. Erkeklerin tüm ücretliler içindeki payı 1965 yılında yüzde 90 iken, 1980 yılında yüzde 85'ti. (Koç, 2003:47).

2.2.3.2. Örgütlenmede Yeni Arayışlar ve Yeni Yasalar

Türk sendikacılığını bölünmüşlükten kurtarabilmek ve işlevselliğini düzenleyebilmek amacıyla çalışmalara başlayan Türk-İş, 17 Nisan 1961'de konu ile ilgili komisyon kurulması kararını vermiştir (Aktaran:Mahiroğulları,2011:162). Yapılan çalışmalar sonrasında komisyon, Türkiye tipi sendika, diğer adıyla Milli Sendika şeklinde nitelendirilen ulusal düzeyde örgütlenme modelini benimsemiştir (Mahiroğulları,2011:162-163). Türk-İş'in üyelerini birleştirmeye zorlayabilecek bir iktidara sahip olmayışı ve Türkiye tipi sendika fikrini üye örgütlere kabul ettirme noktasında etkili bir çaba harcamaması, milli sendika ile ilgili tereddütler ve 1967 sonrası DİSK'in rekabeti gibi nedenlerle örgütlenme çabaları başarısızlığa uğramıştır (Tokol,1994:35).

27 Mayıs Askeri Darbesi'nin ardından siyasi partilerin yeniden kurulmasının önündeki engel kalkınca, bir grup sendika lideri siyasi parti kurma fikrini ortaya atarak toplantılar düzenlemiştir. Türkiye İşçi Partisi (TİP) 12 sendikacı tarafından 13 Şubat 1961'de kurulmuş, başkanlığına da İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Avni Erakalın getirilmiştir. Ancak iller düzeyinde örgütlenmeyi başaramayan TİP, 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri'ne katılmamış ve sendikacılığa ideolojik perspektiften bakamayan kurucular partiden ayrılmıştır. 9 Şubat 1962'de TİP'in genel başkanlığına seçilen M. Ali Aybar'la birlikte ideolojik çizgi Sosyalizm yönünde olmuştur. İşçi sınıfının tek savunucusu olarak kendini gören ve Türk-İş'in işçi sınıfının haklarını yeterli koruyamadığını ifade eden TİP, Türk-İş merkez yönetimini tedirgin etmiş ve toplantıların başlamasına neden olmuştur (Mahiroğulları,2011:163). Türk-İş

yetkilileri Temsilciler Meclisi toplantısının ardından YÖN Dergisi yöneticileriyle bir araya gelerek partinin tüzük ve programının hazırlanmasını kararlaştırmıştır. Türkiye Sosyal Güvenlik Partisi adı olarak kabul edilmişse de sonradan Türkiye Çalışanlar Partisi (Aktaran: Mahiroğulları, 2011:163) olarak değiştirilmiştir. Ancak işçi oylarını kaybetme korkusuyla CHP ve AP partinin kurulmasının önüne geçmişlerdir.

Anayasanın kabul edilmesinden bir süre sonra 274 ve 275 sayılı yasalar yürürlüğe girmiş ve bu yasaların şekillenmesinde Türk-İş ve üye sendikaların çalışmaları ILO, ICFTU gibi uluslararası örgütlerin sözleşmeleri etkili olmuştur. Bu yasaların kabul edilmesiyle beraber büyük çabalar gerektirmeden sendikalar geniş haklara sahip olmuşlardır (Aktaran:Tokol,1994:37).

2.2.3.2.1. 274 Sayılı Sendikalar Kanunu

274 sayılı Sendikalar Yasası, Tokol (1994:37)'un belirttiğine göre 24.7.1963 tarihinde, Mahiroğulları'nın ifade ettiğine göre ise 15.07.1963'te kabul edilmiştir. Sendikalar Kanunu, Türk sendikacılığının bir güç haline gelmesinde ve kimlik kazanmasında önemli bir yere sahiptir (Mahiroğulları,2011:165).

Yasa, sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkını çalışan tüm işçilere tanımıştır. 16 yaşını doldurmuş olanların sendika üyelikleri kabul edilirken, 16 yaşından küçük olanların ise kanuni temsilcilerinin onayı ve genel kurulda oy kullanmama şartıyla sendikaya üyelikleri onaylanmıştır. Kapalı işyeri uygulamasını yasaklayan yasa, işçi sendikalarının işyeri ve işkolu düzeyinde kurulmasına izin vermiş, federasyon, konfederasyon ve birliklerin üst örgüt olarak kurulmasını öngörmüştür. Uluslararası örgütlere sendikaların önceden izin almadan üye olmaları esasını kabul eden yasa ile sendikalara oldukça geniş bir faaliyet alanı tanınmıştır. Tokol (1994:38-39)'un belirttiği faaliyetler arasında şu maddeler yer almaktadır;

-toplulukla iş uyuşmazlığı çıkarmak,

-toplu iş sözleşmeleri akdetmek,

-iş uyuşmazlıklarıyla ilgili yargı organlarına başvurmak veya görüş bildirerek onlardan da talep almak,

-çalışma ilişkileriyle ilgili konularda üyelerine adli yardım yapmak,

-yasa veya uluslararası sözleşmeler gereğince toplanan kurullara temsilci göndermek,

-grev ve lokavta karar vererek onları idare etmek,

-üyelerinin kooperatif kurmalarına destek olmak veya kurmak,

-gelirlerinin en %5'ini eğitim çalışmalarına ayırmak,

-üyeleri için kurs ve konferanslar düzenlemek, sosyal ve kültürel faaliyetler için tesisler kurmak,

Yardımlaşma sandıkları kurmak ve sigorta anlaşmaları yapmak…

Sendikaların ticaret yapmasını yasaklayan yasa, herhangi bir siyasi partinin altında kurulmamak, bir partiden maddi destek almamak veya bir partiye maddi destek vermemek koşulu ile siyasi faaliyet içinde bulunmalarına da izin vermiştir (Tokol,1994:39).

2.2.3.2.2. 275 Sayılı Tolu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu

Sendikalar yasası ile aynı tarihte yürürlüğe giren 275 sayılı kanun, sendikaların uzun süredir bekledikleri grev hakkını düzenleyerek, işçinin işveren karşısında toplu pazarlık gücüne sahip olmasını sağlamıştır.

Kanun konfederasyonlara toplu iş sözleşmesi yapma ehliyeti vermemiş, işçi sendikasının yetkili olabilmesi için ister işyeri ister işkolu düzeyinde olsun, her iki durumda da çoğunluk ilkesi çerçevesinde işçilerin yarısından bir işçi fazlasıyla temsil gücüne sahip olmasını öngörmüştür(Mahiroğulları,2011:169).

Toplu iş sözleşmelerinin belirli veya belirsiz süreli yapılabilmesini öngören 275 sayılı yasa, süresi belirli olan toplu iş sözleşmesinin bir yıldan az, üç yıldan uzun süreli olmamasını kabul görmüştür (Tokol,1994:40). Uyuşmazlıkların çözümünde ise uzlaştırma yolunu öngören yasa, toplu pazarlıklar anlaşmazlıkla sonuçlandığında uzlaştırmayı geçilmesi gereken zorunlu bir aşama olarak öngörmektedir. Grevi ise, işçilerin topluca çalışamamak suretiyle bir işkolunda veya işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla aralarında anlaşarak veyahut bir teşekkülün aynı amaçla topluca çalışmamaları için verdiği bir

karara uyarak işi bırakmalarına grev denir" şeklinde tanımlayan yasa, lokavtı ise "Bir işkolunda veya işyerinde faaliyetin büsbütün durmasına sebep olacak tarzda işveren veya işveren vekili tarafından kendi teşebbüsü ile veya bir teşekkülün verdiği karara uyarak işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasına lokavt denir" şeklinde tanımlamıştır. Siyasi ve verim düşürme amaçlı işi yavaşlatma grevlerini yasadışı sayan 275 sayılı Kanun, grev ve lokavtın yasak olduğu işleri şu şekilde belirtmiştir; can ve mal kurtarma işleri, kamuya ait su, elektrik ve havagazı istihsal ve dağıtımı işleri ve noterlik hizmetleridir (Mahiroğulları,2011:171-172).

Yangın, su baskını ve doğal felaket durumlarında Bakanlar Kuruluna grev ve lokavtı yasaklama yetkisi veren yasa, ayrıca ülke sağlığını ve güvenliğini tehdit eder nitelikte gördüğü bir grev ve lokavtı da 30 gün olmak suretiyle erteleyebilir. Bu süre Yüksek Hakemler Kurulunun görüşü alınarak 60 güne uzatılabilir (Tokol,1994:43).

2.2.3.3. 1963-1980 Arası Örgütlenmeler

Bu dönem içerisinde kurulan taban sendikaların örgütlenme düzeyi, Türk-İş'in çabasına rağmen Türkiye tipi değil, bir önceki dönemde olduğu gibi işyeri/işletme ve bölgesel düzeyde gerçekleşmiş ve 1968 itibariyle faaliyet gösteren 711 sendikanın 130'u bölge, 556'sı yerel, 127'si işyeri, 16'sı federasyon, 7'si birlik ve 2'si konfederasyon şeklinde sendikalardan oluşmuştur. 1963-1980 yılları arasında 7 konfederasyon kurulmuştur. Toplam taban örgüt 1980'de 733'tür. Üst örgütlerden olan birliklerin 1970'te çıkarılmış olan 1317 sayılı kanun ile üst örgütlenmeleri son bulmuştur. Çoğunluğu 1950'li yıllarda kurulmuş olan ve bir kısmı da 1960 sonrası kurulan federasyonların bazıları Türk-İş'in çağrısına uyarak kendilerini feshedip Türkiye tipi işkolu sendikalarına dönüşmüştür. 1960 sonrası kurulan federasyonlardan bazıları şu şekildedir: Türkiye Enerji Su Gaz İşçi Sendikaları Federasyonu (Tes-İş), Türkiye Yol Yapı İnşaat İşçi Sendikaları Federasyonu (Yol-İş), Türkiye Metal Çelik Mühimmat Makine Metalden Mamul Eşya ve Oto Sanayi İşçileri Sendikaları Federasyonu (Metal-İş). Dönem içerisinde yedi konfederasyon daha kurulmuştur. Bunlar şu şekildedir:

-Türk-İş

Türk-İş'in 5. Genel Kurul'unda "Partiler arası politika ilkesi" tüzük hükmü haline getirilmiştir. Yapılan 6.kongre ile birlikte Türk-İş Sendikacılık Kolejini uygulamaya koymuştur. Bir sonraki kurul ve sonrasında yönetim DİSK'in önüne geçebilmek için 24 ilke tespit etmiştir (Mahiroğulları,2011:174-175).

Türk-İş'e bağlı teşkilat başkanları 28 Aralık 1970'de toplanarak görüşmelerde bulunmuşlar ve 29 Aralık'ta kamuoyuna İşçi Liderlerinin Bildirisi başlığıyla görüşlerini duyurmuşlardır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay sendikaların da görüşlerini almak için Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy'u Köşk'e davet etmiş ve Demirsoy örgütün görüşlerini bildiren bir muhtıra mektubu sunmuştur. 12 Mart 1971 Muhtırasına sıcak bakan Türk-İş yönetimi, anarşik olayların önüne geçmek için anayasanın işçilere sağladığı hak ve özgürlüklerin kısıtlanması durumunda işçilerin sert tepki vereceklerini ifade etmiş ve temel sendikal haklara getirilen kısıtlamaların gözden geçirilmesi için dönemin başbakanı Nihat Erim'e muhtıra sunmuştur (Aktaran: Mahiroğulları,175-176).

Sosyal demokrat sendikacılar ve diğerleri arasındaki mücadele 9. Genel kurul sonrası kendini iyiden iyiye belli etmiş (Mahiroğulları,2011:176), ve bunun sonucunda Türk-İş'ten kopmalar yaşanmaya başlayarak DİSK'e katılımlar gerçekleşmiştir.

Türk-İş'in öncülerinden olan Ges-İş ve OLEYİS Türk-İş'ten ayrılarak DİSK'e katılmış, diğer sendikalar ise mevcut yapı içinde etkinlik kazanma mücadelelerine devam etmişlerdir (Aktaran:Tokol,1994:55). CHP hükümeti ile literatüre "Toplumsal Anlaşma" olarak geçen korporatistnitelikli bir belge imzalayan Türk-İş (Aktaran:Mahiroğulları,2011:177), 11.genel kurulunu da 16-22 Nisan 1979'da Ankara'da gerçekleştirmiştir (Mahiroğulları,2011:177).

-DİSK

Paşabahçe grevine destek veren beş sendika ve Türk-İş arasında çıkan anlaşmazlık sonrasında bu greve destek veren Kristal-İş, Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş geçici olarak Türk-İş'ten ihraç edilmiştir (Mahiroğulları,2011:177). Alınan bu karar sonrasında Türk-İş içinde huzursuzluklar meydana gelmiş, Lastik-İş,

Basın-İş, Gıda-İş, Maden-İş sendikaları 15 Temmuz 1966 yılında Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşmasını(SADA) imzalamışlardır. SADA, anlaşmayı imzalayan sendikaların birbirlerine maddi ve manevi destek vermelerini öngörmektedir (Aktaran:Tokol,1994:50). İmza sonrasında bu dört sendika her platformda Türk-İş'in uzlaşmacı sendikacılık anlayışını eleştirmiştir. En sonunda TİP öncülüğünde, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu adıyla 13 Şubat 1967'de yeni bir konfederasyon kurulmuştur. Sendikacılık, DİSK'in kurulmasıyla birlikte doktriner bir boyut kazanmıştır. Kendine Türk-İş'ten farklı bir çizgi oluşturan DİSK, örgüt amacını "Türk işçi sınıfını uyandırmak, uyarmak, kendi haklarına cesaretle sahip çıkmak ve sendikacılığımızdaki yabancı nüfusu kaldırmak, kendi geleneksel görüşümüz doğrultusunda devrimci anayasanın öngördüğü köklü dönüşümlerin yapılmasını sağlayıcı bir güç kazanmaktır" (Aktaran:Tokol,1994:50) şeklinde ifade etmiştir.

DİSK'in 1.Genel Kurulu 15 Haziran 1967'de İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki genel kurulda genel başkan değiştirilmemiş ancak genel sekreterliğe Kemal Sülker getirilmiştir. DİSK 3.Genel Kurulu 1970'te İstanbul'da toplanmış ve yönetimde herhangi bir değişiklik olmamıştır. DİSK yönetimi 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasını memnuniyet ifade eden bir bildiriyle karşılamıştır. TİP kapatıldıktan sonra, 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri öncesinde alınan kararla CHP'yi destekleme kararı almıştır (Aktaran:Mahiroğulları,2011:178).

İstanbul'da gerçekleştirilen 6. Genel Kurul sonrasında genel başkanlığa getirilen Abdullah Baştürk, DİSK'te farklı bir sendikacılık anlayışı dönemine girilmesi için çaba sarf etmiştir. Baştürk, radikal sendikacılık anlayışından sosyal demokrat sendikacılık anlayışına geçilmesini istemiştir. 7. Genel Kurul 25 Haziran-2 Temmuz 1980'de yapılmış ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ile birlikte Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) 7 Nolu bildirisiyle DİSK ve bağlı sendikaların faaliyetleri durdurulmuştur (Mahiroğulları,2011:179).

-MİSK

23 Haziran 1970'de "Milli-İş" adıyla İstanbul'da kurulan Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu, sınıf sendikacılığına karşı milliyetçi sendikacılığı hayata geçirebilmek için kurulmuş ve savunduğu sendikacılık anlayışını MHP'nin

"Dokuz Işık Doktrini" çerçevesinde şekillendirmiştir (Aktaran:Mahiroğulları,2011:179).

Marksist ve liberal sendikacılık anlayışından farklı bir anlayıştan destek alan MİSK, faaliyetlerini sınıf çatışmasına yönelten sınıf sendikacılığını reddetmiş, işçi ve işvereni birbirine düşman değil, birbirini tamamlayan iki unsur olarak görmüştür. 12 Eylül Askeri Müdahalesinin ardından DİSK gibi MİSK ve bağlı sendikaların faaliyetleri durdurulmuştur (Mahiroğulları,2011:180).

-Hak-İş

22 Ekim 1976'da Ankara'da Milli Selamet Partisi' (MSP) öncülüğünde kurulmuş olan Hak-İş'in amacı tüzüğünde şu şekilde belirtilmiştir: "Hak-İş, manevi değerlere bağlı, hak ve hukuk kaidelerine uymayı temin, işçi-işveren kardeşliğini kurmak suretiyle iş barışının tesisi, mevcut nüfusun kardeşliğine dayalı yeniden Büyük Türkiye'yi kurmak, adil ücret sistemini getirip alın terini değerlendirmek, süratli sanayileşme çabalarıyla işyeri ortaklığına imkân sağlamak için her türlü gayret sarf etmeyi ana gaye ittihaz etmiştir." (Mahiroğulları,2011:181).

MİSK gibi Hak-İş de sınıf sendikacılığını reddeden ve işçi ile işveren arasında dengeyi sağlayan bir sendikacılık anlayışını savunmuştur. MİSK ve DİSK gibi 12 Eylül Askeri Darbesi sonrası MGK'nın bildirisiyle Hak-İş'in faaliyetlerine bir süreliğine ara verilmiştir.

1963-1980 yılları arasında sendikalaşma oranlarına bakıldığında güvenilir sonuçlar vermek pek mümkün değildir. 274 sayılı Kanun döneminde, işçilere verilen aynı anda birden fazla sendikaya üye olma imkânı, işsizlik durumunda sendikaya olan üyeliğin devam etmesi, üye oluş ve ayrılışlarda noter tasdikine ihtiyaç duyulmaması ve DİSK, MİSK, Hak-İş'in kurulmasının ardından yaşanan rekabet sürecinin, her sendikanın üye sayısını yüksek göstermek istemesiyle üye sayılarının güvenirliğini yitirmesi bunun başlıca sebeplerindendir (Mahiroğulları,2011:182).

2.2.4. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Sendikalaşmaya Etkileri

Darbenin nasıl yapıldığına ve ne şekilde sonuçlandığına değinmeden, darbe öncesinde yaşanan süreci irdelemek konunun anlaşılması açısından daha sağlıklı olacaktır.

Öncelikle tarihe kara bir sayfa olarak geçen 12 Eylül darbesi, işçi sınıfıyla doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı birkaç etmen sebebiyle gündeme gelmiştir. Baş etmen, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni gözetlemek açısından Türkiye'deki üs ve tesislerine duyduğu ihtiyaçtı. İkincisi, Türkiye ekonomisinin 1929 yılından itibaren uyguladığı ithal ikameci sanayileşme modelinin 1977 yılından itibaren çıkmaza girmesi ve ihracata dönük sanayileşme modeline geçilmesi isteğiydi. Üçüncü sebep ise, ulus ötesi sermayenin yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde Türkiye gibi ülkelerin ucuz işgücü kaynağı olarak kullanılması isteğiydi. Sonuncu etmen de Türkiye'de sosyalist/komünist hareketin önüne geçilmek istenmesiydi (Koç,2010:44-47).

20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştirdiği çıkarma sonrasında, ABD 30 Aralık 1974'te silah ambargosu kararı alarak Türkiye'ye karşılık vermiştir. Ambargo öncesinde ise siyasi arenada yaşanan birtakım anlaşmazlıklar ülke gündemindeydi. Erbakan ve Ecevit arasında tırmanan gerilim, Ecevit Hükümetinin istifa etmesiyle neticelendi. Cumhurbaşkanı Korutürk başbakan olarak Sadi Irmak'ı atamış, Irmak 31 Mart 1975'e kadar görevine devam etmiştir.

Dış politikada ise ABD ile süregelen gerginlik artarak devam etmekteydi. Milli Savunma Bakanlığı, 9 Şubat 1975 tarihinde, ABD yardımının kesilmesi halinde ABD üslerinin kapatılacağını ifade eden bir açıklama yaparak karşı atakta bulundu. 31 Mart 1975 tarihinde kurulan ve Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti de bu hareketi destekleyerek Türkiye'nin iki önemli adım atmasını sağladı. İlki, Kıbrıs'tan çekilme baskılarının yoğunlaştığı bir dönemde, 13 Şubat 1975 günü Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması oldu. İkincisi ise 25 Temmuz 1975 günü ABD ile Türkiye arasındaki askeri işbirliği anlaşmasının tek taraflı olarak feshedilmesidir. Anlaşmanın feshinden sonra Amerikan üsleri kapatılmış, faaliyetleri de 12 Eylül 1978'e kadar durdurulmuştur.1978'de başa gelen Ecevit Hükümeti, ABD'nin üslerin geliştirilmesi

konusunda yaptığı baskılara maruz kalsa da direnmeyi sürdürdü. Elbette bu direnişin karşılığında bir operasyon yapılacaktı ve hükümeti devirmek için harekete geçildi. Ardından dış destekli Demirel Hükümeti geldi. Üslerle ilgili yaşanılan sorunlar Demirel'in gelmesiyle de çözülemedi ancak 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında bu ve bunun gibi sorunlar ortadan kalktı. ABD beklediği üslerine kavuşurken DİSK ve birçok örgüt buna karşı çıkanlar arasındaydı[6] (1980 darbesine zemin hazırlayan ikinci etmene gelecek olursak; ihracata dönük sanayileşme modeline geçilmesi ve bununla bağlantılı olarak 24 Ocak kararlarının kabul edilmesi karşımıza çıkmaktadır. Ahmad, (2015:367)'ın ifade ettiğine göre, "Türk basınının adlandırdığı şekliyle 24 Ocak kararları, ekonomiyi piyasa yasalarına göre dönüşüme uğratma sürecinin sadece başlangıcıydı. Büyük şirketlerin küçük ve orta ölçekli girişimler ve dar gelirliler üzerinde hegemonya kuracağı bu sürecin, büyük toplumsal kargaşaya neden olacağı bekleniyordu. Özal, normal partili siyasette çok az şeyin başarılabileceğini biliyor ve ekonomiyi sağlıklı bir duruma getirme işini tamamlamak için beş yıllık bir siyasi ve toplumsal uyum sağlanmasını istiyordu." Ancak 24 Ocak kararlarının ardından işçi ve işveren arasındaki gerilim özel sektörde grevlerin artmasına ve işçilerin direnişe geçmesine neden olmuştur.

1981 yılında yapılacak olan genel seçimler ve 24 Ocak istikrar programının parlamenter düzen içinde istikrarsızlık yaratması, Demirel'in 1980 yılı Temmuz sonu ve Ağustos başında kamu kesimi toplu sözleşme görüşmelerinde bu politikaları terk etmesine neden olmuştur. Darbenin yaklaştığını sezip toplu sözleşme imzalayan sendikalar açısından bakıldığında ise kamu kesiminde 1964 yılından beri en başarılı toplu sözleşmelerin imzalandığı görülmektedir. 12 Eylül Darbesi öncesinde yine Türkiye işçi sınıfını etkileyen diğer bir gelişme de, Türkiye sosyalist/komünist hareketinin ilk kez 1975-1980 döneminde birçok insanı etkileyebilecek güce kavuşmasıydı. Bu yıllarda Kürt sosyalistlerinin ve milliyetçilerinin de etkisi arttı. Güneydoğu Anadolu'da bazı bölgeler bu örgütlenmelerin etkisi altına girdi. Sosyalist/komünist hareketlerin kitlesel güce erişmeleri ve Türkiye-ABD ilişkilerinin

[6] http://dergipark.gov.tr/download/article-file/526).

bozulmasıyla birlikte terör olayları tırmandırılmaya başlandı. Terör olayları, İran'ın ABD etkisinden çıkmasıyla birlikte kitlesel bir boyut kazandı.[7]

18-19 Nisan'da Malatya'da yaşanan olay ve 1978'de Sivas'ta, Ekim 1978'de de Bingöl'de Alevi topluluklarına düzenlenen saldırılar toplumun ekonomik temelini sarsmak amacıyla gerçekleştirilmişti. Yaşanan olaylar neticesinde muhalefet, Ecevit'in sıkıyönetim ilan etmesini beklemiş ancak Ecevit bu yoldan kaçınmıştı. Kahramanmaraş katliamıyla birlikte 25 Aralık 1978'de 13 ilde sıkıyönetim ilan edildi (Ahmad,2015:361). Baskıcı rejimi yönetmek durumunda kalan Ecevit, içinde bulunduğu sıkıntılı süreç sonrasında 16 Ekim 1979'da istifa etti ve Demirel azınlık hükümeti kurarak yola devam etti.

Tarihler 11 Eylül 1980'i gösterdiğinde basında çıkan iki haber dikkat çekiyordu: "Terör dün de 17 can aldı" ve "Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Halit Narin, 'DGM'ler kurulmadan üretim artmaz' dedi". Bu iki haber bir gün sonra gerçekleşecek olan askeri müdahalenin ve askeri rejimin işlevini özetliyordu. 12 Eylül 1980 sabahı başlayan ve Bayrak Harekatı adı verilen müdahale ile TSK yönetime el koydu (Tanör vd.,2014:30). Kenan Evren'in önderliğinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği darbe sonrasında tüm yurtta sıkıyönetim ilan edilmiş, hükümet ve TBMM dağıtılmıştı (Akşin,2017:275). Kenan Evren 12 Eylül günü radyo ve televizyonlarda yaptığı konuşmada, "Çalışkan ve vatanperver Türk işçisinin ekonomik koşullar çerçevesinde her türlü hakları korunacaktır. Ancak, temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyunlarına başvuran, işçinin hakkı yerine kendi menfaatlerini ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir" ifadelerini kullanarak bazı sendikalara yönelik iddialarda bulunmuştur.[8]

Bir önceki darbeden daha köktenci olan bu darbe sonrasında (Akşin,2017:275), Türkiye Büyük Millet Meclisi kapatılmış, siyasi parti liderleri, milletvekilleri, sendikacılar ve meslek örgütlerinin başkanları gözaltına alınarak ülkede toplama kampanyası yaşanmıştır. Kapitalist düzeni Türkiye'ye yerleştirmek amacıyla yapılan 12 Eylül darbesi, baskı ve işkencenin sorumsuzca uygulandığı bir dönem olmuştur.

[7] http://dergipark.gov.tr/download/article-file/526
[8] http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5269

DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, İstanbul eski Belediye Başkanı Ahmet İsvan ve daha birçok isim işkence görmüş; aydınlar, işçiler yoğun baskı altında yaşamaya mecbur bırakılmışlardır (Çavdar,2013:264). Askeri düzenin amacı 12 Eylül öncesinde var olan anarşinin önüne geçerek bu duruma son vermekti. Yaşanan kargaşaların sebebi ise cuntanın varsayımına göre, 1961 Anayasası'nın vermiş olduğu aşırı özgürlükten kaynaklanmaktaydı. Bu durum 12 Mart darbesine de gerekçe olarak gösterilmişti. Disiplinli bir demokrasinin önünü açmak için hukuk sistemi baştan sona değiştirilmek isteniyordu**.** 29 Haziran 1981'de Kurucu Meclis oluşturuldu, meclis iki kanattan oluşacaktı. MGK, Danışma Meclisi üyelerini belirleyecekti. Yürütmeyi güçlü kılan yeni anayasayla cumhurbaşkanı sorumsuz olmakla birlikte yargı, ordu, yükseköğrenimle ilgili birçok yetkiyle donatılıyor, hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamalar vurgulanıyordu (Akşin,2017:275-276).

Yeni anayasa tasarısı 7 Kasım 1982'de halk oylamasına sunuldu, seçmenlerin %91'i olumlu oy kullandılar. Seçmenlerin isteği Evren cuntasının son bulmasıydı ve bu oyların birçoğu bu sebeple verildi. Anarşi durumuna son verilmişti ancak 650 bin kişi gözaltına alınmış, 230 bin kişi yargılanmış, 517 kişi idam cezasına çarptırılmış, 49 kişi idam edilmişti. Gazeteciler 3 bin 315 yıl hapse mahkûm edilmiş, güvenilmediği için çok sayıda insan işten atılmıştı. Sendikalar da bu süreçten sert şekilde nasiplerini aldılar. DİSK ve MİSK kendilerine bağlı olan kuruluşlarla birlikte kapatıldı ve birçok sendikacı kovuşturulup mahkûm edildi (Akşin,2017:278-279).

Yaşanan olaylar sürecince sendikacılardan gözaltına alınanların toplam sayısı 1955 idi. Bunların 590'ı Maden-İş, 285'i Tekstil, 100'ü Dev Maden-Sen, 100'ü Lastik-İş sendikalarındandı. İşyeri sendika temsilcilerinin bir bölümü Ekim ayında özgürlüğüne yeniden kavuştu. 1980 yılı Aralık ayı ortalarında DİSK ve bağlı sendikalara üye tutuklu sendikacı sayısı 600 dolayındaydı. Tutuklamalar 1981 yılında da devam etti. Töb-Der, Tüm-Der, TMMOB, TTB gibi örgütlenmelerin direnme gücü daha az olduğu için tepki gösteremediler. Ancak Türk-İş yöneticilerinin önemli bölümü darbeyi sevinçle karşıladı. Türk-İş Genel Merkez Yönetimi ve üye sendikaların büyük çoğunluğu 12 Eylül askeri darbesini destekledi. Bu desteğin arka planında yaşanan birtakım olayların da etkisi vardı. Darbe öncesinde sendikacıların hedef haline gelmiş olması, sağ-sol saflaşmasının sendikalarda bölünmelere yol açması ve bazı sendikacıların solcuları tasfiye etme

umutları gibi nedenlere bağlı olarak, Türk-İş askeri darbeye destek verdi. İşçilerin de darbeye bakış açısı Türk-İş yönetiminin tavrından farklı değildi.12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından, Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren'e şu mesajı gönderdi: "Türk-İş topluluğu, zat-ı devletlerinizin bildirisinde de açıkça yer aldığı üzere, ülkemizin huzuru, devletimizin bütünlüğü ve milletimizin bölünmezliğini sağlamak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetlerimizi yönetime bütünü ile el koyma mecburiyetinde bırakan bir gerçekle karşı karşıya bırakıldığının bilinci içindedir. Atatürk ideallerini kendisine şaşmaz rehber olarak kabul eden Türk işçi hareketi kısa zamanda Anayasa ve ilgili kanunlarda değişiklik yapılarak demokrasiye geçişin sağlanacağı, işçi haklarının korunacağı yolundaki teminatınızı memnuniyetle karşılamış bulunmaktadır. Milletin bağrından çıkan ordumuzun tam bir bütünlük içinde milletimize huzur ve güven veren bu davranışının milletimiz ve memleketimiz için hayırlı olmasını temenni ile Türk-İş topluluğu adına saygılarımı arz ederim." Hak-İş Konfederasyonu da Türk-İş gibi 12 Eylül'ü destekleyenler arasındaydı. Hak-İş ve üye sendikaların yöneticileri, faaliyetin durdurulması kararı sonrasında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı aracılığıyla Milli Güvenlik Konseyi'ne ayrı ayrı başvuruda bulunarak, "12 Eylül öncesi anarşide" yer almadıklarını belirtmiş ve faaliyete geçilmesine izin verilmesini talep etmişlerdir. Görüldüğü gibi bu dönemde askeri yönetime yaranmak sendikacılar arasında yaygın bir hareketti.[9]

İşçi sınıfının darbeye verdiği tepki ise daha çok tepkisizlik şeklindeydi. Mevcut ortam ve yaşanan kötü süreç, işçinin de bu sürecin bitmesini istediği yönündeydi. Diğer yandan sessiz kalmak zorunlu bir tercihti. Aksi durumda darbeyi eleştirenler gözaltına alınıyor, bastırılıyor ve suçlu ilan ediliyordu. Bununla birlikte bir yanda siyasi duruş sergilemeyip sessizliğini koruyanlara hiç görülmemiş bir iş güvencesi sağlanıyor; diğer yanda ise siyasi görüşü sebebiyle işçi ve memurlar işlerini kaybediyorlardı. Yaşananlar ışığında darbeyi kabul etmekten başka bir çare kalmıyordu ve nitekim öyle de oldu.

Darbe sonrasında yasalarla sendikalara yasak ve sınırlamalar geldi. Anayasanın getirdiği bu yasak ve sınırlamalardan bazıları şu şekildeydi:

[9] http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5269

Sendika kurma hakkı (madde 51)- "…sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için, en az on yıl bilfiil işçi olarak çalışmış olma şartı aranır."

(madde 52): "Sendikalar…siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler…Sendikalar üzerindeki devletin idari ve mali denetimi ile gelir ve giderleri, üye aidatının sendikaya ödenme şekli kanunla düzenlenir… Sendikalar gelirlerini amaçları dışında kullanamazlar, tüm gelirlerini devlet bankalarında muhafaza ederler" (Çavdar,2013:267-268).

12 Eylül öncesinde bir işyerinde aynı anda hem işyeri hem de işkolu toplu iş sözleşmesi uygulanabilirken Anayasanın 53. maddesi ile bu uygulama yasaklandı. 2822 sayılı Yasanın 5. maddesi ile toplu sözleşmelere, "kanun ve tüzüklerin emredici hükümlerine aykırı hüküm" konulamayacağı düzenlemesi getirilerek toplu pazarlık özgürlüğü iyice kısıtlandı. Anayasanın 54. maddesi ile hak grevi yasaklandı. Bu yasak, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'yla daha da pekiştirildi. Anayasanın 54. maddesi ile lokavt, işverenlere anayasal bir yetki olarak tanındı. Ancak 1961 Anayasası'nda işverenlerin lokavt yetkisinden söz edilmiyordu. Lokavt, 1963 yılında kabul edilen 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunuyla girmişti. Anayasanın 54. maddesi, grevde sendikanın kararı dışında işyerine verilen zarardan sendikayı sorumlu tuttu. 2822 sayılı Yasanın 47. maddesi bu düzenlemeyi yineledi. Siyasi amaçlı grevi, genel grevi, işyeri işgalini, işi yavaşlatmayı ve diğer direnişleri de yasaklayan 54. Madde; grev kırıcıları koruyan bir düzenleme getirerek, onların önlerine çıkabilecek engellerin kaldırılmasına destek oldu. Anayasanın 82. Maddesi ile milletvekilliği ve sendika yöneticiliği bağdaşmaz görevler olarak kabul edildi, milletvekili seçilen sendika yöneticilerinin bu görevlerinin sona ermesi öngörüldü. Bu düzenlemeyle birlikte, sendikaların gücünün Meclis'e yansıtılmasına engel olundu. Anayasanın kabulünden sonra, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edildi ve Resmi Gazete 'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girdi.2821 sayılı Sendikalar Kanunuyla birlikte sendika üyeliği için noter aracılığı koşulu getirildi (Madde 22). Bu uygulama sendikaya üye olmayı zor ve masraflı hale getirdi. Sendikalar Kanunu, işçinin sendikaya ödeyeceği ödentilerinin

genel kurullarca belirlenmesinde sınır getirdi ve sendika ödentisi dışındaki kesintileri yasakladı (Madde 23). 2822 sayılı Yasa, sendikaların, temsil ettikleri işçiler adına toplu sözleşme yapma yetkisi almasını zorlaştırarak (Madde 12); toplu sözleşme görüşmelerini 60 günlük süreyle kısıtladı (Madde 21); ek masrafa yol açan arabuluculuk kurumunu getirdi (Madde22). Tarım işkolu dışındaki işkollarında bir sendikanın işkolunda çalışan işçi sayısının yüzde 10'unu temsil etmeden yetki için başvurması imkânsız hale getirildi.2822 sayılı Yasa yine 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununda sendikal özgürlüklerle bağdaşmayan yasaklara ek olarak yeni yasaklar getirdi. Buna göre sendikasız işçilerin grev yapma hakkı bulunmuyor, grev kararını işçiler değil sendika veriyordu. Tüm bunlar dışında yapılacak olan herhangi bir hareket yasadışı kabul ediliyordu.[10] Bu ve bunun gibi birçok konuda yasak ve kısıtlamalar anayasa ile uygulamaya geçirilmiştir.

Sürecin sonunda siyaset arenasında yaşanan bu gerginlikler 24 Nisan 1983'te siyasal etkinliklere getirilen yasakların kaldırılmasıyla biraz gevşedi. Ancak getirilen %10 barajıyla partilerin sayıca artmasının önüne geçilmeye çalışıldı. Yeni partiler kurulsa da çeşitli zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldılar (Akşin,2017:283). Türkiye bu dönemden sonra iç ve dış siyasette farklı bir dönemece girdi. Özellikle terörle mücadelede 90'lı yılların sonuna kadar mücadele edilmek zorunda kalındı.

[10] http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5269

2.3. GÜNÜMÜZDE SENDİKAL MÜCADELE

2000'li yıllara atılan adımlarla beraber sendikaların gücünde fark edilir düşüşler yaşanmıştır (Şenkal,2015:257). 1970'li yıllarda altın çağını yaşayan sendikalar, günden güne kan kaybederek gücünü yitirmiş, küresel rekabet sendikaların zayıflamasına neden olmuştur.

Günümüzde sendikalar üzerine yapılan tartışmaların, sendikaların geleceği hakkında ileri sürülen fikirlerin birçoğu olumsuzdur. Gelecekte sendikaların sonunun geleceğine dair düşünceler ve kaygılar dile getirilse de sendikalar, çalışanı iş piyasasının olumsuzluğundan koruyacak önemli bir araçtır.

Sendikalar çalışanların paylaştıkları ortak çıkarlarını, haklarını koruma noktasında örgütlenebilecekleri tek yerdir (Şenkal,2015:303). Bilgi ekonomisine geçiş yaparken çalışanlar çeşitli olumsuzluklarla karşılaşmıştır. Çalışanların haklarını koruyan sendikalar da bilgi ekonomisinde var olma mücadelesi vermektedir. İşsizlik, düşük ücretlere çalışma ve kötü çalışma koşulları dünyanın birçok noktasında kendini artarak göstermektedir. Böyle bir sistem içerisinde işçinin ayakta kalması ve hak arayışına girmesi sendika eliyle mümkün görünmektedir. Küresel sistemde işçinin haklarının korunması yalnızca sendikanın varlığıyla imkân dâhilindedir. Sendikalar eskisi gibi güçlü olmasalar da emekçi var olduğu sürece varlığını korumaya devam edecektir. Bu noktada sendikaların önemini kavrayabilmek ve bugününü değerlendirebilmek için ***DİSK Kocaeli Bölge Temsilcisi Vedat Küçük*** ile söyleşi gerçekleştirilmiş, günümüze ışık tutulmaya çalışılmıştır.

-Örgütlü sendikal mücadele eskisi kadar gerekli mi yoksa günümüzde sendikaya duyulan ihtiyaç azalıyor mu?

V.K: Öncelikle sendikal mücadele su kadar, gıda kadar önem arz ediyor. Türkiye'de DİSK'in 1967'de kurulmasıyla Türkiye işçi sınıfı sendikal mücadelede önemli bir kazanım sağlamıştır. 1970 işçi sınıfının direnişi bir örnektir. O dönemki iktidar yeni bir iş yasası hazırlayarak DİSK'in büyümesini engellemek istemiştir. Böylece TÜRK-İş'e bağlı işçiler, DİSK'e bağlı işçiler İzmit'ten başlayarak büyük bir yürüyüş başlatmıştır. Bu hareket, Türkiye işçi sınıfının bir refleksiydi. Verilen bu örnek, Türkiye'de sendikal mücadeleye su kadar ihtiyaç duyulduğudur.

12 Ocak 1980 kararlarıyla liberalizme geçildikten sonra 12 Eylül'le birlikte dikensiz gül bahçesi oluşturuldu. Hatta o dönemin çalışma bakanı, "Bugüne kadar hep işçi sınıfı güldü bundan sonra sermaye gülecek" demişti. 1982 Anayasa Referandumundan sonra bir liberal partinin tek başına iktidarı oluşturuldu. Bütün fabrika ve işletmeler, özelleştirme adı altında sermayeye teslim edildi. Bugün de AK Parti iktidarı 70 milyar dolara yakın özelleştirme geliri elde ettiklerini açıklıyor. Bunlar resmi kayıtlar. Bu da 29 Ekim 1923'ten sonra elde edilen kazanımların hepsinin yok edildiğinin ifadesidir. Özelleştirilen fabrikalar kapatıldı. SEKA Balıkesir bunlardan yalnızca biri. Şu an da gazete kâğıdını ithal ediyoruz. İthalat yasağı gelse ülkede gazete çıkmayacak. Bunlar yapılırken sendikalar neden bir direniş göstermedi? Bu ülkede üç işçi konfederasyonu var. Türk-İş ve Hak-İş'in bu konuda iktidarların yanında yer aldıklarını görüyoruz. DİSK'in tavrı net olarak biliniyor. Kapitalizm ve sermaye sınıfı kendisine hizmet edecek yapılara yani sendikalara işçileri yönlendirip üye yaparak sanki sendika varmış gibi gösteriyor. Bakın Türk Metal Sendikası; KOÇ grubu fabrikalarında işe girmek için önce Türk Metal Sendikası'na üye olunup sonra işbaşı yaptırılıyor.

-İşçi sınıfının eskisi kadar sendikal mücadeleye önem verdiğini düşünüyor musunuz?

V.K: İşçinin iradesini kıran işsizliktir. Günümüzde kayıtlı işsizlik yüzde 14'lerde seyrediyor. Bir de bunun kayıt dışı var. İnsanlar evini geçindirmek için buna razı olmak durumunda kalıyor. Ancak bilinçli işçi, kendisine dayatılanı kabul etmez. ANAP ve AK Parti iktidarlarında kamuda taşeronlaştırma başladı. AK Parti iktidarına kadar 40 bin üyesi olan Memur-Sen'in bugün bakıldığında 500 binden fazla üyesi var. Sadece iktidarın nimetlerinden faydalanan bir yapı. Ne toplu sözleşmesi var ne işçiyle derdi var.

-Hükümete yakın sendikaların üye sayısının artmasından bahsettiniz. Bir sendika işaret edilerek işçinin üye yapılması sendikal hareketi yaraladı mı?

V.K: Toplum parçalara bakmaz bütüne bakar. Tüm sendikalar aynı kefeye konuyor. Bir güven erozyonu oluşuyor. Ülke o kadar çok sistematik süreçlerden geçirildi ki… Toplumun reflekslerini öldürdüler. Sendikal mücadelede önderlik yapabilecek isimlerin olmaması da sendikal hareketi yaraladı. Sendikal mücadelede önder olacak

insanların kendisine çok dikkat etmesi ve kendisini çok geliştirmesi lazım. 1980 Darbesi'nde DİSK kapatıldı. Ne kadar işçi önderi varsa içeriye attılar. Bir boşluk yaratıldı. Türk-İş tek sendika oldu. AK Parti iktidarında da Hak-İş'e yönlendirme oldu. Kontrollü bir güç oluşturdular. İşçi sınıfının kendi kontrolünü yaratması gerekmektedir.

-Sendikal mücadeleyi sekteye uğratan ya da sendikal mücadeleyi yıpratan faktörler arasında sendikacıların payına düşen şeyler var mı? Sendikal harekete sendikalar da zarar veriyor mu?

V.K: Sendikal mücadelede devletten bağımsız olacaksınız, sermayeden bağımsız olacaksınız, tüm siyasi partilerden bağımsız sınıf örgütü olacaksınız. Bunu böyle içselleştirmediğiniz sürece sendikal mücadeleyi sürdüremezsiniz. Sendikal mücadeleyi meslek olarak görenler var. En önemlisi sendikalar, temsilciliğe gerektiği kadar önem vermiyor. Bugün DİSK'in 200 bine yakın üyesi var. DİSK'in büyümesine izin vermiyorlar. İttifakla sendikal mücadele olmaz. Kıdem tazminatını fona devredileceğinin açıklanmasının ardından üç büyük konfederasyonun ortak eylem yapması gerekirdi. Sorun hepimizin sorunu. Sendikaların bunu yapabilmesi için bağımsız olması lazım. Mesela en son 2006'da özelleştirmeler başladığında bir dev miting yapıldı. O dönem 500 bin işçi ortak eylem yaptı. O dönem Türk-İş'e de operasyon yapıldı. Şöyle bir kolaycılık da var. Bazı sendika yöneticileri sendikacıymış gibi yapıyor ama aslında sana güvenen tüm işçilere ihanet etmiş oluyorsun.

-Sendikaların eylem modelini değiştirmesi gerektiği düşüncesine katılıyor musunuz? Sosyal medyadan örgütlenen işçiler kendi sorunlarını çözebilir mi?

V.K: Yanılmıyorsam 2013'te kıdem tazminatı üzerinde oynamalar yapılmak istendi. DİSK haricinde diğer iki konfederasyondan ses çıkmadı. DİSK, yaklaşık 45 ilde mitingler yaptı. Bu mitinglerden biri de Kocaeli'de oldu. Eğer iktidar bu konuda geri adım attıysa bu eylemlerin etkisi nedeniyle geri adım attı. Çünkü toplum buna sahip çıktı. 2014'te seçimler vardı. Vatandaş eylemlere sahip çıktığı için önlerindeki yerel seçimlerde güç kaybetmemek için bu çalışma askıya alındı. Eylemselliğin gücünü kaybettiğini asla düşünmüyorum. Mesela yine Taksim yasaklıydı. Süleyman Çelebi'nin DİSK Genel Başkanı olduğu dönemde 2010-2011 yılında gaza maruz

kaldık, copa maruz kaldık ama en sonunda 2012 yılında milyonlara varan bir katılımla 1 Mayıs kutlaması yapmayı başardık. Ertesi yıl 1 Mayıs bayrama dönüştürüldü ancak Taksim yeniden eylemlere kapatıldı. İşçi sınıfının örgütlü olmasından ötürü siyasiler, sermaye ve küresel güçler her zaman rahatsız olur. Eğer Taksim kapatılmasaydı 2013'te katılım sayısı milyonları geçecekti. O dönem üç sendikaya bağlı işçi sayısı 1 buçuk milyon yoktu. Fakat kitleler de buna sahip çıktı. 12 Eylül'den sonra sokak işçi sınıfına unutturuldu. Her türlü sesimizi duyuracağımız yer sokaktır. Bu da en demokratik haktır. Bu sebeple işçilerin seslerini duyurması yine sendikayla mümkündür. Bireysel değil örgütlü mücadele ile sesimizi duyurabilir, sorunlarımızı çözebiliriz.

-Örgütlenmenin önündeki en büyük engel nedir?

V.K: Kesinlikle siyaset… Neden? Güncel örnek verelim. İstanbul'da işçi, 25 yıldır Hizmet-İş'e bağlı. İstanbul'u 25 yıl aynı ekol yönetti. Bu süreçte işçi, istediğini alamamış ama sendikasını da değiştirememiştir. Şimdi İstanbul'da yönetim değişti. İşçiler artık farklı sendika arayışına girdi. Belediye yönetimleri, işçileri sendika seçiminde özgür bırakırsa bugün AKP'li belediyelerdeki Hizmet-İş'te kimse kalmaz. İşçi sınıfının ateşinin sönmesini isteyenler siyaset eliyle bu duruma müdahale ediyorlar. Örgütlenmenin önündeki en büyük engelin siyaset olduğunu işte bu basit örnekle söyleyebilirim.

-Sendikal mücadelenin gerekliliği sizce ilerleyen dönemde ortadan kalkacak mı?

V.K: Örneğin gazetecisiniz. Bir patronunuz var. Yazarken bağımsızsınız veya bir yere kanalizesiniz. Bir yere bağımlıysanız patronun ve genel yayın yönetmeninin yönlendirmesiyle yazarsanız kalem sizin, fikirler başkasının olur. Oradaki çalışanlar örgütlü olsa o patron istediği gibi davranamaz. Biz emekçiyiz bunu bileceğiz. Bu ülkede doktorları bile taşeron yaptılar. Bir sendika olmasaydı belediyelerde kadrolu işçiler asgari ücretle çalışırdı. İşçi işten atıldığı zaman ihbar tazminatı, kıdem alabilir miydi? Bir işveren bunları kendiliğinden vermez. Sendikanın önemini reddetmek, inkâr etmek pek mantıklı bir yaklaşım olmaz. Sermaye 100 lira vereceğine her zaman 50 lira vermek ister. İşte bu yüzden işçi olduğu sürece, emek olduğu sürece sendikalar da var olacaktır. Örgütlü sendikal yapılar başka, üyeli sendikal yapılar

farklı. Bunları birbirine karıştırmazsak sendikanın önemini daha doğru değerlendiririz (V.Küçük ile 26 Ağustos 2019 tarihinde yapılan görüşme).

2.4. TÜRK BASININDA SENDİKACILIK

Dünyanın farklı noktalarında çıkarlarını korumak ve fikir işçisi olarak diğer işçilerden farklı haklara sahip olduklarını ifade etmek amacıyla çaba sarf eden basın çalışanları, sendikalaşma yoluna giderek mesleki haklarının anayasa ile güvence altına alınması için birçok mücadele vermiştir. Sendikalaşma süreci gazeteciler açısından hiçbir ülkede kolay şekilde gerçekleşmemiştir. Türkiye de bu zorlayıcı yolda sendikal mücadeleyi gerçekleştirmek için çeşitli zorluklara göğüs germek durumunda kalmıştır. Türk basınının sendikal sürecine girmeden önce, mevzuata göre gazetecilerin yasal haklarına değinmek daha doğru olacaktır.

2.4.1.Basın Birliği Kanunu (1938)

25 Mayıs 1935'te Ankara'da toplanan Birinci Basın Kongresi'yle Basın Birliği kurma kararı alınmıştır (Girgin,2001:124). Alınan karardan üç yıl sonra Basın Birliği Kanunu yürürlüğe girmiştir.

14 Temmuz 1938 tarihinde yürürlüğe giren Basın Birliği Kanunu, siyasal iktidarın basın üzerindeki denetimini sağlayan yasal düzenlemelerden biridir. Basın mensuplarının haklarını korumak, basının iç sorunlarını çözmek, meslek kursları açmak gibi amaçları bulunmasına rağmen elinde bulundurduğu yasal yetkilerle, basını iktidarın egemenliği altına alan bir organ haline gelmiştir (Girgin,2001:126).

Basın Birliği Kanunu merkezi Ankara'da bulunan Türk Basın Birliği adı altında bir kuruluşun oluşturulmasını öngörmüştür. Gazetecilerin bulundukları mıntıkalardaki sendikalara üye olmaları, üye olmayanların gazetecilik mesleğini yapamayacağı ifade edilmiştir. 1946'ya kadar yürürlükte kalan yasaya göre, gazetecinin sözleşmesi işveren tarafından fesih edilirse, işverenin gazeteciye her çalışma yılı için bir aylık ücret tutarında tazminat ödemesi öngörülüyordu. Gazetecinin deneme süresi üç aydı. Bir yayın kuruluşunda en az üç yıldan beri çalışanlara yılda yirmi, üç yıldan fazla olanlara da bir ay ücretli izin verilmekteydi. Basın Birliği Yasası, devlet güdümünde gazeteciliğe imkân vermiştir. Gazetecilerin haklarıyla ilgili ilk çıkartılan bu yasa, bünyesinde barındırdığı vesayet anlayışı, basın

çalışanlarının daha sonrasında kendiliğinden bir sınıf tavrı koymasını olumsuz etkilemiştir (Özsever,2004:33-34).

2.4.2. Basın İş Kanunu (1952)

1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'nda fikir işçileri yasa kapsamına alınmamış, basın mesleğinde çalışanların kendilerine özel bir yasaya kavuşmaları için 1952 yılına kadar beklemeleri gerekmiştir (Özsever,2004:36). Fransız İş Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanan, "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki İlişkileri Düzenleyen" 5953 Sayılı Yasa 13 Haziran 1952'de kabul edilmiştir. 32 madde ve 3 geçici maddeden oluşan kanun, ilk olarak gazetecilerle işverenleri arasındaki ilişkileri düzenlemeyi ve gazetecileri sosyal güvenceler sağlayarak korumayı amaçlamıştır (Aktaran:Girgin,2001:130). Bu kanunla gazeteciler sendika kurma hakkını elde etmiş, sosyal sigortadan faydalanmaya başlamışlardır. Kanun işverenin gazeteciyle iş sözleşmesi yapması, iş akdini bozmak isteyen işverenin gazeteciye kıdemine göre tazminat ödemesi, askerlikte, mahkûmiyette ve gazetenin kapanması gibi durumlarda gazeteciye ücret verilmesi, haftalık tatil, yıllık ücretli izin gibi yeni haklar vermiştir (Girgin,2001:130).

2.4.3. 212 Sayılı Kanun

Fikir işçilerinin sosyal haklarının daha da güvence altına alınması 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrası gerçekleşmiştir. Basın çalışanları 5953 sayılı yasadan tam olarak faydalanamamıştır. Askeri müdahale sonrasında yasama görevini tek başına yürüten Milli Birlik Komitesince 4 Ocak 1961'te kabul edilen 212 sayılı kanun, yeni anayasayı hazırlayacak olan Kurucu Meclisin oluşumundan iki gün sonra 10 Ocak 1961'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Topuz,2003:228). 212 sayılı kanun kabul edildiğinde işverenler tepki göstermiş ve üç gün süreyle gazetelerini yayımlamamışlardır.

2.4.4. Basın Sendikalarının İşlevi

Bir gazetenin, bir yayın organının editoryal bağımsızlığı aynı zamanda devlet, güç odakları ve sermaye sahiplerine karşı bağımsızlığıdır. Sendika, üyelerinin çıkarlarını koruduğu gibi editoryal bağımsızlığın elde edilmesi yönünde toplu sözleşmelere hüküm koydurabilmektedir (Özsever,2004:60). Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun 1972 tarihli bildirisinde, gazetenin temel politik çizgisinin gazete

sahibi veya yayıncı tarafından belirlenmesi tanınırken, politikadaki herhangi bir değişikliğin gazete sahibi ya da gazeteciler arasında anlaşma sağlanarak yapılması ilkesi getirilmiş ve bu ilke kararına göre; yazı işleri ekibi editör ve birim sorumlusunun onayı olmadan değiştirilmemelidir (Aktaran:Özsever,2004:62). Bu perspektiften bakıldığında basın sendikalarının diğer sendikalardan farklı bir yaptırıma sahip olduğu görülmektedir. Yasalar ve toplu sözleşmeyle elde edilen editoryal bağımsızlık, demokrasinin gelişimi açısından da önem teşkil etmektedir. Halkın doğru bilgiye, doğru şekilde ulaşma hakkının sağlanması demokrasinin bir gereğidir.

Türkiye ve batı ülkelerinin sendikal bazda işlevsel farklılıklarına gelecek olursak; Batının sektörün genel sorunlarıyla ilgili önemli işlevlere sahip olduğu göze çarpacaktır. Bu bağlamda ücret sendikacılığının ötesinde bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak 1980 sonrası medyada yaşanan dönüşüm Batı ülkelerinde de kendini göstermiş, sendikalar zor süreçlerden geçmiştir (Özsever,2004:66).

2.4.5. Sendika Öncesi Türk Basını

Türk Basın Tarihi'nde basın özgürlüğü ve bu konudaki yasaklarla ilgili ilk düzenleme,1864 Matbuat Nizamnâmesi olarak bilinmektedir.

1909 Matbuat Kanunu'na kadar yürürlükte kalan Nizamnâme, Osmanlı'da süreli yayınlarla ilgili faaliyetleri düzenleyen ve sınırlarını çizen ilk hukuki metin olmasıyla birlikte yalnızca üç yıl uygulanmıştır. 1867 yılında yayınlanan Kararnâme-i Âli, mevcut bir basın yasasının varlığına karşın 1909 yılına kadar Osmanlı'da basına uygulanan temel hukuki metin olarak kalmıştır. 1857 Matbaa Nizamnâmesi'nde Türkçe gazetelere ilişkin bir düzenleme yer almazken 1864 Matbuat Nizamnâmesi'nde bu yayınlara ilişkin bir düzenlemeye gidilmesinin altında yatan etken 1860 yılı sonrası Türkçe basında yaşanan hareketliliktir. Türk Basın Tarihi'nin başlangıç noktası 1 Kasım 1831 tarihinde Takvim-i Vakâyi'nin yayın hayatına başlamasıdır (Demirkol,2016:688-699). İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vakayı devletin kararları konusunda halkı bilgilendirmek işleviyle hareket etmiştir. Çalışanları da devlet memurlarından oluşmaktadır. Türk basın tarihinin ilk dönemine bakıldığında gazetecilerin, devletten maaş alarak devletin bakışı ile toplumu yönlendirme amacı taşıdığı görülmektedir. (Aktaran: Özsever,2004:55-56). Baskı ve

yasaklarla bilinen Abdülhamit dönemine gelindiğinde ise bu dönemde yasaklı kelimelerin kullanılması her türlü basılı eserin faaliyetinin durdurulması için yeterliydi. İstibdat Dönemi'nin ilgi çekici olayı ise o dönem basınının gerçekleştirmiş olduğu eylemdir. Abdülhamit tahta çıkışının 25.yıldönümü sebebiyle gazetelere yapıştırılan pul vergisini gazetecileri memnun etmek amacıyla kaldırmış, bunun neticesinde Sabah gazetesi Başyazarı Abdullah Zühtü öncülüğünde gazetelerde çalışanlar artan gelirlerden pay istemişlerdir. Ancak bu istek kabul görmeyince gazeteciler grev kararı almıştır. Alınan grev kararından okurların haberi olmamış, gazetecilerin grevi de başarıyla sonuçlanamamıştır (Demirkol,2016:143).

Cumhuriyet döneminde ise 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu ile gazeteciler baskı altına alınmıştır. Dönemin siyasal yönetimi basını yönetimden yana tavır almaya zorlayarak basın özgürlüğünün önüne geçilecek hareketlerde bulunmuştur. Yine bu özgürlüğün önüne geçmek ve basını kontrol altına almak için farklı yöntemler uygulanmıştır. Bu uygulamalardan biri de gazete sahipleri ya da başyazarlarını milletvekili yapmaktı. Hatta bu yöntem öyle tutulmuştur ki cumhuriyetin ilk on beş yılı kırk kadar gazeteci milletvekili seçilmiştir (Aktaran:Özsever,2004:56-57). Amaç gazetecilerin, verilen kamu görevi kapsamında hükümete karşı muhalif hareketlerinin önüne geçmeye çalışmaktır. Genel olarak bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu ve cumhuriyetin ilk yıllarında, gazetecilerin ciddi bir örgütlemeden ziyade basın özgürlüğü adına mücadele verdikleri görülmektedir.

2.4.6. Türk Basınında Sendikacılığın Gelişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında bir gazetecilik okulunun açılmasının gerekliliğini ve sendika kurulmasının önemini ilk olarak ortaya atarak ifade eden kişi Ahmet Rasim'dir (Aktaran:Özsever,2004:67). Türk basınında ilk örgütlenmeler dernekleşme şeklinde gerçekleşmiş olup, bu da İkinci Meşrutiyet Dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemde Sabah ve İkdam gazetelerinde çalışanların iş bırakma eylemi basın tarihinin ilk grevi olarak kabul edilmektedir. Zam isteyen çalışanlar talepleri kabul edilmeyince birleşerek yeni bir gazete kurmuş (Saadet) ancak ekonomik sebeplerden ötürü gazete kısa ömürlü olmuştur (Aktaran:Özsever,2004:68).

Basın yayın faaliyetleri alanlarında ilk örgütlenme şeklinin dernekler biçiminde ortaya çıktığını ancak gerçek anlamda ilk örgütlenmelerin, kol işçileri olarak bilinen

matbaa işçileri tarafından geçekleştirildiği bilinmektedir (Demirkol,2016:144). 1909'da Mürettebini Osmaniye Cemiyetini kuran matbaa işçileri İkinci Meşrutiyet'in kısa süreli de olsa özgürlüğünden faydalanarak ilk örgütlenme girişimlerinde bulunmuşlardır. Yine 15 Şubat 1917 yılında kurulan Osmanlı Matbuat Cemiyeti, gazetecilerin menfaatlerini korumak amacıyla kurulmuştur (Aktaran:Özsever,2004:68). Osmanlı Matbuat Cemiyeti, dönemin en yaşlı gazetecisi sayılan Mahmut Sadık Bey'in başkanlığında geçici olarak toplanmış, 15 Şubat 19I7'de Beyoğlu Galatasaraylılar Yurdu'nda ilk kongresini gerçekleştirmiştir. 1920'de Türk Matbuat Cemiyeti, l923'de Matbuat Cemiyeti, 1930'da İstanbul Matbuat Cemiyeti ve ardından Atatürk'ün isteği üzerine l935'te Basın Kurumu olmuştur (Topuz,2003:229-229). 25 Mayıs 1935'de Ankara'da ilk toplantısı gerçekleşen Basın Kurultayı'nda, basın ve devlet arasındaki ilişkilere düzen getirilmiş; devletin basına her türlü yardımı yapması karşılığında basının da devletin istediği şekilde kamuoyu oluşturulmasına destek olması öngörülmüştür (Aktaran:Özsever,2004:68-69). Karşılıklı alınmış olan bu karar, basının devletin bir uzantısı haline gelmesine ve sendikacılık anlayışının da bu bağ kapsamında şekil almasına neden olmuştur. Buna örnek olarak Basın Birliği'ni verebiliriz; 1939 yılında kurulan Birlik, iktidarda bulunan CHP tarafından uzun yıllar yönlendirilmiştir. Ancak çok partili döneme geçiş sürecinde gazetecilerin yoğun tepkisiyle karşılaşmıştır.

1945'te Basın Birliği'nin İstanbul Şubesi kongresinde İsmet İnönü'ye bağlılık telgrafı çekilmek istenilmiş ancak gazeteciler telgraf çekilmesine karşı çıkmışlardır. Mesleğin CHP boyunduruğundan kurtulmasını isteyen gazeteciler ilk darbeyi kongrede vurmuş; CHP'nin adayı olan Hakkı Tarık Us seçimleri kaybetmiştir. Özgürlük yanlısı gazetecilerin mücadelesi sayesinde Us'un yerine seçilen Sedat Simavi birliğin yeni başkanı olmuştur. Bununla birlikte tek partili yönetime karşı olan gazeteciler, 4 Ocak 1946'da yapılan Basın Birliği'nin genel merkez seçimlerini de kazanarak CHP'nin desteklediği Falih Rıfkı Atay'ın yeniden seçilmesinin önüne geçmişlerdir (Aktaran:Özsever,2004:69-70). Yaşanan bu gelişmelerden rahatsızlık duyan CHP Hükümeti, Basın Birliği'ni feshetmeye karar verince İstanbul Şubesi yöneticileri yeni bir cemiyet kurma fikriyle harekete geçmiş ve 10 Haziran 1946'da İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuşlardır (Aktaran:Özsever,2004:71). "Sınıf

esasına göre dernek kurma" özgürlüğünü 1946'da yapılan yasal değişiklikle elde eden işçiler ise sendika kurmak amacıyla harekete geçmişlerdir (Özsever,2004:71).

1946 yılında yaşanan sendikal hareketlilik, sıkıyönetim kararına dek devam etmiş ve bu süre zarfında birçok sendika kurularak faaliyete geçmiştir. Kısa süreli olsa da Türk sendika tarihi açısından 1946 yılı önemli bir yere sahiptir.

1946'da yaşanan sıkıyönetimle birlikte sosyalist parti ve sendikalar kapatılmış, bunun ardından 20 Şubat 1947'de kabul edilen 5018 sayılı kanun ile grev ve siyaset yasağı getirmeye yönelik çalışma yapılmıştır. Dönemin iktidarı CHP, sendikal hareketin kendisine bağlı olması için faaliyetlerde bulunmuş; sendikaları yönetmek, yönlendirmek istemiştir. Demokrat Parti de CHP'nin izinden gitmeyi uygun görerek kendisini tedirgin etmeyecek, içinde bulunulan siyasal görüşe aykırı olmayacak sendikacıları, faaliyetlerinde rahat bırakmıştır. Tabi fikir işçilerini ilgilendiren bir Basın İş Kanunu henüz olmadığından (Özsever,2004:72) yalnızca matbaa işçileri sendika kurma faaliyetinde bulunmuşlar ve yine bu dönemde İstanbul'da aralarında matbaa, basın teknisyenleri ve diğer iş kollarından sendikalar bir araya gelerek İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ni kurmuşlardır. Amaçları; engellenen grev hakkının kendilerine tekrardan tanınması olmuştur. Muhalefetteyken işçilere söz veren DP, iktidara geldikten sonra sözünü tutmamış, yukarıda ifade edildiği gibi CHP'nin yolundan gitmeyi tercih etmiştir.

1947 yılında çıkarılan ve önceki bölümlerde kısaca değinilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri hakkındaki Kanuna gelecek olursak, kanun gazeteciler için de geçerli olmuştur. 5018 sayılı yasanın özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir:

-Aynı iş kolunda veya bu işkolu ile ilgili işlerde çalışanların yardımlaşmaları ve ortak menfaatlerini korumaları, temsil etmeleri amacıyla kendi aralarında kurabilecekleri dernekler işçi sendikalarıdır. Sendikalar bu kanun hükümlerine tabidir. Kanunda açık olarak ifade edilmeyen yerlerde Cemiyetler Kanunu ile Medeni Kanun hükümleri uygulanır (Madde 1),

-İşçi ve işveren sendikaları tüzel kişi olarak genel hükümlere göre haiz oldukları yetkilerden başka aşağıdaki teşebbüs ve faaliyetlerde bulunabilirler (Madde 4);

a) Üyeleri adına genel sözleşme yapar,

b) İşçi ve işveren arasındaki iş uyuşmazlıklarında gerekli mercilere sorunun çözümü için talepte bulunur,

c) Hastalık, işsizlik, sakatlık ve ölüm halleri için yardımlaşma sandıkları kurar ve üyelerin yararına sigorta sözleşmesi yaparlar,

d) Hizmet akdini ilgilendiren hususlarda hukuki olarak yardımda bulunurlar,

e) Üyelerinin mesleki bilgilerini artırmak ve kültürlerini genişletmek amacıyla kurs ve konferanslar düzenler, boş vakitlerini iyi geçirmeleri için imkânlar sağlar,

f) Üretim ve tüketim, kredi ve yapı kooperatifleri kurmak için girişimde bulunur ve yardım eder,

g) Ticari gaye gütmemek şartıyla sağlık ve spor tesisleri kurup işletir,

-İşçi ve işveren Sendikaları, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle uğraşamazlar ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine aracı olamazlar. Sendikalar milli kuruluşlardır. Milliyetçiliğe ve milli menfaatlere aykırı hareket edemezler. Bakanlar Kurulu kararıyla her türlü Milletlerarası teşekküllere katılabilirler (Madde 5),

-İşçi ve işveren sendikaları gelirlerini bu kanunda ve kendi tüzüklerinde yazılı gayeler dışında bir maksat için kullanamazlar. Sendika tüzüklerine bu esasa aykırı hükümler konulamaz (Madde 6),

-İş Kanununa göre suç sayılan grev, lokavt fiillerine teşvikte bulunmaları veya bu fiillere teşebbüs edilmesi hallerinde bu hareketlerin gerektirdiği ceza hükümleri saklı kalmak şartıyla sendika, mahkeme kararıyla, üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılır. Sorgu yargıcı veya mahkeme, soruşturma ve yargılamanın her safhasında hükümden önce dahi bu gibi sendikaların faaliyetlerini men edebilir. Haklarında kapatılma hükmü verilen sendikaların yönetim kurulu üyeleriyle bu fiillere teşebbüs ve iştirak edenler bir sene müddetle başka bir sendikaya üye olamazlar. Geçici surette kapatılmasına hükmolunan sendikaların mallarını idare etmek ve menfaatlerini korumak üzere Medeni Kanunun 377nci maddesinin 4 numaralı fıkrasında yazılı kayyım sıfatını haiz olmak üzere mahkemece

bir veya üç kişi tâyin edilir. Hükmolunan sürenin sonunda yeniden seçilecek olan İdare Kurulu, sendika vazifelerini bu kayyımlardan devir alır. (Madde 7),

-Sendikaların aralarında kuracakları birlikler de bu kanun hükümlerine tâbidir. Bu gibi birliklerin kurulabilmesi ancak birliğe katılmak isteyen sendikaların mevcut üyelerinin üçte ikisinin kabul etmesine bağlıdır (Madde 8),

-Sendikaların kurulması isteğe bağlıdır. Hiç kimse, herhangi bir sendikaya üye olmaya veya olmamaya veyahut üyelikten çekilmeye veya çekilmemeye zorlanamaz. İş sözleşmelerine veya işyerlerinin iç yönetmeliklerine bu hükme aykırı şartlar konulamaz. Sendikadan çekilen üyelerin sendikaya ait yardımlaşma sandık ve tesisleriyle ilgilerini devam ettirip ettirmemeleri kendi arzularına bağlıdır (Madde 9),

-18 yaşını bitirmemiş küçük işçiler veli veya vasilerinin rızasıyla işçi sendikalarının yardımlaşma tesislerine üye olabilirler (Madde 10),

-Cemiyetler Kanununun 4üncü maddesi gereğince verilecek tüzük ve bildirimin bir örneği sendikanın kurulduğu ilin valisi tarafından Çalışma Bakanlığına gönderilir. Cemiyetler Kanununun 28, 29, 31 ve 32 maddeleri hükümleri saklı kalmak şartıyla sendikalar Çalışma Bakanlığının denetimine tabidirler (Madde 11),

-Bu kanun, yayımı tarihinde yürürlüğe girer (Madde 12),

-Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür (Madde 13)[11]

Bünyesinde milliyetçi hüküm bulunduran 13 maddelik bu kanun, DP iktidarının ABD ile yakın ilişki içine girmesi sebebiyle göz ardı edilmiştir (Özsever,2004:75).

2.4.6.1. TGS'nin Kuruluşuna Doğru Yaşananlar

Güvencesiz işlerinin yanı sıra oldukça düşük ücretlere çalışan gazeteciler, tek partili dönemin baskılarına karşı bir tepki olarak İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuşlardır.

[11] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc029/kanuntbmmc029/kanuntbmmc02905018.pdf

Gazetecilerin sosyal hakları için de mücadele eden Cemiyet, 10 Haziran 1946 yılında Sedat Simavi, Sadun Galip Savcı, Cihan Baban, Hayri Alpar ve Sait Kesler tarafından kurulmuş ve ilk genel kurulda Sedat Simavi başkan olarak seçilmiştir.[12]

Gazeteciler Cemiyeti sendikal bir nitelikten ziyade gazetecilerin örgütlenmesine fayda sağlamıştır. Bu bağlamda 1952 yılında kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikası da Cemiyet ile aynı binada faaliyetlerine başlamıştır. Sınıf bilincinin tam anlamıyla oluşmadığı sendika, cemiyetin bir kolu gibi görülmüştür. 20 Haziran 1952 tarihli 5953 sayılı yasa ile gazetecilere sendika kurma hakkının verilmesiyle, beden işçilerini kapsayan yasa fikir işçilerini de bünyesine katmıştır. Bu değişiklikle 10 Temmuz 1952'de gazetecilerin kendi alanlarında ilk sendikaları olan İstanbul Gazeteciler Sendikası kurulmuştur. İlk sendikanın kurulmasıyla gazetecilerin haklarının korunması, ücretlerin düzenlenmesi, kıdem tazminatı ve grev hakkı gibi konular öncelikler arasına alınmıştır. Sınıf bilincinden yoksun olarak kurulan sendika birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sendikanın kurulma aşamasında sol görüşlü kişilerin yönetimde yer almasına karşı çıkılmış, sendika gazeteciler tarafından bir yardım sandığı şeklinde algılanmış ve bu yönde taleplerde bulunulmuştur. Yine dikkat çeken bir diğer durum ise sendikanın kurucuları arasında bulunan bazı kişilerin sendikal konularla ilgilerinin olmamasıdır. Sendikanın kuruluş sürecinde DP iktidarının "Basınla ilgili yasa çıktı, demokrasinin gereği olarak artık siz de bir sendika kurun. Bize de bilgi verin ama komünistlik yapmayın" dediği ifade edilmiştir (Aktaran:Özsever,2004:76-77). Bu perspektiften bakıldığında sendikanın kurulması örgütlü bir mücadeleden çok devletle ilişkilerin düzenlenmesi, basın çalışanlarının kontrol altında tutularak bazı haklara kavuşması şeklinde gündeme gelmiştir. İstanbul Gazeteciler Sendikası 5953 sayılı kanunda değişiklik yapılması, gazetecilerle ilgili asgari ücret yönetmeliğinin hazırlanması, istifa halinde kıdem tazminatı ödenmesi ve emekli aylıklarının yükseltilmesi gibi bazı konularda girişimlerde bulunmuş ancak bu girişimlerin büyük çoğunluğu gerçekleştirilememiştir. 1954 yılında çıkarılmış olan 6253 sayılı yasayla sözleşme dışı verilen iş için gazeteciye ek ücret ödenmesi kabul edilmiştir. 27 Aralık 1954 yılında toplanan olağanüstü kongreyle işsizlik, emeklilik ve mahkûmiyet ödenekleriyle ilgili öneriler kabul edilmiştir (Aktaran:Özsever,2004:79-80). İşsiz

[12] https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tarihce.html

kalan gazetecilerden koşullara uyanlara sendika tarafından iki aylık işsizlik ödeneği verilmesi, 200 liradan az emekli aylığı alan gazetecilere süresiz olarak emekli ödeneği bağlanması karara bağlananlar arasındadır. İşsiz kalan gazetecilere büro kurarak işverenlerle temasa geçmesi, üyelerine dil kursları ve gelir sağlaması için birçok etkinlik düzenlemesi sendikanın faaliyetleri arasında gösterilebilir (Özsever,2004:80).

18-20 Nisan 1955'te düzenlenen Türkiye Gazeteciler Konferansı'yla birlikte sendikanın gazetecilerle ilgili bulunduğu girişimler belirli çevreleri rahatsız etmeye başlamış ve özellikle bu konferansta konuşulan basın özgürlüğü ve gazetecilerin sosyal hakları gerginlik yaratmıştır. Tatil günlerinde çalışacak gazetecilere ek ödeme yapılması, istifa durumunda kıdem tazminatı ödenmesi, yılda bir maaş tutarında ikramiye verilmesi gibi konular tartışılmış ve talepler dile getirilmiştir. Neticede 5963 sayılı yasada yapılmak istenen değişiklikler yasa teklifi olarak sunulmuş ancak toplantıda Hıfzı Topuz ve arkadaşlarının sosyal haklarla ilgili talepleri içeren bildiri, hükümetin yönlendirmesi sebebiyle dikkat çekmiş ve imza veren gazeteciler imzalarını geri çekmişlerdir (Aktaran:Özsever,2004:80-81). Yaşanan bu durum sendikanın varlığını tehlikeye atmıştır. Bir yanda sendikanın kapatılmasını isteyen başbakan Menderes, diğer yanda Menderes'ten özür dilenmesini baskılayan İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay arasında kalan sendika; istenildiği gibi bir bildiri hazırlayarak Menderes'e olan bağlılıklarını telgraf aracılığıyla dile getirmiştir. Sendika kapatılmamış ancak devletin uzantısı olan bir sendikal anlayış ortaya çıkmıştır.

Yaşananlar bununla sınırlı kalmamıştır. Gazetecileri mesleklerinde zor zamanlar beklemektedir. 1955'ten itibaren basın özgürlüğünü kısıtlayan yasalar çıkarılmış, gazeteciler coplanmış ve birçok gazeteci de DP döneminde hapse atılmıştır. Tüm bu yaşananlar sonrasında gazetecilerin yaşadıklarına tepki olarak bildiri yayımlayan İstanbul Gazeteciler Sendikası ise bunun bedelini dokuz ay kapatılarak ödemiştir. 1957 yılında Türk-İş'e üye olan İstanbul Gazeteciler Sendikası, farklı illerdeki sendikaların bir araya gelmesiyle Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu adını alarak yola devam etmiştir. Yine bu dönemde birtakım düzenlemeler yapılmasını isteyen sendika, hazırladığı öneri paketini sunmuş ancak karşılık alamamıştır (Aktaran:Özsever,2004:82-83).

Süreç kullanılamayan yasal haklar, talep edilip değiştirilmeyen yasalar ve baskılarla kendini göstermiştir. Görüldüğü gibi Demokrat Parti hükümetinin kısa süreli iyilik halinin ardından baskılar, cezalar gelmiş; gazetecilerin özgürlükleri ellerinden alınmaya çalışılmıştır.

Baskıların yeterli olmadığını düşünen Adnan Menderes, bulunduğu konumu sağlama almak ve kontrolü elde tutmak amacıyla sorunu temelden çözmeye karar vermiş, bu amaç doğrultusunda gazete sahipleri ile bir anlaşma yapmıştır. 13 Mayıs 1959'da yapılan anlaşmaya göre gazeteler sayfalarında iktidara en az yüzde kırk oranında yer verecek ve olumsuz eleştiri yapmayacaklardır. Bunun karşılığında gazetelere resmi ilan verilecek ancak şartları yerine getiren gazete sahipleri resmi ilandan faydalanabilecekti. Gazete sahipleri ve iktidar arasındaki bu ilişki 27 Mayıs 1960'a kadar sürmüştür. Askeri müdahaleyle birlikte basın özgürlüğü güvence altına alınmak istenmiştir. Bu amaçla 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra yasama görevini TBMM adına üstlenen Milli Birlik Komitesi'nce basının hak ve özgürlüklerini genişleten 212 sayılı kanun 04 Ocak 1961'de kabul edilmiş ve 10 Ocak 1961 tarihinde de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.[13]

Fikir İşçileri Kanunu ve Basın İlan Kurumu gazete sahiplerini çok rahatsız etmiş ve patronlar çıkarılan bu kanunları protesto etmek amacıyla ortak bildiri yayınlamışlardır (Topuz, 2003:231). 212 sayılı yasayla ve 195 sayılı Basın İlan Kurumu yasasına tepki gösteren dokuz gazete sahibi yayınladıkları bildiri sonrasında üç gün boyunca yayınlarına ara vermişlerdir. Gazetecilere geniş haklar veren bu iki kanuna tepki veren Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet, Tercüman, Vatan, Yeni Sabah, Hürriyet, Yeni İstanbul gazeteleri baskı yapmayınca, gazete çalışanları da direnişe geçmiş ve halkın bilgi edinme hakkının engellenmemesi için üç gün boyunca Basın adıyla gazete çıkarmışlardır. Gazetecilerin kendi imkânlarıyla çıkarttıkları bu gazete halk tarafından da desteklenmiş ve günlük tirajı yüz bini bulmuştur. Gazete sahipleri tarafından yayımlanmayan dokuz gazetenin yazı işleri müdürlerinden sekizi bir araya gelerek patronların boykotunu desteklemediklerini ifade eden bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiriye katılmayan Hürriyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Necati Zincirkıran ise sendika üyeliğinden ihraç edilmiştir. Bildiriye imza atanların isimleri ise şöyleydi: Abdi İpekçi (Milliyet), Vecdi Kızıldemir

[13] https://indigodergisi.com/2016/01/tarihte-bugun-10-ocak-calisan-gazeteciler-gunu/

(Cumhuriyet), Gökşin Sipahioğlu (Vatan), Hikmet Çağlayan ve Sami Karaören (Dünya), Tevfik Erol (Tercüman), İlhan Turalı (Akşam), Oğuz Akkan (Yeni Sabah) (Aktaran: Özsever,2004:84-85). İstanbul Gazeteciler Sendikası Yönetim Kurulu, 12 Ocak 1961 günü yayımladığı bildiriyle, yürürlüğe giren 212 sayılı yasa çerçevesinde haklarından asla taviz vermeyeceklerini açıklamışlardır. Basın örgütlerinin yanı sıra Türk-İş ve bağlı işçi sendikaları, öğrenci dernekleri de fikir işçilerinin eylemine destek verenler arasındadır. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi de eyleme katkı sağlamıştır (Özsever,2004:86-87).

Gazete patronlarının aldıkları karar ve uyguladıkları bu boykot onlara fayda sağlamadığı gibi gazetecilerin birçok noktadan destek görmesine de sebep olmuştur. 212 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 10 Ocak günü gazeteciler tarafından Çalışan Gazeteciler Bayramı olarak kabul edilmiş (Topuz,2003:229), 12 Mart 1971 muhtırasına kadar da bu şekilde kutlanmıştır. Muhtıra sonrasında getirilen kısıtlamalar sebebiyle gazeteciler, tepki vermek amacıyla bayram olarak değil 10 Ocak Çalışan Gazeteciler Günü olarak anmaya başlamışlardır.[14]

2.4.6.2. TGS'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Yirmi gazeteci tarafından (Aktaran:Özsever,2004:90), 10 Temmuz 1952'de kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikası 1957'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş'e üye olmuştur. 1963'te, Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) adını alarak ulusal bir örgütlenmeye dönüşmüştür. Diğer illerde örgütlenen sendikalar da genel kurullarını yaparak TGS'ye katılmıştır.[15]

TGS'nin ilk toplu sözleşmesi 1964 yılında Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde imzalanmıştır. Üç yıllığına yapılan bu sözleşmede çalışma koşulları, yıllık izinler, gıda yardımı, ihbar ve kıdem tazminatı, kadrolar, ikramiye ve zamlar yer almıştır. Sözleşme kapsamına 212 sayılı yasaya tabi fikir işçileri ve 3008 sayılı yasaya tabi matbaa işçileri dahil edilmiştir (Aktaran:Özsever,2004:91).

1965 yılında Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na (FIJ) üye olan TGS, 17 Kasım 1971'de ise düzenlenen olağanüstü genel kurulla birlikte gazete, dergi ve

[14] https://indigodergisi.com/2016/01/tarihte-bugun-10-ocak-calisan-gazeteciler-gunu/
[15] https://tgs.org.tr/biz-kimiz/tarihce/

ajanslarda çalışanların tümünün tek bir sendikada örgütlenmesini kabul etmiştir.[16] Bu kararın ardından Türkiye Teknisyen Gazeteciler Sendikası da 22 Aralık 1972 tarihinde TGS ile birleşme protokolü imzalamıştır. 1970'li yıllar TGS adına örgütlenme ve toplu sözleşme yapma açısından etkin dönem olmuştur. Hürriyet, Yeni Gazete, Milliyet, Tercüman, Dünya, Son Saat, Ekspres, Son Havadis, Cumhuriyet, Akşam, Hergün ve Ekonomi gazeteleriyle Hayat Mecmuası, Anadolu Ajansı Türk Haberler Ajansı'nda toplu iş sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmelerle gazeteciler ekonomik açıdan daha iyi noktaya gelmiştir. TGS ekonomik şartların iyileştirilmesinin yanı sıra bazı yazarların cezaevinden çıkmasına da önayak olmuştur (Aktaran:Özsever,2004:92-93).

Aynı dönem içerisinde Türk-İş ile sıkıntılı bir sürece giren TGS, Türk-İş'in partilerüstü sendikacılık anlayışını terk etmesi talebinde bulunmuştur. TGS İzmir Şubesi'nin 11 Ekim 1976'da yapılan kongresinde TGS'nin DİSK'e katılması yönünde bir karar alınmış ancak bunun üzerine Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç Türk-İş'ten kopma olmayacağını ancak çıkarma olacağını ifade eden bir açıklama yapmıştır. Bu gerginlikler yaşanırken 15 Nisan 1977 tarihinde TGS Merkez Yönetim Kurulu yaptığı toplantıda seçimlerde CHP'yi destekleme kararı almış, Türk-İş ise mutlak bağımsızlığı korumak şartıyla seçimlerle yalnızca bir siyasi partinin desteklenmesi kararına karşın üyelerini serbest bırakmıştır. Bu arada Günaydın gazetesinde sendikalaşma girişiminde bulunan TGS, gazetenin sahibi Haldun Simavi'nin bu konudaki sert tavrı sebebiyle başarılı olamamıştır. 1970 ve 1980 yılları arasında neredeyse büyük gazetelerin birçoğu sendikalıyken Günaydın Gazetesi sendikalı değildi. TGS, o dönem Simavi'nin tutumunun değişmesi için protesto yürüyüşleri yapmış ve yat sahibi olan Simavi'ye gönderme yapmak amacıyla "Bebek'te yat, işçiyi at" şeklinde pankartlarla eleştiri oklarının hedefi haline getirilmiştir. Yapılan yürüyüşler, protestolar sonuçsuz kalmış, sendikal örgütlenme sağlanamamış; işten çıkarılmalar da devam etmiştir (Aktaran:Özsever,2004:94-95).

1978 yılında Yeni Asır gazetesinin yarım ikramiye eksikliği yüzünden aldığı grev kararı basında sendikanın tasfiye edilmesine yönelik ilk hareketin sebebi olmuştur (Aktaran:Özsever,2004:96). Sıkıntılı bir süreç sonrasında toplu sözleşmeyle

[16] https://tgs.org.tr/biz-kimiz/tarihce/

ikramiyeler alınmış ancak Yeni Asır çalışanları işveren zorlamasıyla TGS'den istifa etmek durumunda kalmışlardır.

2.4.6.3. Toplu Sözleşme İle Elde Edilen Haklar

Sendikal hakların kullanıldığı ve toplu sözleşmelerin yapıldığı 1960 ve 1970'li yıllar işçiler açısından oldukça bereketli geçmiştir. Sendikal bilinçle hareket edilmemiş ve çok güçlü sendikalaşma gerçekleştirilememiş olsa da toplu sözleşmeler uygulamaya koyulmuş ve bu sayede basın çalışanları yeni haklar elde etmişlerdir.

Basın çalışanlarının toplu sözleşme bağlamında kazandığı yeni haklar şöyle sıralanabilir:

-5953 sayılı yasada ve 1475 sayılı İş Kanunu'nda hafta tatili bir gün olmakla birlikte toplu sözleşmeyle iki gün olmuştur.

-Yasada günlük 8, haftalık 48 saat olan çalışma süresi günlük 7, haftalık 35 saate düşürülmüştür.

-Gece yapılan fazla mesailere yüzde 150 zamlanmış, fazla çalışma ücreti yüzde 50 zamlı ödemeden yüzde 75 oranına çıkarılmıştır.

-Bayram ve tatil günlerindeki ücret ödemeleri ise yüzde 50'den yüzde 150'ye yükseltilmiştir.

-Hizmet akdinin işveren tarafından haksız şekilde sonlandırılmasının tespiti durumunda işçiye sahip olduğu yasal haklar dışında her meslek yılı için bir net maaş tutarında tazminat ödenmesi kararı alınmıştır.

-Gazeteci istifa etmiş olsa da kıdem tazminatını alma hakkına sahiptir. Bu da gazeteciye iş güvencesi sağlamaktadır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise sendikanın tasfiye edilmesiyle birlikte bu hüküm kaldırılmıştır.

-İhbar tazminatı süresi 7 aya çıkarılmıştır.

-Yıllık ücret izin hakkı da bir buçuk aya yükseltilmiştir (Özsever,2004:98).

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde, basın çalışanlarının 212 sayılı yasa dışında çok daha büyük haklar elde ettikleri görülmektedir.

2.4.6.4. TGS ve Grev

Önceki konularda da değinildiği gibi 275 sayılı yasa ile işçiler grev yapma hakkına sahip olmuştur. Gazetecilerin toplu sözleşme ve grev hakkına sahip olmaları ancak 1963 yılında gerçekleşebilmiş ve 1961 anayasası ile tüm çalışanların sendika kurma, toplu sözleşme yapma, greve çıkma hakları garanti altına alınmıştır. Bu kapsamda 274 ve 275 sayılı yasalar uygulamaya konulmuştur.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın ilk grevi 10 Mart 1969 yılında Anadolu Ajansı'nın (AA) İstanbul Bölge Müdürlüğü'nde gerçekleştirilmiş ve sekiz gün sürmüştür. 1971'de gerçekleştirilen dokuz saatlik grev ise Dünya Gazetesi'nde uygulanmıştır. Yine 1977'de altı gün süren AA grevi ile Akajans'ta 18 ay 18 gün devam eden ve sonrasında işyerinin kapanmasıyla neticelenen grevler yapılmıştır. Hayat, Resimli Roman, Ses ve Hayat Spor grevleri de işçilerin tazminatlarının ödenmesi sonrasında işyerinin kapanmasıyla sonuçlanan grevlerdendir. (Aktaran:Özsever,2004:101-102).

Sendikanın grevleri arasında İstanbul Matbaası Grevi de dikkat çekmektedir. 17 Ekim 1974'te başlayan grevde bütün işçiler bir araya gelerek birlik olmuş ve her gün işyerinin önünde toplanmışlardır. İşçilerden dokuzu ölüm orucuna başlayınca sıkıyönetim komutanlığı olaya müdahale ederek taraflar arasında görüşmelerin yeniden başlamasını sağlamıştır. Görüşmeler sonucunda protokol imzalanmış, işveren matbaasını kapatmış ve imzalanan protokole göre işçiler haklarını alarak iş yerinden ayrılmışlardır.[17]

Bahsi geçen bu grevler 1980 öncesinde uygulanan grevlerdir. Özellikle 1970'li yıllarda grevler yoğun olarak uygulanmış ve sendika birçoğunda başarılı olmuştur. Sözleşmeler aracılığıyla sorunları çözmeye çalışan TGS kısa ve uzun vadeli grevlerle var olan problemleri işçi lehine sonuçlandırmaya çalışmıştır. Toplu sözleşmeler ve grevlerle geçen 1970'li yılların ardından elbette grevler sahada yerini yeniden bulmuş ancak 1980 sonrası yasalarla getirilen sınırlamalar nedeniyle, basın üzerinde yeniden kendini hissettiren baskı sonrası, sendikacılığın heyecanı yerini ilgisizliğe bırakmaya başlamıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sendikaların kapatılmasına neden olurken TGS de bundan etkilenmiştir. Sonrasında faaliyete tekrar geçmiş olsa

[17] http://www.dorduncukuvvetmedya.com/birsenaltiner/108-basinda-sendkal-oerguetlenme-.html

da askeri müdahale öncesi sahip olduğu özgürlüğüne kavuşamamış, yapacağı her etkinlik izne tabi hale getirilmiştir. Öyle ki TGS bu dönemde yalnızca Anadolu Ajansı ve Cumhuriyet gazetesinde örgütlü kalabilmiştir; sendikalaşma ve grevde ciddi gerilemeler görülmüştür.

2.4.6.5. Günümüzde TGS ve Gazetecilerin Sendikalaşma Sorunu

Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) 10 Temmuz 1952'de İstanbul Gazeteciler Sendikası adıyla kurulmuş, 1957'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş'e üye olmuştur. 10 Ekim 2016'da son genel kurul yapılmıştır. Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın mevcut Genel Başkanı Gökhan Durmuş'tur. Yönetim kurulu ise şu şekildedir; genel sekreter İlkay Akkaya, genel başkan yardımcısı Yavuz Özkaya, genel mali sekreter Cansever Uğur, genel örgütlenme sekreteri Mustafa Kuleli, genel eğitim sekreteri Olcay Büyüktaş Akça'dır. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana'da şubeleri, Diyarbakır, Kocaeli, Bursa, Eskişehir'de ise temsilcilikleri bulunmaktadır. TGS dokuzuncu toplu sözleşmesini Refinitiv ile imzalamıştır.

- *Gazetecilerin Sendikalaşma Sorununun Altında Yatan Etmenler*

Kapitalizmin 1970'li yıllarda yaşadığı krizden çıkabilmek için belirlediği politikalar, işçi sınıfının refah devleti döneminde elde ettiklerini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu süreçte sendikalar, kapitalist düzenin karşısında durmuş ve işçi sınıfının çalışma koşullarının düzenlemesi, sosyal haklara kavuşması için uğraş vermiştir. İşçi sınıfı adına sarf edilen çabalar, sendikaların tehdit olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. 1980'li yıllar itibariyle sendikaların güç kaybetmesi için gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de sendikaların gerçek anlamda güçlenmesinin 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik ortamda gerçekleştiği görülmektedir. 1963-80 dönemi sendikal hareketin altın yılları olmuştur. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde neoliberal politikalarla birlikte işçilerin sendikaya güveni azalmaya başlamış ve bu durum sendikalardan kopuşları tetiklemiştir (Toktaş,2013:69). 2000'li yıllara gelindiğinde sendikasızlaştırma politikalarıyla örgütlenmeler zayıflatılmaya başlanmıştır. 31 Temmuz 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tebliğine göre Türkiye'de toplam işçi sayısı 13 milyon 764 bin 63, sendikalı işçi sayısı 1 milyon 894 bin 170 ve sendikalaşma oranı ise yüzde 13,6'dır. Kamu kuruluşlarının çoğunlukta olması

sendikalaşma oranını daha yüksek göstermektedir. Özel sektörde örgütlenme daha zayıf bir grafik sergilemektedir. Basın-Yayın-Gazetecilik işkoluna bakıldığında toplam işçi 86 bin 268 iken, sendikalı işçi sayısı 6 bin 507 kişidir. TGS'ye üye olan işçi sayısı ise bin 345'dir. 2016 Temmuz verilerine bakıldığında 94 bin 167 medya çalışanının olduğu görülmektedir. Son üç yılda medya çalışanlarının sayısında ciddi bir düşüş olmuştur. Bugün mevcut tabloya göre birçok medya çalışanının işsiz kaldığı ve buna paralel olarak sendikalaşma oranlarının da etkilendiği anlaşılmaktadır. Yaşanan bu durumda ülke ekonomisinin de etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Toplam işçi ve buna karşılık sendika oranları incelendiğinde tablo genel bir grafik çizilmesine yardımcı olmaktadır. İşten çıkarmalar, düşük ücretlere çalıştırma ve sendikasızlaştırma hareketlerine karşın gazeteciler neden üyelikten çekinmektedirler? Bu sorunun birçok cevabı bulunmakla birlikte, ilk sırada yer alan cevabı işten atılma korkusu olmaktadır. Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Gökhan Durmuş ile yapılan görüşmede gazetecilerin örgütlenememesinin temel sebepleri, yeni medyanın getirdikleri ve sendikanın geleceği konularında söyleşi gerçekleştirilerek bazı temel sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

-Gazetecilerin örgütlenmesinin önündeki en büyük engel nedir? Örgütlenme çalışmaları sırasında sizi en çok zorlayan faktör hangisi?

G.D: 1990'larda sendikanın medya sektöründen patronların baskısı ile çıkartılmasının ardından gazeteciler içerisinde sendika fikri unutturuldu. Uzun yıllar sendikaya dönüş olmaması için haklar da fazlasıyla ödendi. Bu süreçte sendika Anadolu Ajansı ve Cumhuriyet gazetesinde sınırlı kaldı. 2010 yılındaki Sabah-ATV örgütlenmesi için sektörde sendika yeniden konuşulmaya başlandı ancak bu örgütlenmenin toplu iş sözleşmesi ile sonuçlandırılamaması ve 1 yıl süren grev "Medyada sendika mümkün" fikrini yeniden hâkim kıldı. Elbette gazeteciler sendikanın onların haklarını koruyacak, geliştirecek ve kendilerine güvence sağlayacak bir kurum olduğunu biliyor ancak sendikalı olmakta ciddi bir ayak direme durumu söz konusu. Son yıllarda hem basın özgürlüğü konusunda geriye gidişler, tutuklanan gazeteciler hem de ekonomik hakların erimesi ile sendika fikri yeniden sektör için de tartışılan bir konuya dönüştü. Örgütlenme konusunda her ne kadar bilinse de en büyük korku işten atılma korkusu.

-Dijitalleşme sendikalaşmanın önünde bir engel mi? Dijital haber platformlarının artması sendikaya üye olma oranını etkiliyor mu?

G.D: Dijitalleşme sürecinin son yıllarda medya sektörüne hızlı girişiyle birlikte iki problem ortaya çıktı. Bunlardan birincisi internet medyasının bir kanunun olmayışı, ikincisi de burada çalışan gazetecilerin işçi gibi gösterilmesi. İnternet medyasında çalışan gazeteciler basın kartı alamıyor, yıpranmadan yararlanamıyor ve basın kanununun getirdiği birçok ekstra haktan yararlanamıyor. Bu alanda kurulan şirketlerin büyük çoğunluğu basın yayın iş kolunda kurulmadığı için sendikalı da olamıyorlar. Tabi ki TGS olarak işsiz gazetecilere bu alanda iş olanakları açılması bizim için mutluluk verici. Ancak bu kanuni düzenlemenin yapılması hem burada çalışanların gazeteci olarak görünmesi hem de sendikalı olabilmelerinin önünü açacaktır.

-Sendika gazetecilere ulaşabiliyor mu? Herkesi kucaklamak mümkün mü? Genel olarak bir özeleştiri yapacak olursanız neler söylemek istersiniz?

G.D: Türkiye Gazeteciler Sendikası 67 yıldır gazetecilerin sorunlarını çözmeye çalışıyor. Sendikasızlaştırma sürecinin ardından sadece Anadolu Ajansı ve Cumhuriyet gazetesine hapsolan bir sendikal anlayış yaşandı maalesef. 2012 yılında Anadolu Ajansı'nın TGS'den kopartılmasının ardından sendika yetkisiz ve baraj altında kaldı. 2013 yılından beri TGS'nin genel politikası hem merkez medyada hem de yerel medyada örgütlenmek ve sorunları çözmek oldu. Ancak şu da kabul edilmeli ki hem ekonomik olarak hem de kadro yapısı itibarıyla Türkiye'nin her tarafına yetişme olanağımız olmadı. Profesyonel yönetici olmayan bir sendikanın bütün ülke genelindeki sorunlara müdahale etmesinin yolu, mümkün olduğu kadar şube ve temsilci sayısını artırmaktan geçiyor. Altı yıllık bu süre içerisinde Kocaeli'de, Diyarbakır'da temsilcilikler oluşturduk. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana şubelerinin yanı sıra Eskişehir, Bursa, Mersin ve Diyarbakır'da sendika yöneticilerinin ya da temsilcilerinin olması da bu sorunun çözümü olmayacak. Hemen her ildeki üyemiz bir sendika yöneticisi gibi çalışabilirse bütün ülkeyi kucaklayan bir sendikaya dönüşebiliriz. Aksi halde 26 amatör (Bir işyerinde aynı zamanda çalışmaya devam eden) yönetici ve temsilci ile Türkiye geneline ulaşma imkânımız yok.

-Yeni medya ile birlikte gazetecilerin örgütlenme ihtiyacı azalıyor mu?

G.D: Tam tersine son yıllarda örgütlenme eğiliminde ciddi bir artış var. İnternet medyasında çalışan meslektaşlarımızın durumu daha vahim. Bu durum, örgütlenmeyi de beraberinde getiriyor. Şu anda iki internet sitesinde toplu iş sözleşmemiz var mesela.

-Gazetecilerin sendikal mücadelesinin geleceği hakkında ne söylemek istersiniz? Örgütlü mücadele nereye gidiyor?

G.D: Türkiye Gazeteciler Sendikası bütün zorluklara rağmen sektörü değiştirebilmek, gazetecilere yeniden iş güvencesi, ekonomik haklar getirebilmek için yoğun çaba sarf ediyor. Son birkaç yılda sendikamızda da ciddi bir büyüme ve güçlenme durumu söz konusu. Şu anda örgütlenme çalışması yürüttüğümüz medya kuruluşlarında başarıya ulaştığımız andan itibaren gazetecilerin sendikaya olan bakış açılarının da değişeceğine inanıyorum. Sektörün tamamını örgütleyemesek de önümüzdeki beş yıl içinde örgütlülük oranını yüzde 20'lere çıkartabileceğimize inanıyorum.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın (TGS) hali hazırda toplu iş sözleşmesi imzaladığı örgütlü ulusal ve yerel gazeteler hangileridir?

G.D: Şu anda Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın yürürlükte olan dokuz toplu iş sözleşmesi var. Bunlar; Evrensel, Birgün, Bianet, Yön Radyo, Gazete Duvar, ARD, Cem Tv, Refinitiv ve İzmir'de 9 Eylül Gazetesi. Toplu iş sözleşmesi görüşmelerini sürdürdüğümüz Reuters Haber Ajansı var (G.Durmuş ile 1 Eylül 2019 tarihinde yapılan görüşme).

2.3.3. Medya-İş Sendikası

Medya İşçileri Sendikası, Anadolu Ajansı çalışanları tarafından 9 Mart 2012 tarihinde 31 kurucu üye ile 'Basın, yayın ve gazetecilik' işkolunda faaliyet göstermek üzere Ankara'da kurulmuştur. 25- 26 Ağustos 2012 tarihinde yapılan 1. Olağan Genel Kurul sonucunda Hak-İş ailesine katılan sendika, 2013 Ocak ayı istatistiklerine göre 560 üyeyle başlangıcı yapmıştır. Sendika Genel Başkanı Türker Çeltik'tir.[18] Günden güne üye sayısını artıran Medya-İş Sendikası, Aile Çalışma ve

[18] http://www.medyais.org/menu/sendikamiz.html

Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın işçi sayıları ve sendikaların üye sayıları hakkında yayınladığı 2019 Ocak tebliğine göre 2 bin 570 üye sayısına sahiptir. 2018 Ocak ayına bakıldığında ise bu sayının 2 bin 652 olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE YEREL BASININ DOĞUŞU, KOCAELİ YEREL BASINI VE SENDİKA

Ulusal basından farklı olarak yayımlandığı yerde halkın sorunlarına çözüm üreten, yöneticileri denetleme görevinde bulunan, aksaklıkları eleştiren yerel basın, yaygın gazetecinin erişemeyeceği problemleri gündeme taşıyarak o yörenin halkına ulaşmaktadır. Yerel basın özellikle bu sebepten ötürü kitle iletişim açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

3.1. YEREL BASIN KAVRAMI

Yerel basın, ülkenin farklı noktalarında, büyük kentler dışında bulunan yerleşim birimlerinde, il ve ilçelerde günlük, haftalık, ya da farklı zaman aralıklarında yayımlanan ve yayımlandıkları yerin sorunlarını dile getiren, bu sorunları çözme noktasında yetkililer ve halk arasında köprü kuran yazılı basın organlarıdır. Ulusal haberlerden farklı olarak, bir il ya da ilçede yaşayan bireyleri ilgilendiren haberlerin yayımlandığı gazetelerdir. Anadolu basını ya da taşra basını olarak da tanımlanan yerel basın, yöre halkını bilgilendirmeye ve eğitmeye katkıda bulunan kitle iletişim araçlarıdır (Girgin,2001:160).

Genel olarak tarihe bakıldığında gazetelerin ilk olarak yerelde ortaya çıktığı görülmektedir. Ulusal gazetecilik yerelden doğmuş, büyüyerek taşra basını olmaktan çıkmıştır.

3.2. YEREL BASININ ÖNEMİ

Yöre halkıyla iç içe olan yerel basın, yerel halkın gözü ve kulağıdır. Bu gazeteler yerel kamuoyunun temel iletişim aracı ve yöredeki kamusal çalışmaların, uygulamaların denetçisi pozisyonundadır. Küreselleşme karşısında yerel kalma çabaları da göze çarpmaktadır. Bu sebeple gazeteci büyük kentlere oranla etrafındaki olaylarla daha ilgili ve sorunları dile getirmekte daha girişkendir (Girgin,2001:162).

Türkiye'de yaşanan bazı tıkanıkların başında, yerel sorunlara merkezin yetişememesi, büyüyen sorunları çözememesi ve bu sorunlarla uğraşırken hem zaman hem de maddi olarak kayıpların yaşanması yatmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında her kentin kendi sorunlarını kendi çözmesi gerekmektedir. 1996 Haziran ayında İstanbul'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler Konferansı, Habitat II. Kent Zirvesi, Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planında yerel yönetimlerin gelişmesi için çeşitli önlemler ortaya atılmıştır. Raporun bir maddesinde yerel yönetimler ile halk arasında kaynaşma sağlama, halkla yüz yüze ilişki kurma ve bilgi alış verişini geliştirmek amacıyla, mahallelerin yerel yönetimin ilk basamağı olarak işlevsel bir yapıya kavuşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Birçok Avrupa ülkesi gibi Türkiye de yerele yönelme girişimlerini başlatmıştır.

3.3. YEREL BASININ DOĞUŞU

Osmanlı'nın eyalet sisteminden vilayete geçişiyle ortaya çıkan vilayet gazeteleri, yerel gazetelerin çıkış noktasıdır. Vilayet sistemi kurulunca valiliklerin kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamak için her vilayete bir de basımevi kurulması gerek görülmüştür. Bu basımevlerinde, resmi yayınlarla birlikte özel kişilerin de yayın yapmaları ilkesi kabul edilmiş, yıllıklar, takvimler, bilimsel eserler basılırken resmi vilayet gazetelerinin yayını yolu da açılmıştır. Dil zorlamasının yapılmadığı bu gazeteler, yerel dillere gelişme imkânı sağlamıştır. Buna ilk örnek Türkçe-Bulgarca yayımlanan Tuna gazetesidir. Bu uygulamanın yayılmasıyla beraber 1876 yılında Osmanlı Devleti'nin İstanbul dışındaki yörelerinde 22'si vilayet gazetesi olmak üzere 29 gazete yayımlanmıştır (Girgin,2001:85-86).

Anadolu basınına öncülük eden vilayet gazeteleri, yerel basının doğmasına ön ayak olmuştur. Özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal ve arkadaşları Sivas ve Erzurum vilayet matbaalarından faydalanmış, vilayet gazetelerinden destek görmüşlerdir. Düşman askerlerinin de sözcülüğünü yapan bu gazeteler bu gibi tutumlarıyla zaman zaman sorun yaratmışlardır (Girgin,2001:90).

Cumhuriyet dönemi yerel gazetelerine gelindiğinde ise 1919 ile 1938 yılları arasında 582 gazete yayımlandığı görülmektedir. Bunların 406'sını taşrada çıkan gazeteler oluşturmaktadır. Gazetelerin yayımlandığı iller ise şu şekildedir: İzmir,

Trabzon, Adana, Ankara, Bursa, Samsun, Eskişehir, Kastamonu, Gaziantep'tir (Aktaran:Girgin,2001:113).

3.4. TARİHSEL SÜREÇTE KOCAELİ YEREL BASINI

Basında önemli bir yere sahip olan Kocaeli, milli mücadelede ve cumhuriyetin ilk dönemlerinde oldukça etkili bir rol üstlenmiştir. Geçmişten günümüze farklı görüşleri bünyesinde barındıran Kocaeli basını, yerel basın bağlamında geniş bir yelpazeye sahiptir.

Tarihsel süreçte önem teşkil eden olaylardan biri de İzmit'te gerçekleştirilmiş olan basın toplantısıdır. Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin geleceğiyle ilgili konuları görüşmek için İstanbul basınının önem verdiği isimlerle, 16 Ocak 1923 tarihinde İzmit Av Köşkü'nde düzenlenen basın toplantısıyla bir araya gelmiştir. Düzenlenen basın toplantısına Adnan Adıvar, Hakkı Tarık Us, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay, Velid Ebuzziya, Celal Nuri İleri, Enis Tahsin Til, İsmail Müştak Mayakon, Hakkı Kılıçzade ve Ahmet Emin Yalman katılım göstermişlerdir. Ülke sorunlarının konuşulduğu toplantıda, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gibi konular ele alınmıştır (Girgin,2001:114). İzmit'te düzenlenen bu toplantı sonrasında her yıl 16 Ocak, Basın Onur günü olarak kutlanmaktadır. Etkinlik kapsamında Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti, ulusal ve yerel basından önemli isimleri konuk olarak davet etmekte ve düzenlenen yarışmalarla ödüller sahiplerini bulmaktadır. O günkü toplantıda yerel basından isimler olmasa da, toplantının İzmit'te gerçekleşmiş olması basına gösterilen ilginin zaman içerisinde artmasını ve Kocaeli'nin tarihsel süreçte güncelliğini korumasını sağlamıştır.

Basılı gazetelere gelecek olursak Kocaeli bölgesinde Müslüman halkın yanı sıra azınlıklar da yaşıyordu. Özellikle Ermeniler çoğunluktaydı. Tarım ve ticaret için elverişli olan İzmit, Ermenilerin buraya yerleştirilmesine imkân sağladı. Ermenilerin en önemli yerleşim merkezi olan Akmeşe (Armaş), Ermeniler için dini bir merkez haline geldi. Matbaacı Mehmet İrfan'ın aktardığına göre Kocaeli'nde ilk matbaa 1860 yılında Mardros Mavyan isimli bir Ermeni tarafından kurulmuş ve Akmeşe Manastırı'nın yayınlarını basmıştır (Şimşek,2007:19). İzmit ve çevresine yerleşen Ermenilerin Kocaeli'de basın-yayın hareketlerini başlattıkları görülmektedir.

3.4.1. Kocaeli'de Yayımlanmış Olan Gazeteler

Kocaeli'de dergiler hariç 70'e yakın gazete yayın hayatına başlamıştır. Bunlardan yalnızca birkaçı günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir.

3.4.1.1. Kocaeli Gazetesi

Kuruluş tarihi net olarak bilinmemekle birlikte haftalık olan gazetenin ilk sayısının 29 Nisan 1915'te yayımlandığı düşünülmektedir. Bir süre yayına ara vermiş, 1918'de İzmit Sancağı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin resmi bir organı gibi yayımlanmaya başlamıştır. Haftada bir yayınlanan ve genellikle renkli basılan gazete, valilik yazı işleri müdürü Tevfik Bey tarafından idare edilmekteydi. İşgal yıllarında yayınına ara vermek zorunda kalmış, Kurtuluş Savaşı sonrasında özel kalem müdürü Raşit Bey, başkatip Hilmi Bey ve sonrasında Haydar Bey yönetiminde 1933 yılına kadar yayınlanmıştır (Şimşek,2007:63-64).

3.4.1.2. Hür Fikir Gazetesi

Kılıçzade Hakkı Bey tarafından Kocaeli'de çıkarılan ikinci Türkçe gazete olan Hür Fikir gazetesinin 1924 yılında başlayan yayın hayatı, Kılıçzade Hakkı Bey'in milletvekili seçilmesi sebebiyle 1931'de son bulmuştur (Şimşek,2007:88).

3.4.1.3. Türk Yolu Gazetesi

Avni Öztüre'nin aktardığına göre Türk Ocakları'nın organı olarak 1921 yılında, gazetenin incelenen sayılarına göre 1924, 1987 baskılı TBMM Kütüphanesi Süreli Yayınlar Kataloğunun Türk Yolu maddesinde kuruluş tarihi 1928 olarak ifade edilmiştir. Haftalık olarak yayın yapan gazete Rıfat Yüce tarafından kurulmuş ve 1965 yılında Bizimşehir gazetesiyle birleşmiştir (Şimşek,2007:96).

3.4.1.4. Körfez Gazetesi

Sedat Pek tarafından kurulan gazete İzmit'te entertiple çıkan ilk gazetedir. Haftada iki kez yayınlanan gazete İzmit'te basılmaya başladıktan sonra 39 sayı çıkararak yayına ara vermiştir (Şimşek,2007:113).

3.4.1.5. Marmara Gazetesi

İmtiyaz sahipliği ve neşriyat müdürlüğünü Hasan Ömer'in yaptığı gazete, haftalık olarak yayınlanmıştır. Sonrasında haftada iki gün ve ardından da günlük olan gazetenin sahipliğini bir süre Meliha Aksel yapmıştır (Şimşek,2007:116-117).

3.4.1.6. Yeşil İzmit Gazetesi

Kurucuları Hakkı Gündüz ve Cevdet Baykal olan gazete siyasi, halkçı yayın yapmış, cumartesi ve çarşamba günleri yayınlanmıştır (Şimşek,2007:121).

3.4.1.7.Hürsöz

31 Aralık 1947 tarihinde Selahattin Telser tarafından yayına başlayan Hürsöz, ilk önce haftalık sonrasında da günlük çıkarılmıştır (Şimşek,2007:123).

3.4.1.8. Yeni Zurna

23 Eylül 1950'de yayınlanan siyasi ve mizahi içerik üreten gazetenin son sayısının 16 Aralık 1950 tarihli olduğu görülmektedir (Şimşek,2007:128).

3.4.1.9. Vahdet Kocaeli Postası

İlk sayısı 5 Nisan 1950 tarihinde çıkarılan müstakil siyasi gazete Vahdet Kocaeli Postası, N. Ertuğrul Akalı tarafından yayına başlamıştır (Şimşek,2007:129).

3.4.1.10. Bizim Şehir Gazetesi

Saim Aşkın, Metin Yüce ve Feridun Özbay sahipliğinde günlük olarak çıkarılmış, siyasi yayın yapmıştır. Gazete ilk günlerinde Ahmet Fevzi matbaasında, sonra TY matbaasında,1953 yılından itibaren de kendi matbaasında basılmıştır (Şimşek,2007:130).

3.4.1.11. Yavuz İzmit Gazetesi

İlk sayısı 1 Eylül 1952 tarihinde çıkan gazetenin sahibi ve aynı zamanda başyazarı M. İhsan Yazman'dır. Günlük yayın yapmıştır (Şimşek,2007:136).

3.4.1.12. Demokrat İzmit Gazetesi

16 Aralık 1952 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. M. İhsan Yazman gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürüdür. Sağlık sorunları sebebiyle gazeteden bir süre ayrılmış ancak okurlardan gelen istek üzerine başmuharirliğe başlamış, adı tekrar künyeye konmuştur. Ancak sahibi yazı işlerini fiilen idare eden müdür Ş. Akcan olmuştur (Şimşek,2007:139).

3.4.1.13. Yaman İzmit Gazetesi

14 Mayıs 1953'te yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi ve yazı işleri müdürü Kerim Sertöz'dür (Şimşek,2007:141).

3.4.1.14. Azim Gazetesi

20 Ağustos 1954'te yayınlanmaya başlayan günlük siyasi gazetenin sahibi Fikri Dora'dır. Yazı işleri müdürü ise Dündar Çiğit'tir. Gazete 1965 senesinde kapanmıştır (Şimşek,2007:143).

3.4.1.15. İstiklal Gazetesi

27 Eylül 1954 yılında başlayan gazetenin sahipleri Fahri Üstündağ, Hasan Başaran, Celal Avcı, A. Özdemir'dir. Fahri Üstündağ yazı işlerini idare etmiştir (Şimşek,2007:145).

3.4.1.16. Demokrat Kocaeli Gazetesi

Emekli deniz subayı Tevfik Palay'ın Süreyya Sofuoğlu ile birlikte çıkardığı gazetedir. Yazı işleri müdürlüğünü de Süreyya Sofuoğlu yapmış ve milletvekili seçildiği 1964 seçimlerine kadar çıkarmaya devam etmiştir (Şimşek,2007:147).

3.4.1.17. Hedef Gazetesi

İzmit'in ilk özel matbaasının sahibi Ahmet Fevzi Basım'ın oğlu İhsan Basım gazetenin sahibidir. 18 Ağustos 1955'te yayınlanmaya başlamıştır ve pazartesi hariç her gün basılmıştır (Şimşek,2007:147).

3.4.1.18. Seka Postası

Naci Girginsoy'un yayın müdürlüğünü yaptığı, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün yayın organıdır. 12 Eylül 1980'e kadar yayınlanan gazete bu süreçte kapatılmış ve 1981'de tekrar yayına başlamıştır. Naci Girginsoy'un ölümü ile yayın hayatı bitmiştir (Şimşek,2007:149).

3.4.1.19. 27 Mayıs Gazetesi

Sahibi İrfan Balkı'dır. 4 Temmuz 1960 günü yayınlanmaya başlamış ve günlük olarak yayın yapmıştır. 1 Ocak 1962'den sonra haftalık olmuş, Tekirdağ'da çıkmaya başlamıştır (Şimşek,2007:152).

3.4.1.20. Zafer Gazetesi

Gazetenin kurucuları Can Değer ve Mukadder Balkı'dır. 10 Kasım 1961'de ilk sayısını çıkartmıştır. İzmit'te çıkan 36. sayısı son baskısı olmuştur (Şimşek,2007:154).

3.4.1.21. Türk Yolu Bizim Şehir Gazetesi

Basın İlan Kurumu Yasası'nda yapılan değişiklik sonrası yerel gazetelere entertip kullanma zorunluluğu getirilince iki gazete birleşerek 1 Mart 1962'de bu adla yayınlanmaya başlamıştır. Sahipleri Mehmet Yüce ve Feridun Özbay'dır. Kocaeli basınında basın ahlak yasasına uymayı taahhüt eden ilk gazetedir (Şimşek,2007:156-157).

3.4.1.22. Gölcük Gazetesi

6 Ekim 1962'de yayın hayatına başlayan Gölcük gazetesinin sahibi Ahmet Kelebeklioğlu'dur (Şimşek,2007:163).

3.4.1.23. Karamürsel Ekspres Gazetesi

Pazar günü hariç her gün çıkan Karamürsel Ekspres, 1 Haziran 1964 Pazartesi günü yayınlanmaya başlamıştır. Gazete Ferhan Kalyon tarafından çıkarılmıştır (Şimşek,2007:168).

3.4.1.24. Kocaeli Bayram Gazetesi

Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti'nin yılda iki defa çıkardığı gazetedir. Sahipliğini de cemiyet başkanı Dündar Çiğit yapmıştır (Şimşek,2007:183)

3.4.1.25. Işık Gazetesi

29 Ekim 1972'de Sesim şirketi tarafından yayınlanan gazetenin kurucuları arasında Şefik Güler, Turgut Kayı, Dündar Çiğit, İbrahim Küçükörs, Dr. Rıdvan

Atay bulunmaktadır. 29 Ekim 1978 tarihinde de Barış gazetesine devredilmiştir (Şimşek,2007:185).

3.4.1.26. Kocaeli Gazetesi

Ender Aşkın tarafından kurulan gazete 11 Temmuz 1973'te çıkmıştır. Feridun Baruksal'ın ortaklığı bırakmasından sonra Cevat Çetin ortak olmuştur. Sonrasında Dündar Çiğit'in önerisiyle kurulan Kocaeli Ltd. Şti., Yeni Yarımca ile birlikte Kocaeli gazetesini de bünyesine katmış ve günlük olarak Özgür Kocaeli ismiyle devam etmiştir. Dündar Çiğit, Doğan Saygılı, Eyüp Esen, Ender Aşkın ve Mehmet Efe, Hazım Özbay ortakları arasındaki isimlerdir. Yine Dündar Çiğit'in girişimleriyle Haldun Simavi'ye ait Günaydın gazetesinin şirkete ortak olmasıyla yüzde 51 hissesi Günaydın gazetesine geçen Özgür Kocaeli, gazetesinin birinci yılında Ender Aşkın gazeteden ayrılmıştır (Şimşek,2007:187).

3.4.1.27. Özgür Kocaeli-Kocaeli Gazetesi

15 Haziran 1975'te yayınlanmaya başlayan gazete, 1 Ocak 1976 tarihinden sonra Kocaeli olarak değişmiştir. Öncesinde bu gazetenin yönetiminde olup ayrılan İsmet Çiğit, Nazif Çanakçılı, Cevat Çetin ve Nahit Çiğit 1991 yılında Tanzer Ünal'ın yönettiği Kocaeli gazetesinin dışında Özgür Kocaeli adıyla gazete çıkarmışlardır. Bugün her iki gazete de yayın hayatına devam etmektedir (Şimşek,2007:191).

Tüm bu gazetelerin yanı sıra Büyük Dava gazetesi, Anadolu'da Kandıra Postası gazetesi, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası gazetesi, Körfez gazetesi, İzmit Postası gazetesi, Halkın Sesi gazetesi, Kocaeli Adalet gazetesi, Yeni İzmit gazetesi, Gebze Postası gazetesi, Yeni Yarımca gazetesi, Gölcük Postası gazetesi, Gebze Uyanış gazetesi, Yenidoğan gazetesi, Gölcük'ün Sesi gazetesi, Barış Işık Gazetesi, Demokrat Gebze yayın yapmış gazeteler arasındadır.

3.4.2. Günümüzde Kocaeli Yerel Basını ve İzmit Basını

Yerel basının günümüzdeki durumuna gelecek olursak Basın İlan Kurumu'na kayıtlı 14 gazete bulunmaktadır. Bunlar; Bizimyaka Kocaeli, Çağdaş Kocaeli, Derince Ekspres, Gazete Gebze, Gebze Yenigün, Gölcük Haber, Gölcük Postası, Hedef, Kocaeli Gazetesi, Kocaeli Demokrat, Kulis Haber, Mavi Kocaeli, Özgür

Kocaeli ve Yeni Haber'dir.[19] Merkezde yayın yapan ve basın ilan kurumuna kayıtlı olan altı gazete bulunmaktadır. Bunlar Kocaeli Gazetesi, Kocaeli Demokrat, Çağdaş Kocaeli, Özgür Kocaeli, Bizim Yaka Kocaeli ve Mavi Kocaeli gazeteleridir.

3.4.2.1. Kocaeli Gazetesi

Kırmızı Kocaeli gazetesi olarak bilinmektedir. 16 Mayıs 1974'te Dündar Çiğit öncülüğünde kurulmuştur. Kurucuları arasında Haldun Simavi, Necati Zincirkıran, Dündar Çiğit, Tanzer Ünal, Mehmet Efe gibi isimler yer almaktadır. 45. yaşını kutlayan Kocaeli gazetesinin imtiyaz sahibi Müzeyyen Ünal, genel müdürü Erkan Ünal ve yazı işleri müdürü Mesut Akbulut'tur.

3.4.2.2. Kocaeli Demokrat

2006 yılında kurulan gazete ilk başlarda tabloid olarak yayına başlamış, sonrasında çarşaf boyutlarda çıkmaya başlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Niyazi Genç'tir. Genel Yayın Yönetmeni Mevlüt Soysal ve Yazı işleri müdürü Mehmet Özmen'dir.

3.4.2.3. Çağdaş Kocaeli

16 Ocak 2007'de basın hayatına başlamıştır. Kurucusu Nurettin Sağsöz'dür. Gazete, Çağdaş Kocaeli Gazetecilik Matbaacılık Nak. Ve Dağ. Tic. Ltd. Şti. tarafından çıkarılmaktadır. İmtiyaz sahibi Ali Sami Sağsöz'dür. Genel yayın yönetmeni Sadun Çetin, yazı işleri müdürü Özkan Yılmaz, reklam müdürü Nurettin Kolaylı'dır.

3.4.2.4. Özgür Kocaeli

Mavi Kocaeli olarak bilinmektedir. 1975 yılında Kocaeli'ye ilk ofset gazeteyi getiren Dündar Çiğit'in kurduğu Koga Gazetecilik Ticaret Anonim Şirketi (A.Ş.) tarafından 1991 yılında yayın hayatına başlamıştır. Kentin en çok okunan gazetesi olan Özgür Kocaeli, bünyesinde basının önemli isimlerini bulundurmuş, bu sayede güçlü bir ekip kurmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin internetteki ilk yerel gazetesine sahiptir. 2013 yılında gazetenin ortağı ve genel yayın yönetmeni olan İsmet Çiğit, gazeteyi AK Partili iş insanı Macit Haldız'a satmış, 17 Haziran 2019 tarihinde

[19] https://www.bik.gov.tr/yerel-gazeteler/kocaeli/tumu/kocaeli

görevine son verilene dek genel yayın yönetmenliği görevini sürdürmüştür. Gazetenin künyesine bakıldığında sahibi KOGA Kocaeli Gazetecilik Matbaacılık Tic. A.Ş. adına Recep Haldız'dır. Genel Yayın Yönetmeni ise Adem Turgut'tur.

3.4.2.5. Bizim Yaka Kocaeli

2011 yılında kurulan gazetenin onursal kurucusu merhum Hüseyin Demiray'dır. İmtiyaz sahibi Ceylin Gazetecilik Yapım Yayın Organizasyon adına Onur Alp Demiray'dır.

3.4.2.6. Mavi Kocaeli

2009 yılında Olcay Sanal tarafından satın alınmış ve Gazete Kocaeli olan adı Mavi Kocaeli olarak değiştirilmiştir. "Bu kentte bu gazete okunur" sloganını kullanan gazetenin imtiyaz sahibi Olcay Sanal'dır. Genel yayın yönetmeni ise Mustafa Elbi'dir. Gazetenin ticari unvanı MK. Gazetecilik Matbaacılık, Reklam, Org. İnt. Hiz. , Gıda, İnş. San. Tic. A.Ş olarak geçmektedir.

3.5. KOCAELİ YEREL BASININDA İLK SENDİKAL ÖRGÜTLENME: MANŞET KOCAELİ GAZETESİ

Türkiye Gazeteciler Sendikası, 24 Şubat 2015 tarihinde 30 kişinin çalıştığı Manşet Kocaeli gazetesinde örgütlenmesini tamamlamış, bu tarihte imzalanan toplu iş sözleşmesi hem Kocaeli hem de Türkiye yerel basın tarihinde bir ilk olmuştur. Bu toplu iş sözleşmesi kayıtlara "yerel bir gazetede imzalanan ilk toplu iş sözleşmesi" şeklinde geçmiştir.

Sözleşme ile maaşlara ilk yıl 125 lira, ikinci yıl 250 lira zam yapılmıştır. Ayrıca 500 lira ölüm, 500 lira doğum, 500 lira evlilik, 250 lira kreş yardımı ve yıllık 300 lira ikramiye sözleşmenin içinde yer alanlar arasındadır.[20] Bu dönemde asgari ücret net 949,07 TL'dir.

Toplu iş sözleşmesinin imzalanması, Kocaeli basın çalışanları için büyük önem teşkil etmiştir. Kentteki medya çalışanlarının harekete geçmesini sağlamış, diğer gazetelerde de sendikalı olma heyecanı yaşanmıştır. Sendikalı olmanın önünü açan örnek hareket, kararlı ve örgütlü bir çalışmanın ürünüdür. Büyük baskılarla karşılaşan gazeteciler süreci sonuna kadar götürerek kent tarihinde bir ilkin

[20] https://tgs.org.tr/mansette-sendika-var/

yaşanmasına ön ayak olmuşlardır. Sendika gazeteye girdikten sonra, sendikalı olmayan diğer gazeteciler de tıpkı sendika üyesi olanlar gibi zam ve ikramiyelerden faydalanmıştır.

İki yıllık sendikalı olma süreci 15 Temmuz Darbe Girişimi ile sona ermiş, kentte etkinliği olan üç gazete, 27 Temmuz 2016 tarihinde Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname başlığı ile Resmi Gazete'de yayınlanan kararla kapatılmıştır. Kapatılan üç gazeteden biri toplu iş sözleşmesi imzalanan Manşet Kocaeli ve diğer ikisi de Bizim Kocaeli ile Demokrat Gebze gazeteleridir. Bu karar sonrasında Kocaeli Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Şube Müdürlüğü ekipleri gece saatlerinde gazete binalarına gelerek bilgisayar, hard diskler ve evraklarda inceleme yapmışlardır. Hard disklere taranmak üzere el konulmuştur. Gazete sahipleri gözaltına alınmış yaklaşık bir ay sonra da serbest bırakılmışlardır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası kapatılan gazeteler yaklaşık 100 gazetecinin işsiz kalmasına neden olmuş, yerel basında bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Gazeteciler, çalıştıkları kurumun kapatılma korkusu ile kendi üstlerinde otokontrol kurmaya çalışmış, dışarıdan müdahaleye açık hale gelmişlerdir. Tüm bu yaşananlar dijitalleşen çağın getirilerinden faydalanmak isteyen gazetecilere yeni bir kapının açılmasını sağlamıştır: İnternet gazeteciliği. Geleneksel gazetecilik yerini bir süre sonra internet gazeteciliğine bırakacak gibi görünüyordu ancak bu kadar hızlı olması beklenmiyordu. Peş peşe kapatılan gazeteler internet gazeteciliğinin yükselişini hızlandırmıştır. Geleneksel gazeteler gibi geniş kadrolara ihtiyaç duymayan ve her şeyden önemlisi baskı maliyetinin olmayışı işsiz kalan gazetecilerin internet gazeteciliğine yönelmesine neden olmuştur. Artık Kocaeli gündemini yalnızca günlük, haftalık gazeteler değil, her dakika kendini güncelleyen ve üretmek isteyen gazetecilerin kurduğu internet gazeteleri de belirlemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KOCAELİ YEREL BASIN ÇALIŞANLARININ SENDİKALAŞMA SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu bölümde Kocaeli yerel basın çalışanlarının sendikalaşma sorunu üzerine bilgi edinme amaçlı anket çalışması yapılmıştır. Bununla birlikte internet haber sitelerinde mesleğini sürdüren gazetecilerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Yerel basında aktif olarak çalışan gazetecilerin meslek içi örgütlenememe sorununun nedenleri, nitel ve nicel verilerle tespit edilerek sendikalaşma probleminin sebepleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

4.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Araştırmanın konusunu yerel basında çalışan gazetecilerin sendikalaşma sorunu oluşturmaktadır. Gazetecilerin sendika ve örgütlenmeye karşı genel bakış açılarına yönelik bilgi elde edebilmek amacıyla yapılan araştırmanın evrenini merkez yerel basından seçilen Çağdaş Kocaeli gazetesi, Özgür Kocaeli gazetesi, Demokrat Kocaeli gazetesi ve Kocaeli Gazeteleri oluştururken; örneklemini ise bu gazetelerin farklı birimlerinden seçilen toplam 47 kişi oluşturmaktadır. Seçilen 47 kişi ile bilgi edinmek amaçlı anket çalışması yapılmış; gazetecilerin neden sendikalaşamadığı sorusuna yanıt verilmeye çalışılmıştır.

Dijitalleşmenin sendikaya etkisini ortaya koyabilmek amacıyla En Kocaeli, Barış Gazetesi, Kocaeli Fikir, Bugün Kocaeli, Astakos Haber, Kocaeli Denge ve Kocaeli Koz internet haber sitelerinde mesleklerini sürdüren 19 gazeteciyle görüşme yapılmış, gazetecilerin sendikalaşma sorunlarına yönelik nitel veri toplanmaya çalışılmıştır. Bu haber siteleri seçilirken iki şeye dikkat edilmiştir. Birincisi; yalnızca dijitalde habercilik yapılması, ikincisi; okunma oranları.

4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sanayi Devrimi ile birlikte yaşam standardı yükselmiş ancak işçi sınıfı için bu durum geçerli olmamıştır. Zor çalışma koşulları, gözden rahatlıkla çıkarılabilecek vasıfsız işçiler ve işverenlerin tercihi olan çocuk işçiler, Endüstri Devrimi'nin

acımasız sonuçları olmuştur. Emek piyasasının dişlileri haline gelen işçiler ağır şartlar altında çalışmış ancak ücretleri bu şartlara göre şekillenmemiştir. Yüksek riskli iş ortamları, düşük maaşlar ve kalitesiz yaşam koşulları önlenemez bir buhranı peşi sıra getirmiştir. Yaşanılan sefalet işçilerin kapitalist düzene başkaldırmasına ve makine kırıcılığı hareketine kalkışmasına neden olmuştur. Bu kalkışmayla işçi sınıfı ilk başlarda bilinçsiz hareket ederken, sonrasında örgütlü mücadele ile yola devam etmiştir.

İlk olarak Londra'da başlayan sendikal örgütlenme Batı'dan tüm dünyaya dalga dalga yayılmaya başlamıştır. Türkiye'de de II. Meşrutiyet'le beraber kendini göstermiştir. Cumhuriyet sonrası hareketlenmiş ancak iktidarların değişmesiyle sendikal hareketler de ya sekteye uğramış ya da yükselişe geçmiştir.

Sendikalar günümüzde de işçinin, emekçinin güvencesi konumundadır. 1980'li yıllardan sonra başlayan sendikasızlaştırma hareketiyle güç kaybetmiş olsalar da mücadelelerine devam etmektedirler. Bu bağlamda araştırmada, gazetecilik mesleğinde işçi hareketleri ve gazetecilerin örgütlenme aşamaları tarihsel süreçte irdelenirken, yerel basında yaşanan sendikalaşma sorununun nedenleri de açıklanmaya çalışılmıştır.

Sendikalı olmak yasal bir hak iken, bugün fikir işçilerinin sendikalı olma oranlarının diğer iş kollarında olduğu gibi toplam işçi sayısına göre düşük olduğu görülmektedir. Yapılan araştırma, bu düşüşün nedenlerini ortaya koyacağı ve yerel basının sendikaya bakış açısına yönelik bilgi vereceği için önem teşkil etmektedir.

4.3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Yerel basından seçilen dört gazete (Çağdaş Kocaeli gazetesi, Özgür Kocaeli gazetesi, Demokrat Kocaeli gazetesi ve Kocaeli Gazetesi) ve bu gazetelerin farklı birimlerinde çalışan toplam 47 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket, belirli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak bir evren ya da örneklemi oluşturan kişilere sorular yöneltilerek veri toplanan tekniktir (Aktaran:Balcı,2015:148).

Bu gazeteler Kocaeli merkez yerel basınında tirajları en yüksek ilk dört gazete olmaları nedeniyle seçilmiştir. 12-15 Mayıs 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen

anket, kişisel görüşme yapılarak uygulanmış olup sosyal bilimler için istatistiki veri elde etmek amacıyla kullanılan SPSS programı ile analiz edilmiştir. Bununla birlikte dijitalleşmenin sendikaya olan etkisini açıklayabilmek için En Kocaeli, Barış Gazetesi, Kocaeli Fikir, Bugün Kocaeli, Astakos Haber, Kocaeli Denge ve Kocaeli Koz internet haber sitelerinde mesleğini sürdüren 19 gazeteciyle görüşme yapılmıştır. Bu haber siteleri yalnızca dijitalde içerik ürettikleri ve çok okundukları için seçilmiştir.

4.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma daha fazla katılımcıyla yapılmak istenmiş ancak meslekteki yoğun hareketlilik sebebiyle katılımın sınırlı tutulmasına neden olmuştur.

Anket kapalı uçlu ve sorunu tanımlayıcı sorulardan oluşmaktadır. Zaman sorunu ve bazı gazetecilerin çalışmaya katılım göstermede isteksiz davranması anket sonrası görüşme yapılmasının önündeki engellerden biri olmuştur. Bu noktada soru formlarının analizlerinin yanı sıra katılımcıların çalışmaya yönelik bakış açıları anketi uygulayan kişi tarafından gözlemlenerek aktarılmıştır.

4.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırma çerçevesinde belirlenen varsayımlar şu şekildedir:

1. Kocaeli'de bir sendikaya üye olanların oranı, üye olmayanların oranından azdır.

2. Kocaeli yerel basınında gazetecilerin örgütlenmesinin önünde tutumsal engeller bulunduğu öngörülmektedir.

3. Gazetecilerin işsiz kalma endişesiyle sendikalara negatif yaklaştıkları öngörülmektedir.

4. Gazetecinin sendikalı olmamasının birincil nedeninin işverenin kendisi olduğu varsayılmaktadır.

5. Dijital haber platformlarının artmasının gazetecilerin sendikalaşmasını negatif yönde etkilediği öngörülmektedir.

4.6. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

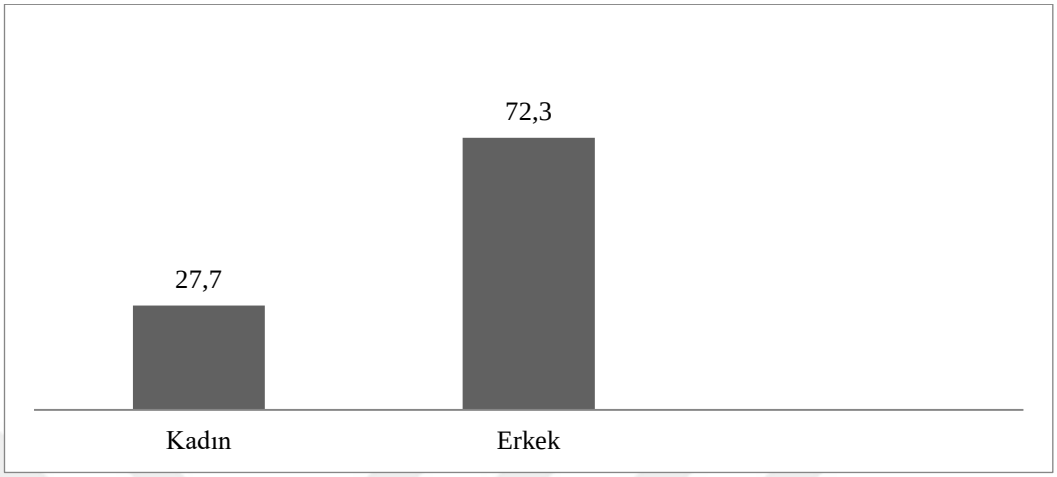

Grafik1: Cinsiyet

Araştırmaya katılanların yüzde 27,7'si kadınlardan oluşurken yüzde 72,3'ü erkeklerden oluşmaktadır. Grafik erkek katılımcıların oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

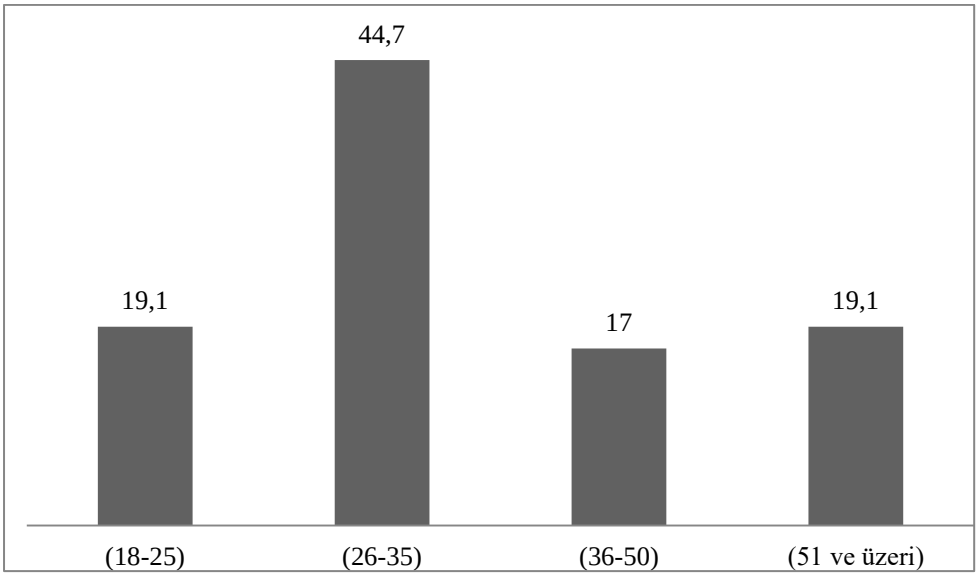

Grafik2: Yaş Aralığı

Katılımcıların çoğunluğunu yüzde 44,7 ile 26-35 yaş aralığı oluşturmaktadır. Yüzde 19,1 18-25 yaş aralığını ve yine yüzde 19,1 51 yaş ve üzeri katılımcı

olduğunu göstermektedir. En az pay ise 8 kişi ile 36-50 yaş aralığında bulunmaktadır.

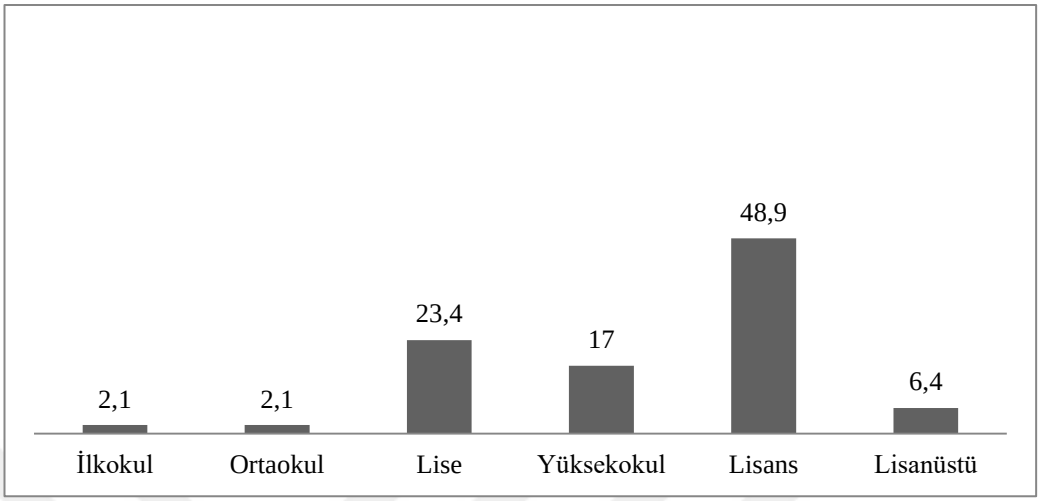

Grafik3: Eğitim Durumu

Araştırmaya katılan gazetecilerin, yüzde 23,4'ü lisans mezunu olarak saptanırken, 8'inin yüksekokul, 11'inin lise mezunu; ortaokul ve ilkokul mezununun ise yalnızca bir kişi olduğu görülmüştür. Eğitim durumuna genel olarak bakıldığında da soru formlarını yanıtlayanların neredeyse yarısının lisans mezunu olduğu görülmektedir. Çalışma için önemli bir veri olan eğitim durumu, örneklemin soru formlarını bilinçli şekilde doldurması açısından önemlidir.

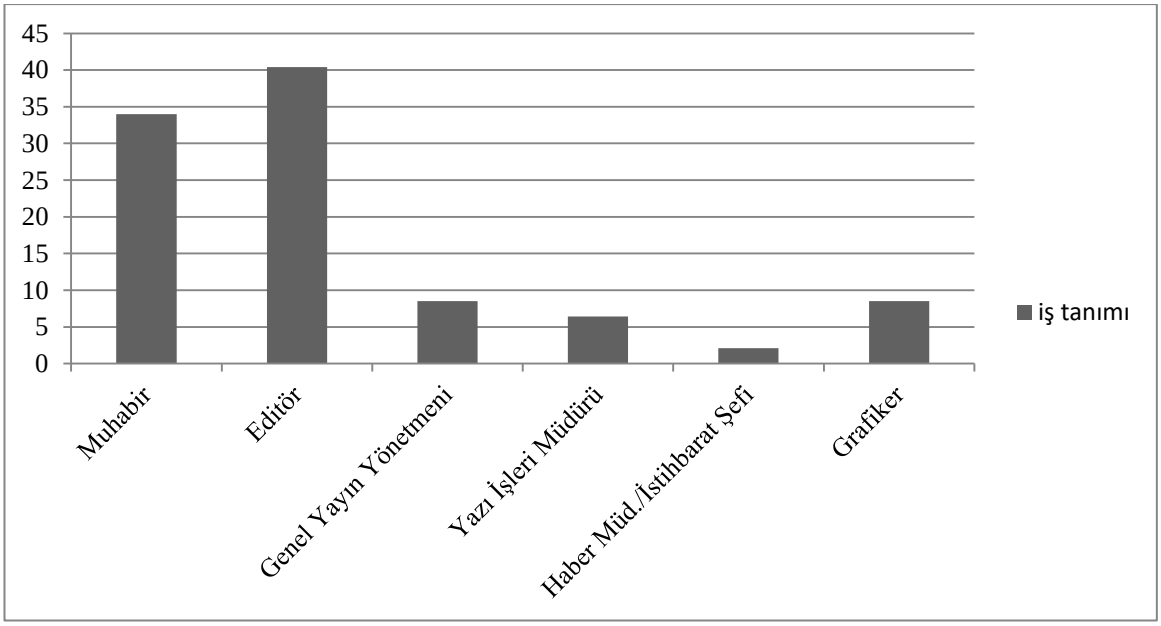

Grafik4: İş Tanımı

Anket yapılan kişiler arasında iş tanımı editör olanların sayısı yüzde 40,4 ile ilk sıradayken, en son sırada haber müdürü/İstihbarat Şefi bir kişi ile yer almaktadır. Haberin takipçisi olan muhabirler ise yüzde 34 ile ikinci sıradadır. Araştırmanın gerçeği yansıtabilmesi adına gazetelerin tepe noktasındaki genel yayın yönetmeni ve yazı işleri müdürleri de ankete dâhil edilmeye çalışılmış; dört genel yayın yönetmeni, üç yazı işleri müdürü, dört grafik ve tasarım bölümü çalışanı ankete katkı sağlamıştır.

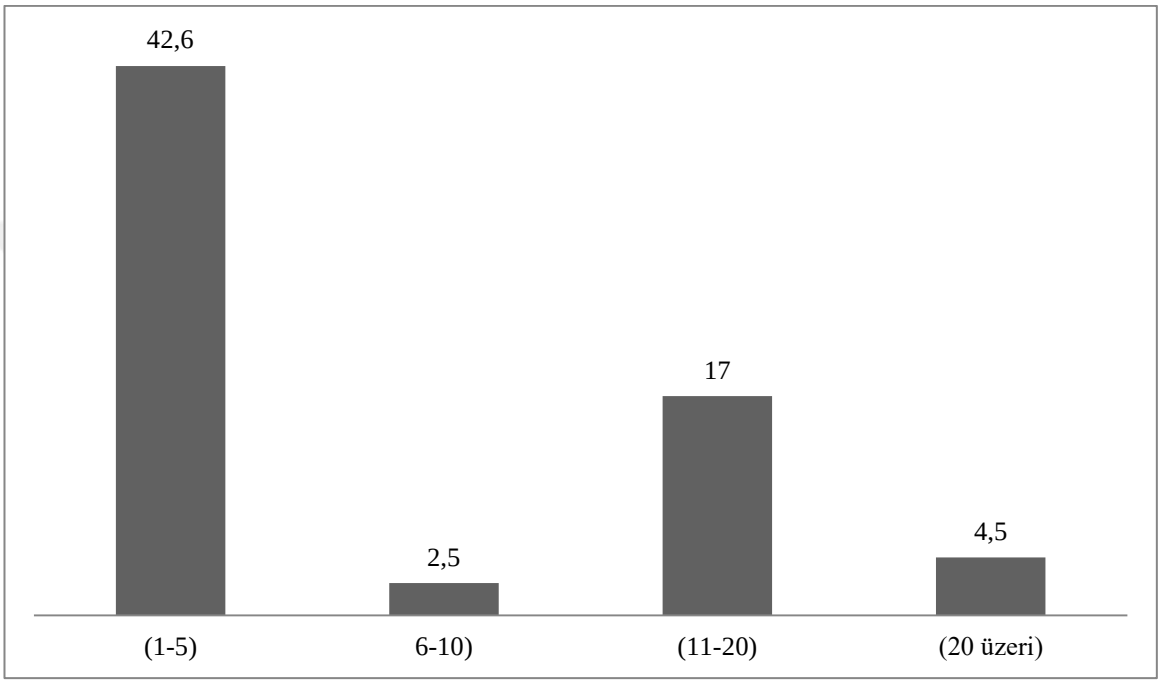

Grafik5: Çalışma yılı

Araştırmada 1-5 yıl arası çalışanların oranı yüzde 42,6 ile ilk sırada yer alırken, 6-10 yıl arası çalışanlar yüzde 2,5, 11-20 yıl aralığında çalışanlar yüzde 17 ve son olarak 20 yıl ve üzeri çalışanlar ise yüzde 4,5'tir (12 kişi).

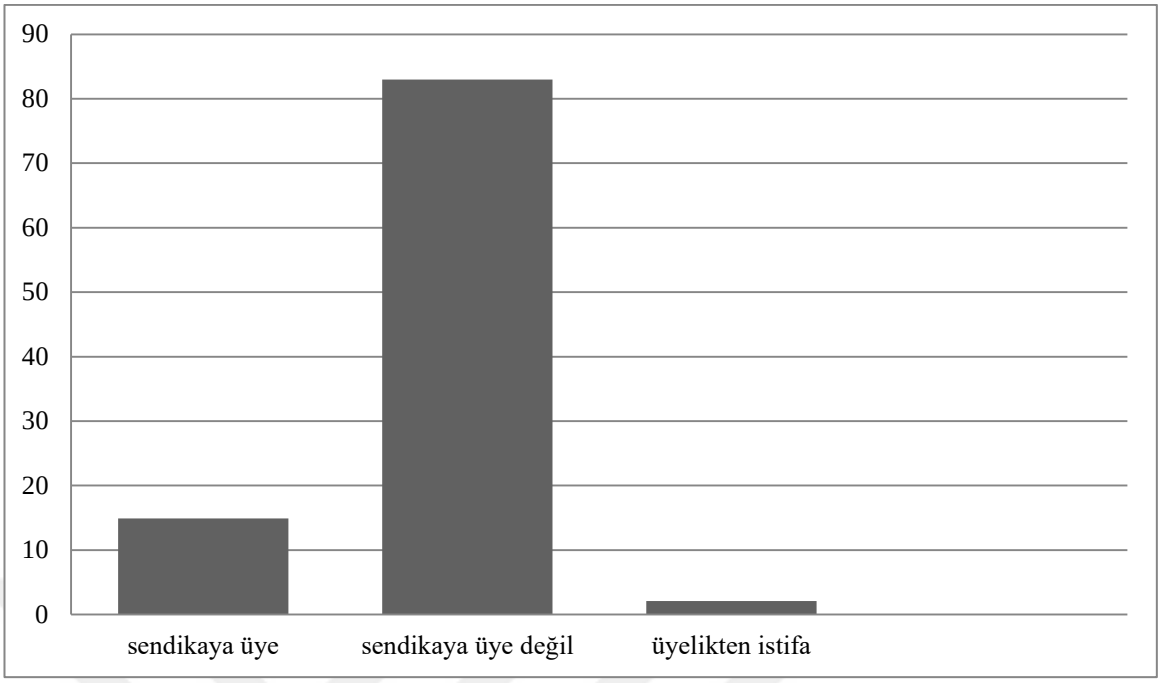

Grafik6: Sendikaya üyelik durumu

Ankete katılan gazetecilerin yüzde 83'ü herhangi bir sendikaya üye değilken, yalnızca yüzde 14,9'u bir sendikaya üyedir. Sendika üyesi olmayanların sayısı katılımcıların yarısından fazladır.

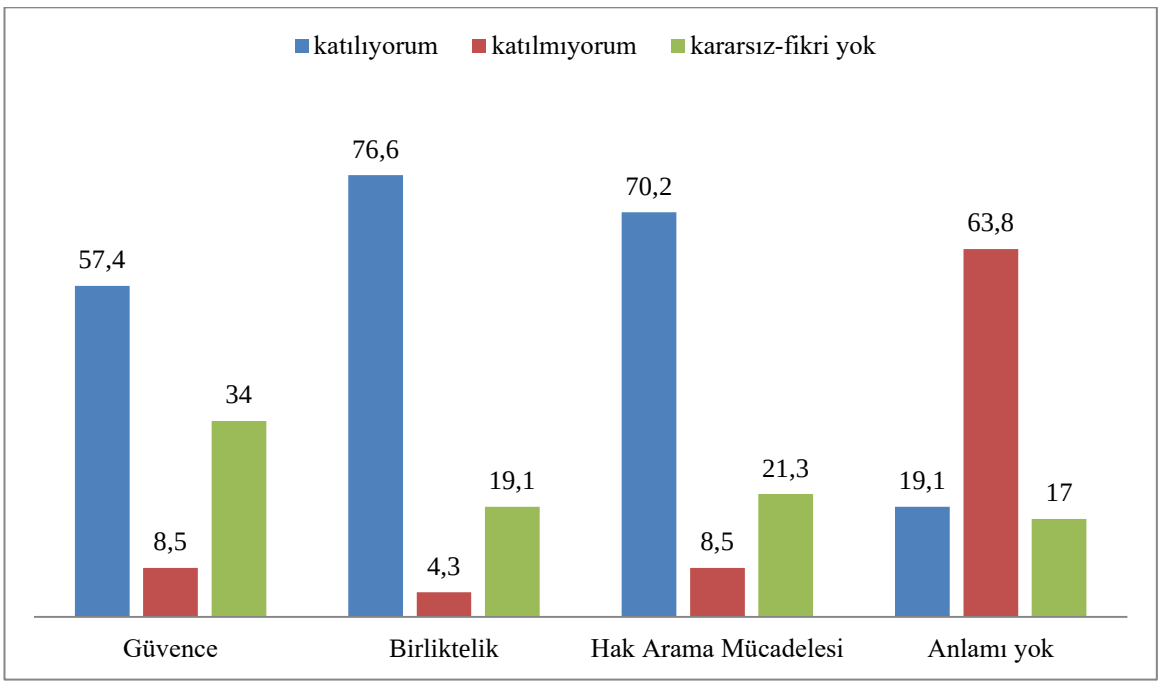

Grafik7: Sendika sizin için neyi ifade ediyor?

“Sendika sizin için ne anlama geliyor?” sorusuna;

-“güvence” diyenler 27 kişi

-“birliktelik” diyenler 36 kişi

-“hak arama mücadelesidir” diyenler 33 kişi

-“bir anlam ifade etmiyor” diyenler 9 kişi ile katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

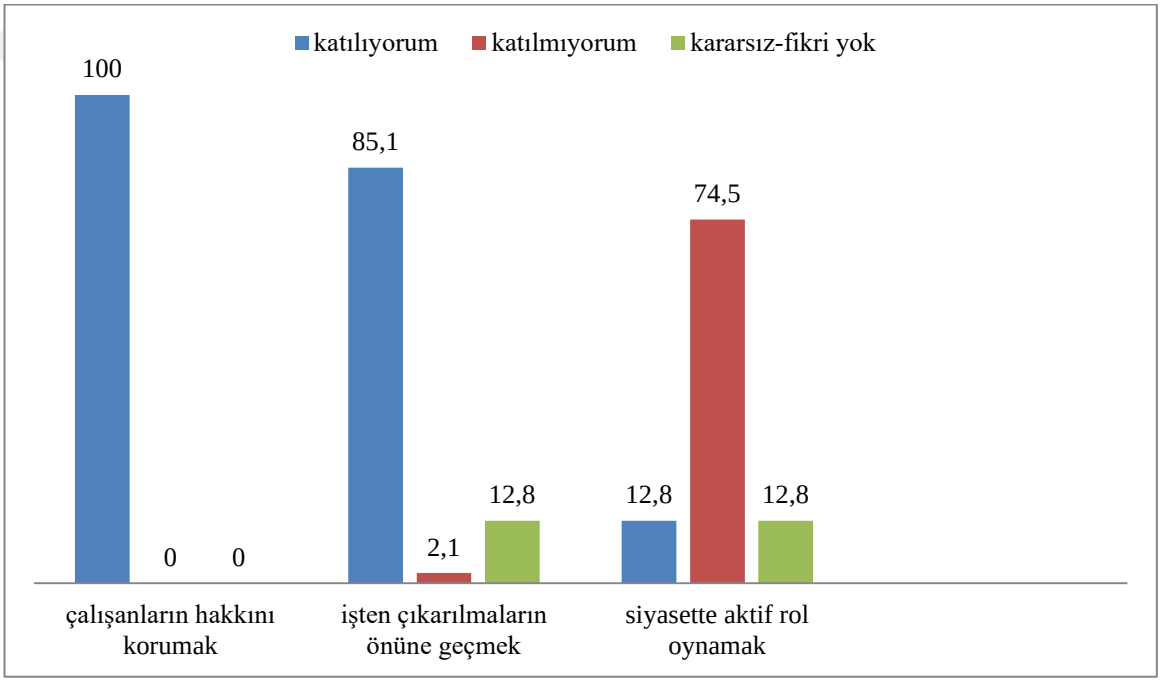

Grafik 8: Sendikaların önceliği ne olmalıdır?

“Sendikaların önceliği ne olmalıdır?” sorusuna katılımcıların tamamı *çalışanların hakkını korumak* ifadesine katılırken, ikinci sırayı ise *işten çıkarılmaların önüne geçmek* maddesi almaktadır. Sendikaların öncelik sıralamasında en sonda yer alan *Sendikanın siyasette aktif rol oynaması* ise katılımcıların yüzde 74,5 ile katılmadığı madde olmuştur. Buradan gazetecilerin sendikalardan beklediği ilk önceliğin **gazetecilerin haklarının korunması** yönünde olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

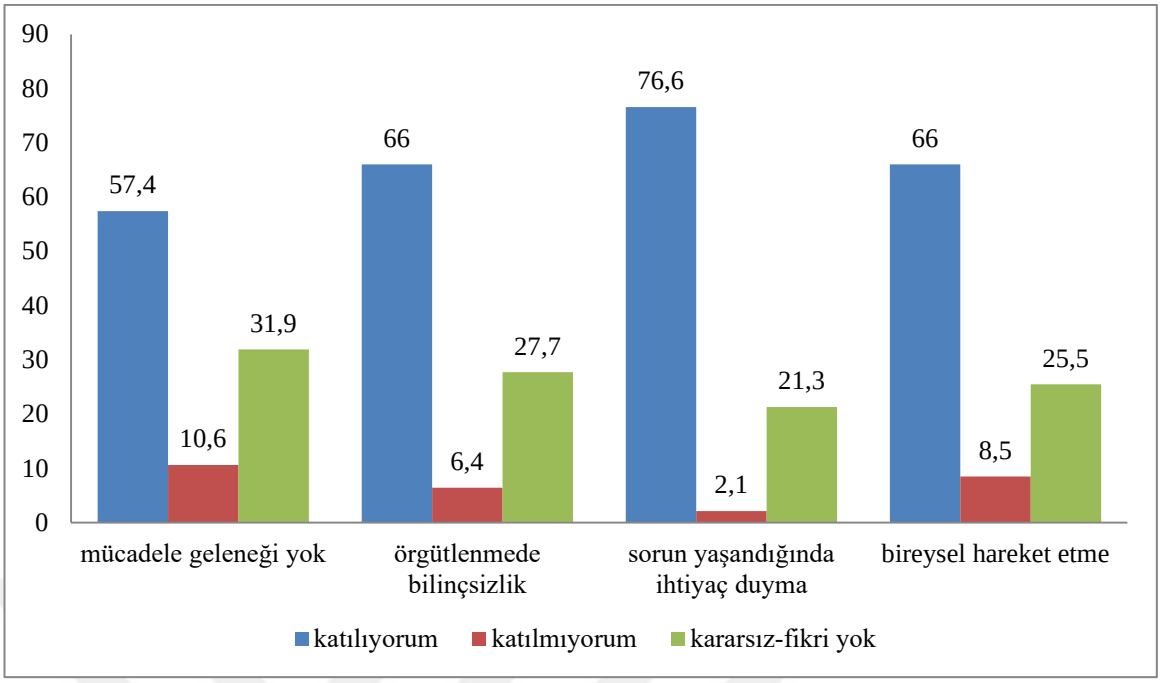

Grafik 9: Gazetecilerin sendikal örgütlenmelerinin önündeki tutumsal engeller nelerdir?

Grafiğe bakıldığında gazetecilik mesleğinde mücadele geleneğinin olmadığı, örgütlenmede bilinçsizliğin var olduğu, meslekte bir sorun yaşandığında sendikanın varlığına ihtiyaç duyulduğu ve gazetecilerin bireysel hareket ettikleri yönündeki ifadelere, çalışmaya katılanların yarısından fazlasının katıldığı görülmektedir. Diğer yandan belirlenen tutumlara yönelik, kararsız-fikri yok oranlarının yüksekliği de dikkat çekmektedir. Bu grafik araştırmanın temelinde yatan sorunun cevabını büyük oranda vermektedir.

Kolektif dayanışmadan yoksun olan gazetecilerin bir sınıfsal mücadele yerine, sınıf bilinci oluşturmayan davranışları (Özsever,2004:215), kopukluklara neden olurken, sendika teşvikinin de altını oymaktadır.

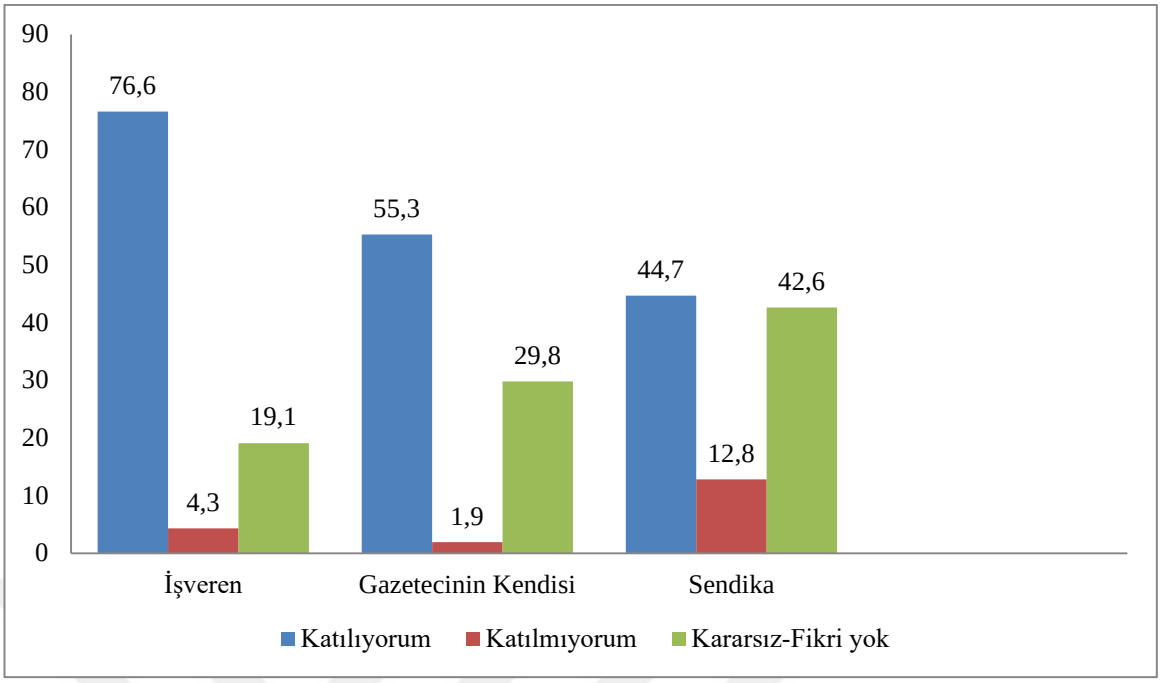

Grafik 10: Gazetecilerin sendikalı olmamasının ardındaki birincil etken nedir?

Gazetecilerin sendikalı olmamalarının/olamamalarının ilk sebebi tabloda görüldüğü gibi ***işverenin*** kendisidir. Yüzde 76,6 ile 36 katılımcı işvereni sendikanın önündeki birincil etken olarak görmektedir. Yüzde 55,3 ile gazetecinin kendisi sendikanın önündeki ikincil etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Sendikanın kendisini engel olarak görenler ve bu konuda kararsız kalanların oranları da birbirine yakındır.

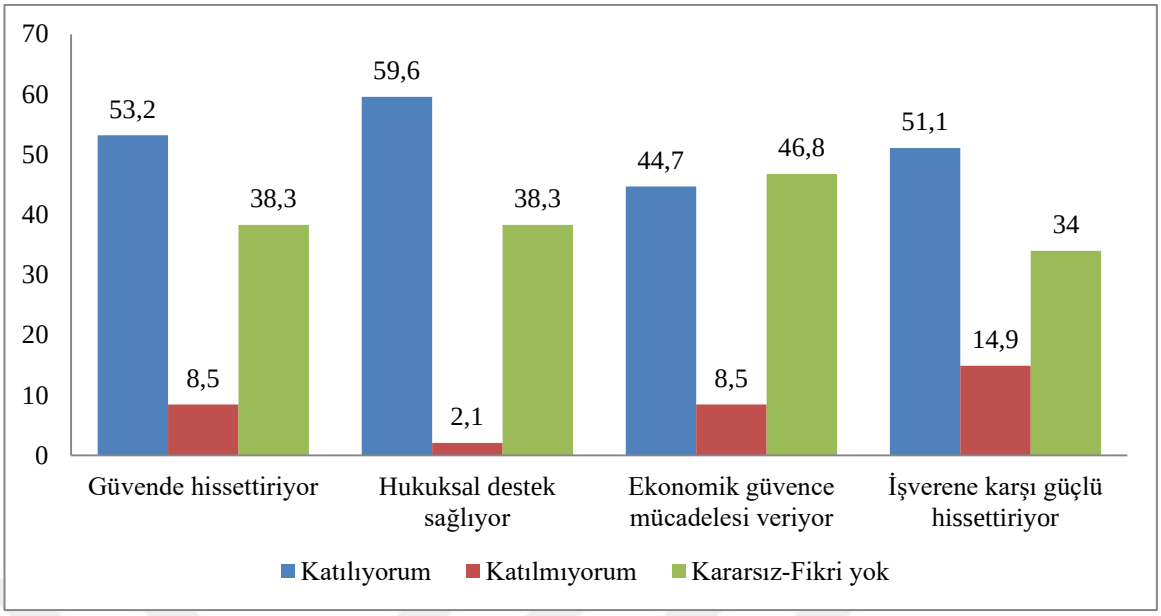

Grafik 11: Ölçütler

Grafikte sendikanın güvende hissettirdiği yönündeki ölçüte katılanlar, katılımcıların yarısından fazlasını oluştururken, yaklaşık yüzde 60'ı sendikanın hukuksal destek sağladığına katılmaktadır. Yüzde 44,7'si, sendikanın ekonomik güvence için mücadele verdiği ölçütüne katılırken, yüzde 51,1'i de işverene karşı güçlü hissettirdiğine katılmaktadır.

Yalnızca herhangi bir sendikaya üye olan gazetecilerin yanıtladığı üçüncü bölümde ise gazeteciler örgütlenmeli çünkü ***medya patronları mesleğin içinden gelmediği için gazetecilerin sorunları ve hakları için mücadele etmiyor*** ifadesine yedi sendika üyesinden; bir tanesi kararsız kalırken, 6 tanesi ise katılmaktadır.

Bireysel hareket yerine örgütlü mücadele, hakların elde edilmesi için etkili bir yöntemdir ifadesine ise yedi sendika üyesinin tamamı katılmaktadır.

Sendikalı olmak anayasal bir haktır ve bu hakkın kullanılması gerektiğine inanıyorum ifadesine yedi sendika üyesinin tamamı katılmaktadır.

Cemiyet ya da dernekler, gazetecilerin mevcut hakları ve sorunları için mücadele edemez maddesine ise yedi sendika üyesinin altısı katılırken, bir tanesi kararsız-fikrim yok seçeneğini işaretlemiştir.

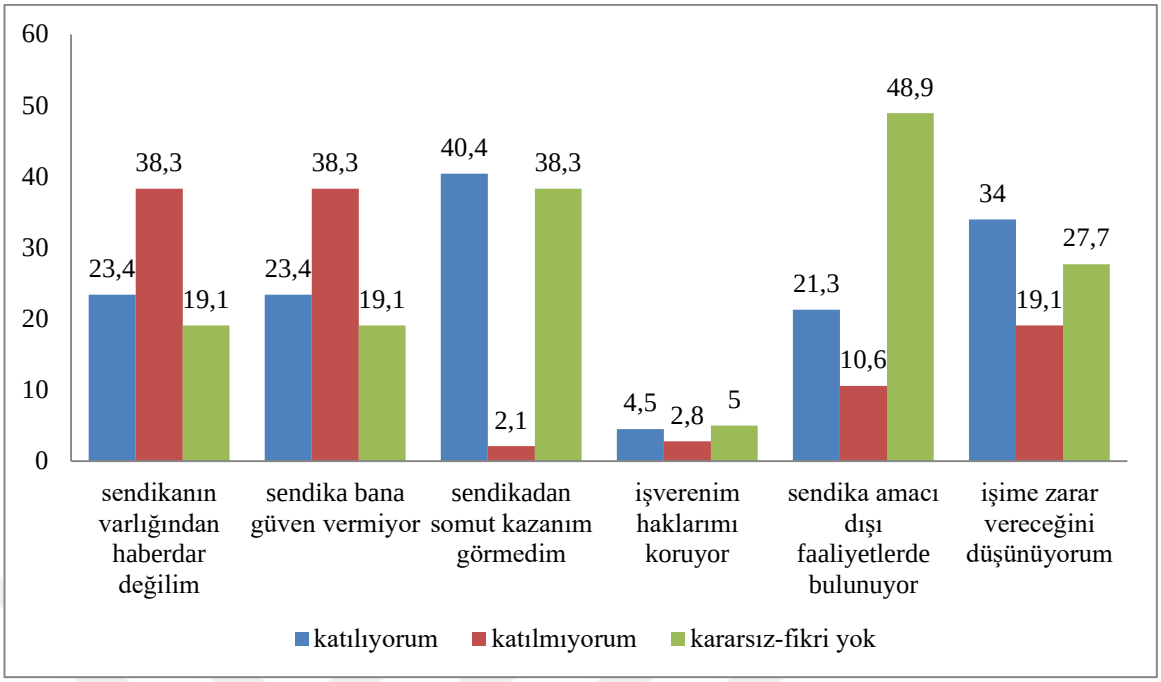

Grafik12: Sendikaya üye olunmamasının sebepleri

Sendikaya bu zamana kadar üye olmayanların yanıtladığı bu bölümde, çalışmaya katılanların yüzde 34'ünün işlerinin zarar göreceği endişesiyle sendikaya üye olmadıkları görülmüştür.

Gazetecilerin sendikaya üye olmamasında önemli bir çekince yaratan iş güvencesi (Özsever,2004:218), gazetecilerin sendikalaşma sorunlarından bir tanesidir. İş güvencesi olmadığı sürece, verilen diğer haklar kağıt üzerinde kalmaktan başka pek bir anlam taşımamaktadır (Aktaran:Özsever,2004:2018).

Araştırmaya katılan gazetecilerin yüzde 40,4'ünün 'sendikadan somut kazanım görmedim' ifadesine katıldığı görülmektedir. Bu oran katılımcıların, sendikanın kendilerine elle tutulur bir fayda sağlama noktasında yeterli olmadığına yönelik sonuç çıkarılmasına neden olmaktadır. Diğer yandan yüzde 38,3 ile kararsız-fikri yok seçeneği de üye olmayanların bu konuda ne düşündüklerini pek bilmediklerini göstermektedir.

Grafiğe bakıldığında yüzde 38,3 oranla sendikanın kendilerine güven vermediği yönündeki neden de dikkat çekicidir. Amacı dışında faaliyet gösterdiği ifadesine ise yüzde 21,3'lük kesim katılırken yüzde 48,9 gibi büyük bir oranla kararsız-fikri yok seçeneğini işaretleyenler çoğunluktadır. Bu da bu araştırmaya katılan gazetecilerin,

sendikanın faaliyetleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarına işaret etmektedir.

Grafiğe yansıtılmayan "*gelirim yüksek riske atmak istemiyorum"* ifadesine yüzde 46,'sı katılmıyorum derken, yüzde 10,6'sı katılıyorum yanıtı vermiştir. Grafiğe yansıtılmayan diğer madde de "*toplu hareket etmeyi uygun bulmuyorum"* dur. Katılımcılar bu ifadeye yüzde 57,4 ile katılmamıştır. Bakıldığında sendikaya üye olmayanların yarısından fazlasının toplu mücadele ile ilgili bir sorununun olmadığı görülmektedir.

-Dijital platformda çalışan gazetecilerle yapılan görüşmelere göre;

- 19 gazetecinin 11'i işkoluyla ilgili herhangi bir sendikaya üye olmadığını; 3'ü üye olup istifa ettiğini, 5'i üye olduğunu ifade etmiştir.
- 19 kişiden 11'i herhangi bir sendikanın kendisiyle iletişime geçmediğini, 8'i bir sendikanın kendisiyle iletişime geçtiğini belirtmiştir.
- 19 gazetecinin 16'sı artan dijital platformların sendikalaşma oranını azalttığını ifade ederken 3'ü etkilemediğini söylemiştir.
- 19 gazeteciden 16'sı geleneksel gazeteciliğin sendikalı olmak için bir avantaj olduğu fikrine katılırken, 3'ü buna katılmamıştır.
- 19 gazeteciden 17'si yerel dijital platformlarda sendikanın örgütleme gerçekleştirmesini isterken, 2'si çekimser cevap vermiştir.
- 19 gazetecinin 5'i muhabir, 3'ü hem muhabir hem editör, 2'si imtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni, 1'i genel yayın yönetmeni, 6'sı internet editörü, 2'si yazı işleri müdürü pozisyonunda çalışmaktadır.

-Gazetecilerin sendikalaşma sorunuyla ilgili bazı görüşleri ise şu şekildedir;

Z.A: Gazetelerde sendikalı olmak başlı başına bir sorun. Nedenine gelecek olursak mevcut maaşlar bile zor ödenirken, bir sendikanın maaşlara yapacağı müdahaleye gazete sahiplerinin çok da izin vereceği görüşünü taşımıyor oluşum.

N.E: Türkiye'de yerel basının sorunlarından birisi de meslek içi sirkülasyondur. Gazeteciler sıklıkla iş değiştirmekte, bir medya kuruluşunda uzun süre sabit kalamamaktadır. Bunun sebeplerinden biri de sendikalaşamama sorunudur.

C.A: İşçi sınıfı açısından bakıldığında günümüzde sendikal bir kriz yaşanmaktadır. Tüm işkollarındaki sendikalar etkisizleştirilmektedir. Buna bağlı olarak sektörel bazda en büyük işsizlik oranına sahip basın sektörü de bu krizden etkilenmektedir.

E.D: Günümüzde sendikalaşmanın önündeki en önemli engel mevcut siyasal iktidardır. İkincisi bizim iş kolumuzda örgütlenme çalışması yapan sendikaların yetersizliğidir. Sendikalaşmanın önündeki diğer engel de meslektaşlarımızda sınıf bilincinin olmayışıdır. Birçok gazetecide aslında gazeteci olma vasfı bulunmuyor. Bu işin okulunu okumuş veya kendini gerçekten geliştirerek bu mesleği yapan gerçek gazeteciler örneğin terzilik yapamaz ama bir terzi isterse iki günde gazeteci olur. Gerçek anlamda olmuyor ama ismen oluyor. Bizim mesleğin cilvesi de bu. Tüm bunlara bakıldığında bizim işkolumuzda sendikal faaliyet yürütmek işçi ve memur sendikalarından çok daha farklı parametreleri göz önüne alarak örgütlenme faaliyeti yürütmeyi gerektiriyor. Diğer yandan teknolojiye bağlı olarak mesleğimizde devam eden değişimin de sonu nereye varır bilemiyoruz. İnternet gazetelerinin artması, sosyal medyanın hayatımıza yoğun şekilde girmesi sendikalaşmanın önünde ayrı sorunlar yaratıyor. Tüm bu sorun yumağına rağmen gazetecilik işkolunda sendikalaşmanın çok önemli ve gerekli olduğuna inanıyorum.

U.E: Gazetecilerin sendikalaşma sorununun altından yatan birçok etmen var ama bir sebep söylemek gerekirse o da gazetecilerin kendisini emekçi görmemesi ve bu yüzden de örgütlenme ihtiyacı duymuyor oluşudur.

S.A: Fabrikada çalışan bir emekçiyle, gazetelerde çalışan basın emekçilerinin sendikal mücadelesi arasında bir fark yok. Hiçbir iş yeri sahibi sendikayı gülerek karşılamaz. Ancak sendika; hem işçi için hem de işveren için vazgeçilmez olmalıdır. Gazetecilik en çok hak kaybına uğratılan meslek gruplarının başında geliyor. Gazeteciler önce bireysel mücadelesini başlatmalı, hak kayıplarına karşı durmalıdır. Sendikanın bir koruyucu şemsiye olduğu da sendikalar tarafından gazetecilere anlatılmalıdır. Önce bireysel bilinçlenme ardından örgütlü mücadele başlar. Bireysel bilinçlenme veya bilinçlendirme başarısız olursa örgütlü gazetecilik hayaldir.

F.Ç: Bana göre öncelikle gazetecilerin gazetecilerle sorunu var. Manşet Kocaeli gazetesinde örgütleme yaparken aynı iş yerinden meslektaşlarımızın arkamızdan farklı planlar yaptıklarına şahit olduk. Öncelikle kendi aramızdaki sorunları

çözmeliyiz. Aksi durumda birlik ve beraberlik içinde olmamız, bir mücadeleyi omuz omuza yürütebilmemiz pek mümkün değil.

Y.K: İnternet gazetelerinde sendikalaşmak güç görünüyor. Hem basılı hem de internet gazeteciliğinde sendikalı olma süreci personel sayısının az olması ve patronlarla iç içe olma noktasında meşakkatli geçiyor. İşten çıkarmalar ve çeşitli baskılarla karşılaşılıyor. Gazeteci bu süreçte yıpranıyor. Sendikaların uzlaşıyı patronlarla sağlaması gereklidir. Ama hepsinden önemlisi sendikalaşmanın bir gazete ekseninde değil, o ildeki tüm gazetecilerin ekseninde olması gerekiyor. Tüm gazetecilerin sendikalı olması işten çıkarılmaların önüne geçecek, bu baskılı süreci yok edecektir.

H.D: Sendikalaşma sorunu her iş kolunda olduğu gibi basın sektöründe de işten kovulma sebebi olarak görülüyor. Bu noktada sendikal faaliyetlerde tabandan başlamak yerine işvereni ikna ederek süreci yürütmek çok daha sağlıklı olacaktır.

B.C: Sendikalaşma sorunu sadece gazetecilikte değil pek çok sektörde mevcut. İşsiz kalma korkusunun da bunda büyük bir etken olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle çoğu meslektaşımız sendikaya uzak bakıyor. Çalıştıkları kurumlarda sendikadan ziyade maaşlarını zamanında alabilmenin telaşıyla haklarını da kullanmaktan uzaklar. Medya patronlarının da diğer sektörlerde olduğu gibi sendikaya olan bakışının farklı olmadığı görüşündeyim.

İ.A: Gazeteciler emek mücadelesinin yalnız verilmeyeceğini mutlaka bilmeli. Ne olursa olsun sendikal mücadele verilmeli.

4.7. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yerel basında sendikalaşma sorununun sebeplerini ve sendikaya olan tutumu ortaya koyabilmek için Özgür Kocaeli, Çağdaş Kocaeli, Kocaeli Demokrat ve Kocaeli Gazetesi'nde çalışan 47 kişiyle veri elde etmek amaçlı anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPPS ile analiz edilip, grafiklere dökülerek yorumlanmıştır. Ayrıca dijital platformda çalışan 19 gazeteciyle yapılan görüşmeyle, gazetecilerin sendikalaşma sorunları üzerine nitel veriler elde edilmiştir. Analizlerin yapılmasından sonra elde edilen bulgular, analiz öncesinde oluşturulan varsayımların doğru olduğunu göstermiştir.

Birinci varsayım Kocaeli'de bir sendikaya üye olan gazetecilerin oranının, bir sendikaya üye olmayan gazetecilerin oranından az olduğunu ileri sürmektedir. Varsayımların sınanması amacıyla oluşturulan grafiklerden elde edilen bulgulara göre, bir sendikaya üye olanların oranının, üye olmayanların oranından az olduğu belirlenmiştir. Sendikaya üyelik durumunu gösteren grafik incelendiğinde, ankete katılan gazetecilerin yüzde 83'ünün herhangi bir sendikaya üye olmadığı saptanmış; yalnızca yüzde 14,9'unun bir sendikaya üye olduğu ortaya konmuştur. Araştırmaya katılan gazetecilerin yarısından fazlasının herhangi bir sendikaya üye olmadığı tespit edilmiştir.

İkinci varsayım ise Kocaeli yerel basınında gazetecilerin örgütlenmesinin önünde tutumsal engeller bulunduğu yönündedir. Elde edilen bulgulara göre, ikinci varsayım da doğrulanmıştır. Tutumsal engeller grafiği incelendiğinde, araştırmaya katılan gazetecilerin yüzde 57,4'ü gazetecilerde mücadele geleneğinin olmadığını, yüzde 66'sı örgütlenmede bilinçsiz olunduğunu, yüzde 76,6'sı meslekte sorun yaşandığında sendikaya ihtiyaç duyulduğunu, yüzde 66'sı da gazetecilerin bireysel hareket ettiğini ortaya koymuştur. Gazetecilerin yarısından fazlası, örgütlenmenin önünde gazetecilerin tutumsal tavırları nedeniyle engel olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, sendikalaşma sorununda gazetecinin kendisinin oluşturduğu bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü varsayım, gazetecilerin işsiz kalma endişesiyle sendikalara negatif yaklaştıkları düşüncesini içermektedir. Elde edilen verilere göre, gazetecilerin yüzde 34'ü işine zarar vereceği düşüncesiyle sendikaya üye olmamaktadır. Yüzde 19,1'i bu

fikre katılmamaktadır. Diğer bir oran da yüzde 27,7 kararsız-fikri yok seçeneğini işaretleyenlerdir. Bu bulgulara göre üçüncü varsayım da doğrulanmaktadır. İşyerinde sendikalı gazeteci olarak dikkatleri üzerine çekmek istemeyen gazeteci, baskılardan ve stresten uzak bir şekilde işini yapmak istemektedir. Gazeteci, mevcut işini veya pozisyonunu kaybetme korkusuyla karşı karşıya kalmaktansa sendikalı olmamayı tercih etmektedir.

Dördüncü varsayıma göre ise gazetecinin sendikalı olmamasının birincil nedeni olarak işverenin kendisi gösterilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan gazetecilerin yüzde 76,6'sı sendikaya üye olunmamasının birincil nedeni olarak işvereni işaret etmektedir. Bu oranın yüksekliği, işveren politikalarının sendika üzerinde olumlu ve olumsuz etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Beşinci varsayım dijital haber platformlarının artmasının, gazetecilerin sendikalaşmasını negatif yönde etkilediği yönündedir. Dijital platformda çalışan 19 gazeteciyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre;19 gazetecinin 16'sı artan dijital platformlarının sendikalaşma oranını azalttığını ifade ederken 3'ü etkilemediğini söylemiştir. Yine 19 gazeteciden 16'sı geleneksel gazeteciliğin sendikalı olmak için bir avantaj olduğu fikrine katılırken, 3'ü buna katılmamıştır. Bulgulara göre son varsayım da doğrulanmış, dijitalleşmenin sendikalaşmaya olumsuz yönde etki yaptığı saptanmıştır.

Genel olarak elde edilen bulgular incelendiğinde Kocaeli yerel basınında sendikalaşma sorunu olduğu görülmektedir. Aynı zamanda gazetecilerde mücadele geleneğinin olmayışı ve bireysel hareket ediliyor oluşu sendikalaşmanın önündeki sorunlardır. İşten çıkarılmadığı ya da hukuksal bir haksızlığa uğramadığı sürece sendikaya ihtiyaç duyulmaması da sendikaya olan genel bakışı sergilemektedir. Sendikalı olunmanın önündeki ilk engel işveren olarak karşımıza çıkarken, gazetecinin kendisi de bu nedenin içindedir. Bir yanda sendikanın güçlü ve güvende hissettirdiğini ifade eden katılımcıların oranı çok yüksekken, diğer yanda sendikalı gazeteci sayısının az olması, yerel basında sendikaya ve örgütlenmeye yönelik bilinçsizlik olduğuna dair fikir edinmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda yapılan anket ile çalışma için oluşturulmuş varsayımlar doğrulanmıştır.

İlerleyen teknoloji gazetecilik pratiklerini değiştirirken, gazeteciliğin çalışma sahasını da genişletmiştir. İnternet, gazetecilere yeni iş imkânları sağlarken, yeni sorunların doğmasına neden olmuştur. Her geçen gün sayıları artan internet siteleri ve bu haber sitelerini yayına koymak için herhangi bir prosedürün olmayışı mevcut emek sorunlarının daha da perçinlenmesine neden olmaktadır. Dijital medya çalışanlarıyla yapılan görüşmelere göre, çok fazla haber sitesinin oluşu ve bu sitelerde az kişinin birçok işi aynı anda yapması ancak maaşın buna paralel olarak artmaması geleneksel basın çalışanlarının sorunlarının farklı platformlarda da artarak devam ettiğini göstermektedir. Bir diğer sorun ise dijital medya için mevcut bir yasanın olmayışının yarattığı etkidir. Dijital basın çalışanları faydalanabilecekleri bir internet kanununun olmaması yüzünden örgütlenmenin de zor olduğunu düşünmektedir. Yani günümüz gazetecilerine göre sendikalaşma problemlerinden biri de teknolojiyle beraber gelen dijitalleşmedir.

SONUÇ

Geçmişten günümüze toplum sorunlarının içinde olan, bu sorunları kamuoyunu bilgilendirmek için irdeleyen ve sunan, elinde bulundurduğu güç dolayısıyla dördüncü kuvvet olarak anılan basın, kendi sorunlarına eğilmekte ve haklarını elde etmekte örgütsüz bir duruş sergilemektedir. Toplumu yönetenlerle oldukça yakın ilişki içinde bulunan ve her kademeden bürokratı, yöneticiyi tanıyan gazeteci, mesleğin içinde yaşadığı problemleri, hak kayıplarını, her iktidar değişiminde elinden alınanları dile getirmekte yetersiz kalmaktadır. Mevcut sorunları bilip dile getirse de bu kez de işsiz kalma korkusuyla var olan sorunları ötelemektedir.

Yapılan araştırmanın amacı gazetecilerin örgütlenme sorunlarının sebeplerini, sendikalaşmanın önündeki engelleri ortaya koyabilmektir. Bu amaçla 47 gazeteciyle anket yapılmıştır. Elde edilen veriler sosyal bilimler için istatistiki sonuçlar vermeye yarayan SPPS programı ile analiz edilmiş ve grafikler yoluyla açıklanmıştır. Gelişen teknolojiyle beraber gazeteciliğin dijitale taşınması, dijital platformların sayısının hızla artması dijitalleşmenin sendika önünde bir engel olup olmadığı sorusunu akıllara getirmiş ve bu amaçla yalnızca internet gazetesi çalışanı olan 19 kişiyle görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde dijitalleşmenin sendikaya olan etkisi konuşulmuş, gazetecilerin sendikalaşma sorunları hakkında soru yöneltilerek cevaplar alınmıştır.

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, gazeteciler bireysel hareket etmekte, örgütlü mücadele içinde yer almamakta, işyerinde herhangi bir haksızlık ve hukuksuzluk ile karşılaştığında sendikaya sarılmaktadır. Gazeteciler sendikal hareketin önünde ilk engel olarak işvereni görmektedir ancak gazetecinin kendisi de örgütlü mücadelenin engellerinden biridir. Gazetecilerin sendikalı olmalarının önünde, kendi tutumsal engelleri oldukça etkilidir. Bunda süregelen sorunlar, alışılagelmiş meslek sıkıntıları, var olan hukuksuzluklar gazetecilerin gidişata dur demesini içsel olarak durdurmaktadır. Diğer bir sonuç da örgütlenmedeki bilinçsizliktir. Gazeteciler temelde, sendika ve hak arama noktasında bilinçli bir profil çizememektedir. Bazı gazeteciler sendika ile gazetecilerin sosyal alanlardaki birtakım faaliyetlerini organize eden cemiyetler arasındaki net ayrımı dahi yapamazken, bazısı da bir sendikanın varlığından bu zamana kadar haberdar

olmamıştır. Sendikanın gücünü, etkisini, neler yaptığını bilmeyen gazeteci örgütlenmeye ister istemez uzak kalmaktadır. İnternet gazetelerinde çalışan gazeteciler ise geleneksel gazetelerde sendikal örgütlenmenin daha kolay olduğunu düşünmektedir. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel gazetelerde çalışan fikir işçilerinin sendikalı olma yolunda neden adımlar atmadığı sorusu akıllara gelmektedir. Etrafında dönülen, kısır döngü haline gelen şey de budur. Geleneksel gazetelerde çalışan gazeteciler örgütlenme sorunu yaşıyorken, internet gazetelerinde çalışan gazeteciler de aynı sorunları yaşamaktadır. Bilinçsizlik, gazetecinin kendi tutumları, bireysel hareket edilmesi, işsiz kalma endişesi, sendikaya olan genel bakış açısı ve işverenin sendikaya olan negatif tavrı örgütlü mücadelenin önündeki engeller arasında sayılabilir.

Gazeteciler uzun saatler zaman mefhumu olmadan çalışmakta, birçoğu mesai alamamakta, sigortalar asgariden yatırılıp maaşların kalanı da elden verilmektedir. Örgütlenmenin olmadığı bir iş ortamında kolayca gözden çıkarılmaktadırlar. Mücadele etmekten geri duran, buna gücü yokmuş gibi davranan gazeteciler, çalıştıkları iş ortamında kendilerine sendikal konularda yapılabilecek en ufak baskıyla strese girmektedirler. Fikir işçisi statüsünde olan gazetecilerin bu davranış biçimi, gazetecilik mesleğinde yaşanan sendikasızlığı daha da perçinlemektedir. Hiçbir zaman kolay olmayan sendikal mücadelede, elde edilen en ufak başarı bu mücadeleyi taçlandıran bir hareket olmuştur. Geçmişten günümüze büyüyerek gelen sorunlar tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır. Benzer sorunlar geçmişte de yaşanmıştır. Tarihsel süreçte yaşananlara bakıldığında, örgütlü mücadelenin gazeteciler adına olumlu sonuçlandığı görülmektedir. Günümüz çalışma koşullarında ve mevcut emek piyasasında en çok ihtiyaç duyulan yine sendikaların varlığıdır. Hukuksuzluklar ve haksızlıklar karşısında işçinin mücadelesinin yanında duracak olan sendikanın kendisidir. Bu bağlamda gazetecilerin böylesi bir medya ortamında örgütsüz olmaları onların aleyhine sonuçlanacaktır.

Yapılan araştırmaya yerel basının tümünü dâhil etmek hem zaman hem maliyet açısından pek mümkün olmadığı için sendikaya yönelik elde edilen bu sonuçlar, bazı sorunların temel nedenini tamamıyla yansıtamamaktadır. Bunlardan birisi de gazetecilerin kararsız kaldığı sorulardaki oranların yüksekliğidir. Gelecekte yapılacak olan daha geniş çaplı bir anket çalışması ve her bir gazeteciyle birebir

gerçekleştirilecek olan görüşmeler bazı sorunların çözümüne yönelik veri elde edilmesine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

1. Kitaplar

Ahmad, Feroz (2015). Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980.İstanbul: Hil Yayın

Akşin, Sina (2017). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Akşin, Sina, Bülent Tanör, Korkut Boratav, Ayla Ödekan (2014). Bugünkü Türkiye 1980-2003. İstanbul: Cem Yayınevi

Atılgan, Semra (2001). Türk Basın Sendikacılığında Gazetecilerin Yasal Hakları. İstanbul: BAS-HAŞ

Balcı, Ali (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem Akademi

Çavdar, Tevfik (2013). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze. Ankara: İmge Kitabevi

Çimen, Ali (2015). Kısa Dünya Tarihi. İstanbul: Timaş yayınları

Girgin, Atilla (2001). Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik. İstanbul: İnkılap Yayınevi

Koç, Yıldırım (2010). Yanlış-Doğru Cetveli: İşçi Sınıfı Tarihi Yazımında İnatçı Hatalar. Ankara: Epos Yayınları

Koç, Yıldırım (2003). Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi İstanbul: Kaynak Yayınları

Koray, Meryem (1996).Endüstri İlişkileri. İzmir: Doğruluk Matbaası

Kuczyinski,Jurgen (1994). İşçi Sınıfı Tarihi (Çev. G. Üstün). İstanbul: Sosyalist Yayınlar.

Mahiroğulları, Adnan (2011). Dünyada ve Türkiye'de Sendikacılık. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım

Özsever, Atilla (2004). Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci. Ankara: İmge Kitabevi

Schultz, David, Donald Tannenbaum (2008). Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri (Çev. F. Demirci). Ankara: Adres Yayınları

Şenkal, Abdülkadir (2015). Sosyal Boyutuyla Bilgi Ekonomisi ve Emek. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Şenkal, Abdülkadir (2017). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Şimşek, Sedat (2007). Kocaeli Basın Tarihi. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

Tokol, Aysen (1994). Türkiye'de Sendikal Hareket. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları

Topuz, Hıfzı (2003).II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitapevi

Türkdoğan, Orhan (2009). Türk Sanayi Toplumu. İstanbul: Timaş Yayınları

Yılmaz, Yalçın (2015). Medya Kuramları, Siyasal Sistemler ve Tarihi Değişimler Işığında Türkiye'de Gazetecilik Mesleği: Ankara: Nobel Yayıncılık

Yücel, Asım (1980). Emek Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler. Ankara: Kalite Matbaası

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Bilgili, Can (2000). Basın Sektöründe Sendikacılık ve Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS). Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirkol, Gökhan (2016). "Tanzimat Mizahının Sonu:1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması". Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2) : 687-710

Koç, Yıldırım (2010). "12 Eylül Darbesi ve İşçi Sınıfı". Mülkiye Dergisi, 34(268): 43-74

Seçkin, Gülcan (2004). Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması. Basılmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Toktaş, Selma (2013). "Medya Emekçilerinin Sendikal Örgütlenme Sürecine Yönelik" Kavrayışları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Mülkiye Dergisi,37 (3):69

3.Elektronik Kaynaklar

Basın İlan Kurumu. (2019). https://www.bik.gov.tr/yerel-gazeteler/kocaeli/tumu/kocaeli/21.05.2019

Dergi Park. (2018). http://dergipark.gov.tr/download/article-file/526/05.05.2018

Dergi Park. (2018). http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5269/07.05.2018

Dördüncü Kuvvet Medya. (2019). http://www.dorduncukuvvetmedya.com/birsenaltiner/108-basinda-sendkal-oerguetlenme-.html/05.05.2019

Evrensel.(2019). https://www.evrensel.net/haber/344035/7-soruda-lokavt-nedir/04.08.2019

Hukuk Desteği. (2019). https://hukukdestegi.com/tr/2016/03/20/toplu-is-sozlesmesi-nedir/04.08.2019

İndigo Dergisi. (2019). https://indigodergisi.com/2016/01/tarihte-bugun-10-ocak-calisan-gazeteciler-gunu/10.04.2019

Library. (2018). http://library.ecoei.org/wp-content/uploads/articles/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Sendikala%C5%9Fman%C4%B1n-Tarihsel-Geli%C5%9Fimi.pdf

Medya İş Sendikası. (2019). http://www.medyais.org/menu/sendikamiz.html/23.05.2019

SosyalHaklar.(2018). http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/ucak.pdf/30.04.2018

Türk Dil Kurumu. (2018). https://sozluk.gov.tr/07.05.2018

TBMM. (2019). https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc029/kanuntbmmc029/kanuntbmmc02905018.pdf/017.01.2019

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (2019). https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tarihce.html/03.03.2019

Türkiye Gazeteciler Sendikası. (2019). https://tgs.org.tr/biz-kimiz/tarihce/30.04.2019

Türkiye Gazeteciler Sendikası. (2019). https://tgs.org.tr/mansette-sendika-var/2.04.2019

Ekler

EK1: Manşet Kocaeli gazetesi çalışanlarının TGS sonrası ilk defa katıldığı 1 Mayıs yürüyüşü

Özgeçmiş

2012 yılında Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik bölümünden mezun oldu. 2017 yılında aynı üniversitenin eğitim fakültesinde pedagojik formasyon eğitimini tamamladı. Çeşitli yerel gazete ve dergilerde muhabirlik, editörlük ve genel yayın yönetmenliği görevini üstlendi.